

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การศึกษาทัศนคติและปัจจัยต่อการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน
เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมเกษตรผสมผสานในเขตปฏิรูปที่ดิน

โดย

นางสาวพรพรรณ	ปะทาเส
นายนภดล	มนตรี
นางสาวเกยูร	เม่าทอง
นางสาวกานดา	ศากยะโรจน์
นายณัฐพล	خانหมัด

ที่ปรึกษา

ดร. อาทิตยา	พองพรหม
-------------	---------

กลุ่มวิจัยและพัฒนาการปฏิรูปที่ดิน สำนักวิชาการและแผนงาน
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.)

เดือน กรกฎาคม 2563

คำนำ

เป้าหมายและแผนการพัฒนาและส่งเสริมด้านการเกษตรในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต ได้มุ่งเน้นไปที่การทำเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งต้องปรับเปลี่ยนเกษตรกรส่วนใหญ่ของทั้งประเทศที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยวให้เป็นการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บแบบสัมภาษณ์เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ชั้นปีที่ 1 ปี พ.ศ. 2560 เพื่อศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน ปัจจัยที่มีผลต่อความพร้อมของเกษตรกรในการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน และเพื่อเสนอแนวทางเชิงนโยบายและปฏิบัติในการส่งเสริมเกษตรผสมผสานเพื่อให้เกิดการยอมรับและสร้างความพร้อมให้กับเกษตรกรในการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานดังนั้น รายงานการวิจัยฉบับนี้ จึงมีความประสงค์ที่จะเสนอผลการวิจัยเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนในการวางแผนงานและงบประมาณในการส่งเสริมการปรับเปลี่ยนการทำเกษตรของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินไปสู่การทำเกษตรกรรมยั่งยืนต่อไป

การดำเนินงานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความช่วยเหลือจากหลายส่วน ทั้งกองประสานงานโครงการพระราชดำริและโครงการพิเศษ ที่อนุเคราะห์ฐานข้อมูลเกษตรกรเพื่อคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.)จังหวัด ในการประสานงานและอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลภาคสนาม กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างที่เสียสละเวลาให้ข้อมูลที่ปรึกษาโครงการ ดร.อาทิตยา พองพรหม ให้คำแนะนำการดำเนินการวิจัย รวมถึงคณะกรรมการวิชาการ (คกว.) ส.ป.ก. และกรรมการอ่านผลงานวิจัยฉบับนี้ที่ให้อธิบายชี้แจงในการปรับปรุงรายงานวิจัยให้มีความถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ มากยิ่งขึ้น คณะผู้วิจัยขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

คณะวิจัย

กรกฎาคม 2563

บทคัดย่อ

การศึกษาทัศนคติและปัจจัยต่อการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์เกษตรกร จำนวน 354 ราย ที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินขั้นที่ 1 ปีงบประมาณ 2560 จำนวน 15 จังหวัด ในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติและความพร้อมของเกษตรกรในการทำเกษตรผสมผสาน หาความสัมพันธ์ของปัจจัยอิสระกับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน และเพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมเกษตรผสมผสานในเขตปฏิรูปที่ดิน

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน เท่ากับร้อยละ 39.83 และ 60.17 ตามลำดับ ซึ่งเหตุผลที่เกษตรกรไม่ทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ มีน้ำไม่เพียงพอต่อการทำเกษตรกรรม ขาดเงินทุน ไม่มีเวลา และไม่มีแรงงาน ส่วนเหตุผลที่เกษตรกรเลือกทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ ต้องการมีผลผลิตที่หลากหลายเพื่อบริโภคและลดค่าใช้จ่ายครัวเรือน มีผลผลิตไว้ขายเป็นรายได้หมุนเวียน และลดต้นทุนการผลิต เกษตรกรที่กลุ่มนี้มีความคิดที่จะปรับเปลี่ยนไปทำเกษตรผสมผสาน เท่ากับร้อยละ 54.41 เนื่องจากต้องการมีผลผลิตไว้บริโภคในครัวเรือน และมีผลผลิตไว้ขาย ลดความเสี่ยงราคาผลผลิตตกต่ำ ส่วนเกษตรกรที่ยังไม่พร้อมจะทำเกษตรผสมผสานให้เหตุผลว่าการทำเกษตรผสมผสานมีความยุ่งยาก มีน้ำไม่เพียงพอ เกษตรกรมีอายุสูงขึ้น ขาดแรงงาน ไม่มีเวลา ขาดเงินทุน และไม่มีความรู้ในการทำเกษตรผสมผสาน ส่วนผลการศึกษาด้านทัศนคติของเกษตรกรเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน พบว่าเกษตรกรทั้งสองกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติด้านความรู้ไม่แตกต่างกัน แต่จะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ 0.01 ในทัศนคติด้านปัจจัยการผลิตและด้านการส่งเสริม เกษตรกรมีความเห็นว่าการที่เกษตรกรได้รับการฝึกอบรม/ทัศนศึกษา และมีโอกาสได้ติดต่อกับเจ้าหน้าที่จะทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานได้ง่ายและเร็วขึ้น ส่วนการทดสอบความสัมพันธ์ของปัจจัยอิสระกับการทำเกษตรผสมผสานด้วยค่าสถิติไค-สแควร์ พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ การมีหนี้สินครัวเรือน ประเภทเอกสารสิทธิในที่ดิน การมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การรับรู้ข้อมูล ความถี่ในการรับรู้ข้อมูล การได้รับการชักชวนและทัศนคติเกี่ยวกับเกษตรผสมผสานส่วนข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมเกษตรผสมผสานของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรเสนอแนะให้สนับสนุนปัจจัยการผลิต ส่งเสริมความรู้ให้เกษตรกรทั้งรูปแบบการบรรยาย ฝึกปฏิบัติ และการดูงาน พัฒนาแหล่งน้ำและระบบกระจายน้ำที่เหมาะสม ส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างตลาด พัฒนาแหล่งพลังงานในแปลงเกษตรกรรม สร้างต้นแบบการทำเกษตรผสมผสาน ศึกษาสภาพพื้นที่ก่อนส่งเสริมและสนับสนุน ให้มีการติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการสร้างแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรกรรม

Abstract

The Study of Factors Influencing Farmers Decision Making on the Integrated-Farming Practices in the Agricultural Land Reform Areas is the quantitative research. The data is collected by using a questionnaire survey to interviewing 354 farmers who had been participated in the Sufficient Economy Community Driving Project in the Agricultural Land Reform Area, Fiscal Year 2017 in 15 provinces of Northern, Central, Northeast, and southern regions of Thailand. This research aims to study the farmer's attitudes and readiness toward integrated-farming practices, to find out the relationships between independent factors and farmer's decision making on integrated-farming practices and to provide the recommendation in order to promote integrated-farming practices in the Agricultural Land Reform Areas.

The study has revealed that 39.83 and 60.17% of farmers who practice non-integrated farming and integrated farming, respectively. The reasons why farmers do not apply integrated farming because of insufficient waterresources, shortage of funding, time limitation, and shortage of labors. Whereas, there are significant reasons persuading farmers to apply integrated-farming such as diversity of available food and things for the household, reduce the households' expenditure, variety of products for generating income, and the production investment reduction. The 54.41% of non-integrated farming farmers trend to shift from the conventional farming to the integrated farming because of available food and timber products for consumption, income resources, and risk reduction and diversification of product prices. Interestingly, the farmers who have not been ready to change their farming system due to the difficulties of practicing integrated farming, insufficient water resources, elderly, shortage of labors, shortage of funding, and less knowledge of integrated-farming. There is no significant difference in farmer's attitudes toward integrated farming in terms of integrated farming knowledge between both non-integrated farming and integrated farming farmers. However, there is a significant difference at the 0.01 level of farmer's attitudes toward the terms of production inputs and agricultural extension. This research demonstrates that if farmers will adopt integrated farming easily if they are intensively trained or join excursion and have the opportunity to closely communicate with the agricultural extension staffs. Furthermore, the factors that have contributed to relationships with farmers' decision-making including household debt, land title document, water resources, information recognition, the frequency of information recognition, persuasion, and attitudes toward integrated farming. The farmers provide the appropriate approaches for the recommendations to support and promote the integrated farming, including farming production inputs subsidy, training and excursion, agricultural water resource and energy development, agricultural enterprise and marketing, smart integrated farming farmer model development and studying the areas and farmers characteristics before agricultural project implementation.

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
บทคัดย่อ	ข
Abstract	ง
สารบัญ	จ
สารบัญภาพ	ช
สารบัญตาราง	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	2
1.3 ขอบเขตการวิจัย	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
1.5 นิยามศัพท์	3
1.6 ระยะเวลาการวิจัย	3
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
2.1 ระบบเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming System)	4
2.2 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ (Attitude)	11
2.3 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจ (Decision)	13
2.4 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับความพร้อม (Readiness)	15
2.5 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรม	17
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	29
2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย	21
2.8 การทดสอบสมมติฐานการวิจัย	22
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	25
3.1 รูปแบบการวิจัย	25
3.2 พื้นที่ศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่างและการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง	26
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	28
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	30
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	30
3.6 การดำเนินการโครงการวิจัย	32

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย: ข้อมูลของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์	35
4.1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน	35
4.2 ข้อมูลสถานะครัวเรือนของเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน	38
4.3 ข้อมูลด้านที่ดินของเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน	43
4.4 การรับข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน	49
4.5 เหตุผลในการเลือกไม่ทำหรือทำเกษตรผสมผสาน	51
4.6 การตัดสินใจเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม	53
4.7 แนวโน้มการปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรผสมผสาน	53
4.8 ทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน	55
4.9 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยและตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร	58
4.10 ข้อเสนอแนะของเกษตรกรต่อแนวทางการส่งเสริมเกษตรผสมผสาน ในเขตปฏิรูปที่ดิน	64
4.11 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยต่อการส่งเสริมเกษตรผสมผสาน ในเขตปฏิรูปที่ดิน	66
บทที่ 5 สรุปผลและอภิปรายผล และข้อเสนอแนะการวิจัย	71
5.1 สรุปผลการวิจัย	71
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	74
5.3 ข้อเสนอแนะในการพัฒนางานวิจัย	76
เอกสารอ้างอิง	78
ภาคผนวก	84

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	24
ภาพที่ 3.1 กรอบขั้นตอนการวิจัย	34
ภาพที่ 4.1 จำนวนแปลงที่ดินแยกตามกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร	43
ภาพที่ 4.2 ร้อยละของเกษตรกรที่ไม่เคยและเคยถูกชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสาน	51
ภาพที่ 4.3 ร้อยละของผู้ที่ชักชวนให้เกษตรกรทำเกษตรผสมผสาน	51
ภาพที่ 4.4 กรอบข้อเสนอแนะการส่งเสริมเกษตรผสมผสานในเขตปฏิรูปที่ดิน	70

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 ข้อดีของการทำเกษตรผสมผสาน	13
ตารางที่ 3.1 กรอบการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย	25
ตารางที่ 3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	27
ตารางที่ 4.1 จำนวนเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน	35
ตารางที่ 4.2 คุณสมบัติของเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน	37
ตารางที่ 4.3 ระยะเวลาในการทำเกษตรผสมผสาน	38
ตารางที่ 4.4 ขนาดครุว์เรือนและแรงงานครุว์เรือนภาคการเกษตร	39
ตารางที่ 4.5 รายได้และรายจ่ายครุว์เรือนของเกษตรกร	40
ตารางที่ 4.6 ภาระหนี้สินครุว์เรือนของเกษตรกร	42
ตารางที่ 4.7 แหล่งเงินทุน	42
ตารางที่ 4.8 ขนาดการถือครองที่ดินเกษตรกรมเฉลี่ย	
แยกตามการทำแปลงเกษตรกรรม	44
ตารางที่ 4.9 ประเภทเอกสารสิทธิในที่ดิน	44
ตารางที่ 4.10 ลักษณะพื้นที่แปลงเกษตรกรรม	45
ตารางที่ 4.11 ลักษณะดินในพื้นที่แปลงเกษตรกรรม	46
ตารางที่ 4.12 ประเภทแหล่งน้ำที่ใช้ในการทำเกษตร	46
ตารางที่ 4.13 การผลิตทางการเกษตรในแปลงที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน	
แยกตามชนิดกิจกรรม	47
ตารางที่ 4.14 ประเภทแปลงเกษตรผสมผสาน	48
ตารางที่ 4.15 การใช้ปุ๋ยในแปลงเกษตร	48
ตารางที่ 4.16 ช่องทางการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน	49
ตารางที่ 4.17 ลำดับความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน	50
ตารางที่ 4.18 เหตุผลที่เกษตรกรไม่เลือกทำเกษตรผสมผสาน	52
ตารางที่ 4.19 เหตุผลที่เกษตรกรเลือกทำเกษตรผสมผสาน	52
ตารางที่ 4.20 ผู้ที่ทำหน้าที่หลักในการตัดสินใจหรือวางแผนการทำเกษตร	
ในครุว์เรือน	53
ตารางที่ 4.21 แนวโน้มของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรผสมผสาน	54
ตารางที่ 4.22 เหตุผลที่เกษตรกรพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรผสมผสาน	54
ตารางที่ 4.23 เหตุผลที่เกษตรกรไม่พร้อมที่จะปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรผสมผสาน	55

ตารางที่ 4.24	ระดับทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน	57
ตารางที่ 4.25	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ และการทำเกษตรผสมผสานโดยทดสอบค่า Chi - square	60
ตารางที่ 4.26	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านกายภาพของพื้นที่และการทำเกษตร ผสมผสานโดยทดสอบค่า Chi - square	61
ตารางที่ 4.27	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านจิตวิทยาและการทำเกษตร ผสมผสานโดยทดสอบค่า Chi - square	63
ตารางที่ 4.28	ข้อเสนอแนะของเกษตรกรในการส่งเสริมเกษตรผสมผสาน ในเขตปฏิรูปที่ดิน	65

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเกษตรดั้งเดิมของไทยเป็นเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ เกษตรกรจะเน้นการผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลัก ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือนจะนำมาแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านหรือจำหน่าย แต่หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 กระแสการทำเกษตรแบบเข้มข้น (Intensive Farming) ที่เน้นการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรโดยมีการนำเทคโนโลยีจากภายนอกเข้ามาช่วยในการผลิต เช่นใช้เครื่องจักรกลการเกษตรเข้ามาทดแทนแรงงาน ใช้ปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืชเพื่อต้องการผลผลิตในปริมาณที่มากขึ้นในพื้นที่เท่าเดิม เป็นต้น หลังจากนั้นกระแสการปฏิวัติเขียว (Green Revolution) ได้ถูกนำเข้ามาในประเทศไทย ประกอบกับปี พ.ศ. 2504 ประเทศไทยได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ที่เน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลัก ส่งผลให้ระบบการเกษตรแบบดั้งเดิมของไทยเปลี่ยนไปสู่การเกษตรที่เน้นการผลิตเพื่อส่งผลผลิตเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมและเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจหลักของประเทศ ดังนั้น เกษตรกรรมที่มีความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ภายในแปลงเกษตรกรรมและการผลิตที่พึ่งพาธรรมชาติจึงเปลี่ยนไปสู่การปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์เพียงชนิดเดียว (Monocropping) ซึ่งส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงนั้นเติบโตขึ้นประมาณร้อยละ 10 มีเพียงเกษตรกรรายใหญ่เท่านั้นที่ประสบผลสำเร็จจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ส่วนคุณภาพชีวิตของเกษตรกรรายย่อยกลับไม่ได้ถูกยกระดับขึ้น (Baimai, 2510) เนื่องด้วยสภาพปัญหาต่าง ๆ เช่น ราคาผลผลิตที่ไม่มีความแน่นอน จำนวนผลผลิตที่ไม่คงที่ ความเสี่ยงจากความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรโดยเฉพาะแหล่งน้ำและป่าไม้ ประกอบกับการอาศัยปัจจัยการผลิตจากภายนอกที่เพิ่มขึ้น เช่น เมล็ดพันธุ์พืช ปุ๋ยเคมีและสารเคมีต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้การทำเกษตรของเกษตรกรมีปัญหาและมีความเสี่ยงในการทำเกษตรเพิ่มมากขึ้น เมื่อราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ผลผลิตไม่มีคุณภาพ และใช้ทุนที่สูงขึ้น เกษตรกรจึงไม่สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ ต้องเผชิญกับภาวะหนี้สิน ไม่สามารถพึ่งพาตนเองจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ซึ่งส่วนมากแล้วเป็นเกษตรกรที่มีต้นทุนในการประกอบอาชีพต่ำ ส่งผลให้เกษตรกรกว่า 2.22 ล้านราย ในพื้นที่เกษตรกรรมประมาณ 35 ล้านไร่ มีความเสี่ยงในการดำรงชีพ (ข้อมูล ณ วันที่ 6 พ.ย. 60 ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร/สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2560) เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวข้างต้น เกษตรกรรมยั่งยืน (เกษตรผสมผสาน วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ เกษตรทฤษฎีใหม่) จึงถูกนำมาส่งเสริมให้กับเกษตรกรภายใต้กรอบของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเลือกรูปแบบการทำเกษตร “ผสมผสาน” ซึ่งสามารถยกระดับและรักษาเสถียรภาพของรายได้และความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้นได้ เนื่องจากเป็นการทำเกษตรที่กระจายโครงสร้างการผลิต สามารถลดความเสี่ยงจากความไม่แน่นอนของสภาพอากาศ ราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน

รวมถึงสามารถตอบสนองการสร้างแหล่งอาหารภายในครัวเรือนที่เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพตามกรอบแนวทางของแผนพัฒนา ฉบับที่ 12 ซึ่งมีเป้าหมาย คือ เพื่อให้มีพื้นที่เกษตรกรรมยั่งยืนไม่น้อยกว่า 5 แสนไร่ ในปี พ.ศ. 2564 เพื่อพัฒนาศักยภาพเกษตรกรให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดย ส.ป.ก. เองได้ดำเนินการโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการที่ผ่านมาของ ส.ป.ก. ที่ยึดหลักแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินงานเพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน (กองประสานงานโครงการพระราชดำริและโครงการพิเศษ, 2560) และยังเป็นโครงการตอบสนองแผนพัฒนาของประเทศ แต่การตั้งเป้าหมายของรัฐบาล ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเชิงปริมาณมีการเร่งรัดการดำเนินงานและการใช้จ่ายงบประมาณในแต่ละปี โดยไม่คำนึงถึงความพร้อมของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานซึ่งถือเป็นปัจจัยเชิงลบที่ทำให้การพัฒนาเกิดผลเพียงการรับรู้ว่ามีกิจกรรมการส่งเสริมเกิดขึ้นเท่านั้น แต่ไม่ได้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม (อาทิตยา พงษ์พรหม และคณะ, 2560) ดังนั้นเพื่อตอบสนองเป้าหมายการเพิ่มพื้นที่เกษตรกรรมยั่งยืน ส.ป.ก. ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่ดำเนินกิจกรรมเกษตรกรรมยั่งยืน ในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ได้แก่ เกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ และวนเกษตร ซึ่งเกษตรผสมผสานเป็นพื้นฐานการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ส.ป.ก. จึงต้องเตรียมความพร้อมของข้อมูลด้านพื้นที่และข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกร เพราะถึงแม้ว่ารัฐบาล นักวิชาการด้านการเกษตร รวมถึง NGOs จะเร่งพัฒนาและส่งเสริมเกษตรผสมผสานเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้ดีขึ้นอย่างไร แต่การทำเกษตรผสมผสานยังคงจำกัดอยู่เพียงเกษตรกรบางกลุ่ม และในบางพื้นที่เท่านั้น เนื่องจากการทำเกษตรผสมผสานให้ประสบผลสำเร็จต้องประกอบด้วยปัจจัยและองค์ประกอบหลายด้าน เช่น สภาพพื้นที่ ความรู้และเทคโนโลยี ตลอดจนตัวเกษตรกรหรือกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งในการทำเกษตรผสมผสาน เพราะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจ ความขยัน ความอดทน และทัศนคติที่ดีต่อการทำเกษตรผสมผสาน

ดังนั้น นักพัฒนาและส่งเสริมการเกษตร เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึง ส.ป.ก. จำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการทำเกษตรผสมผสาน รวมถึงข้อมูลของเกษตรกรเพื่อเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับการวางแผนและเลือกวิธีการส่งเสริมที่เหมาะสมต่อเกษตรกรหรือกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งการศึกษาปัจจัย ทัศนคติ และความพร้อมภายในของเกษตรกรจึงมีความสำคัญที่จะทำให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ได้เข้าใจถึงพื้นฐานระบบความคิดของเกษตรกร ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา ตลอดจนการวางแผนในการพัฒนาและส่งเสริมการปฏิบัติเกษตรผสมผสานได้อย่างเหมาะสมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาทัศนคติและความพร้อมของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน
- 1.2.2 เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยอิสระกับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน
- 1.2.3 เพื่อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมเกษตรผสมผสานในเขตปฏิรูปที่ดิน

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตพื้นที่ จังหวัดที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ขั้นที่ 1 ปีงบประมาณ 2560 รวม 15 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดมหาสารคาม ศรีสะเกษ นครพนม อำนาจเจริญ ร้อยเอ็ด เชียงราย เชียงใหม่ พิษณุโลก สุโขทัย นครสวรรค์ สุพรรณบุรี นครนายก ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และนครศรีธรรมราช

1.3.2 ขอบเขตประชากร เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินในแผนปีงบประมาณ 2560 ชั้นปีที่ 1

1.3.3 ขอบเขตเนื้อหา การวิจัยในครั้งนี้แบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น 6 ประเด็น ประกอบด้วย

- 1) คุณลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร
- 2) รูปแบบการทำเกษตรกรรมในปัจจุบัน
- 3) การได้รับความรู้และการส่งเสริมเกษตรผสมผสาน
- 4) ทศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน
- 5) ความพร้อมของเกษตรกรในการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน
- 6) ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานในการส่งเสริมการเกษตรผสมผสาน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ประโยชน์ด้านวิชาการ ความรู้ทางวิชาการและผลงานวิจัยด้านทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพร้อมของเกษตรกรในการตัดสินใจการทำเกษตรผสมผสาน

1.4.2 ประโยชน์ด้านการนำไปใช้ประโยชน์ ข้อมูลด้านทัศนคติและปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการทำเกษตรผสมผสานเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ประกอบการกำหนดแนวทาง แผนการดำเนินงานในการส่งเสริมเกษตรผสมผสาน

1.5 นิยามศัพท์

ทัศนคติ (Attitude) หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่เกี่ยวข้องกับภาวะทางจิตใจของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งทัศนคติอาจเป็นผลมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ ทัศนคติยังเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมหรือแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นไปในทิศทางสนับสนุนหรือคัดค้านก็ได้

ความพร้อมของเกษตรกร (Readiness) หมายถึง ความรู้สึกส่วนตัวของเกษตรกรที่มีความต้องการหรือความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงการทำเกษตรกรรมแบบเดิมสู่การทำเกษตรผสมผสานที่อาจมาจากความรู้ ทัศนคติ ประสบการณ์ ตลอดจนความสนใจต่อสิ่งใหม่

1.6 ระยะเวลาการวิจัย ระหว่างเดือนตุลาคม 2560 - กรกฎาคม 2563 รวมระยะเวลาการวิจัย 3 ปี

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติและความพร้อมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินในการทำเกษตรผสมผสาน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการค้นคว้าและศึกษา ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องในเรื่อง ดังนี้

1. ระบบเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming System)
2. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ
3. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจ
4. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับความพร้อม
5. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 ระบบเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming System)

2.1.1 คำจำกัดความของระบบเกษตรผสมผสาน

คำว่า “ระบบเกษตรผสมผสาน” หรือ “ระบบการทำฟาร์มผสมผสาน” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Integrated Farming System ซึ่งหมายถึง ระบบเกษตรที่มีการเพาะปลูกพืช หรือ เลี้ยงสัตว์หลายชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ภายใต้การเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยอาศัยหลักการของการอยู่ร่วมกันระหว่างพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งความสัมพันธ์ภายในระบบอาจจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับสัตว์ พืชกับพืช หรือสัตว์กับสัตว์ โดยให้ความสำคัญของกิจกรรมแต่ละกิจกรรมอย่างเหมาะสมกับสภาพกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม มีการใช้แรงงาน เงินทุน ที่ดิน และทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการหมุนเวียนวัสดุเหลือใช้ภายในระบบให้เกิดประโยชน์สูงสุด (วิโรจิต แซ่จิว, 2530 อ้างถึงใน รัศมี ศิริทวีป และพูลสวัสดิ์ อาจละกะ, 2534) นอกจากนี้ระบบเกษตรผสมผสานยังเป็นระบบเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมในหลายประเทศ เช่น การเลี้ยงหมูผสมผสานกับการเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศจีน การเลี้ยงปลาในนาข้าวของประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น ที่มีการผสมกลมกลืนและเกื้อกูลซึ่งกันและกันตามธรรมชาติ (นพมาศ พระทอง, 2536: 16)

ทั้งนี้ เกษตรผสมผสานมีหลักการสำคัญอย่างน้อย 2 ประการ ได้แก่

1) กิจกรรม ภายในระบบเกษตรผสมผสานต้องมีกิจกรรมตั้งแต่ 2 กิจกรรมขึ้นไป ซึ่งกิจกรรมทั้งสองอย่างต้องไม่แยกออกจากกัน กล่าวคือต้องทำทั้ง 2 กิจกรรมในพื้นที่เดียวกัน และระยะเวลาเดียวกัน โดยกิจกรรมนั้นอาจจะประกอบด้วย การปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ การปลูกพืชและการปลูกพืช หรือการเลี้ยงสัตว์และเลี้ยงสัตว์

2) ความสัมพันธ์เกื้อกูลกันของกิจกรรมภายในระบบเกษตรผสมผสาน รวมถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในระบบ ซึ่งการเกื้อกูลกันของกิจกรรมเกิดจากการใช้แร่ธาตุอาหารรวมทั้งอากาศ และพลังงาน เช่น ธาตุอาหารจากมูลสัตว์ให้กับพืช การเลี้ยงสัตว์ด้วยเศษพืช ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นโดยตรงหรือทางอ้อม

นอกจากการทำเกษตรผสมผสานจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อการลดความเสี่ยงจากความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตแล้ว กรมส่งเสริมการเกษตร (2543ก) ได้อธิบายวัตถุประสงค์ของการทำเกษตรผสมผสาน ดังนี้

1) ด้านรายได้ เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนอย่างต่อเนื่องที่เกิดจากการทำกิจกรรมหลายอย่างทั้งการปลูกพืชหลายชนิด หรือการผสมผสานการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ หรือประมง

2) ด้านใช้ทรัพยากร เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพทั้งที่ดิน แรงงาน และทุน

3) การลดความเสี่ยง การทำการเกษตรที่มีการผสมผสานของหลายกิจกรรมภายในแปลง เพื่อลดความเสี่ยงจากภัยที่เกิดจากธรรมชาติจากการเลือกทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ และความผันผวนของราคาผลผลิต โดยเกษตรกรจะเลือกกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด

4) การประกอบอาชีพตามหลักวิชาการเกษตรแผนใหม่ เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้หลักวิชาการเกษตรแผนใหม่ทั้งด้านการผลิตและการจำหน่าย ที่ยึดหลักการปรับปรุงคุณภาพของผลผลิต ลดต้นทุนต่อหน่วยการผลิต และมีรายได้อย่างต่อเนื่องและเกิดกำไรสูงสุด

5) ด้านการวางแผนและการจัดการ เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรรู้จักการวางแผนและงบประมาณการผลิต ตลอดจนการจัดบันทึกและการทำบัญชีไร่นา

2.1.2 ประเภทของระบบเกษตรผสมผสาน

กรมวิชาการเกษตร (2532 อ้างถึงใน จตุรภัทร รัตนวิสาสนนท์ (2551) ได้แบ่งประเภทระบบเกษตรผสมผสานเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1) ระบบเกษตรผสมผสานแบบดั้งเดิม เป็นการทำการเกษตรผสมผสานที่มีการผลิตหลักเพื่อการใช้ผลผลิตสำหรับบริโภคหรือใช้ในครัวเรือนหรือชุมชน ซึ่งการทำเกษตรผสมผสานแบบดั้งเดิมพบได้ในเกษตรกรทั่วไปที่มีการผสมผสานการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ หรือเลี้ยงปลา

2) ระบบเกษตรผสมผสานแบบกึ่งการค้า เป็นการผลิตที่เกษตรกรปลูกพืชหลักเพื่อการค้า หรือเพื่อเป็นอาหารอาจจะเป็นข้าวหรือพืชไร่ และมีการปลูกพืชชนิดอื่นร่วม ซึ่งสามารถลดความเสี่ยงในด้านราคาและความแปรปรวนของสภาพอากาศได้ เกษตรกรที่ผลิตแบบกึ่งการค้าส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่เคยปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์เพียงเพื่อการค้าเป็นหลัก ดังนั้นเมื่อได้ปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรผสมผสานอาจจะเกิดปัญหาตามมา เช่น เกษตรกรมีความชำนาญเฉพาะการผลิตหลักที่เคยทำมา ขาดทักษะในการผลิตกิจกรรมอื่น ๆ ที่นำเข้ามาใหม่ เป็นต้น

3) ระบบเกษตรแบบเชิงการค้า เป็นการผลิตหลักเพื่อการค้า เหมาะสมกับเกษตรกรที่มีประสบการณ์และความสามารถในการผลิตเพื่อการค้า เป็นการผลิตพืชที่มีตลาดรองรับแน่นอน และสามารถควบคุมปริมาณของผลิตได้

นอกจากการแบ่งประเภทเกษตรผสมผสานดังกล่าวไปข้างต้นแล้ว กรมวิชาการเกษตร (2532 อ้างถึงใน จตุรภัทร รัตนวิสาสนนท์ (2551) ได้แบ่งประเภทของระบบเกษตรผสมผสานตามประเภทของกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในแปลงเกษตรกรรมเนื่องจากระบบเกษตรผสมผสานเป็นระบบการทำเกษตรกรรมที่ประกอบกิจกรรมภายในแปลงตั้งแต่ 2 กิจกรรมขึ้นไปที่เกี่ยวข้องกันของแต่ละกิจกรรม โดยสามารถแบ่งกิจกรรมในระบบเกษตรผสมผสานได้ ดังนี้

กิจกรรมประเภทปลูกพืช - ปลูกพืช

1) ระบบการปลูกไม้ยืนต้นและไม้ผลหลายชนิดในพื้นที่ป่า นอกจากจะเป็นการทำเกษตรผสมผสานที่สามารถตอบสนองความต้องการด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังสามารถช่วยในด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และระบบนิเวศอีกด้วย

2) ระบบการปลูกพืชผสมผสานที่เป็นระบบดั้งเดิมของเกษตรกร เป็นระบบที่มีการปลูกพืชหลากหลายชนิดในพื้นที่ที่มีทั้งพืชยืนต้นที่เป็นไม้ผลและพืชอาหาร เช่น สะเดา ชีเหล็ก แค เป็นต้น รวมถึงพืชที่เป็นไม้ล้มลุก พืชผักสวนครัว และพืชสมุนไพร ส่วนใหญ่พบได้ตามบริเวณสวนหลังบ้านที่ปลูกพืชหลายชนิดเพื่อไว้บริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลัก ส่วนที่เหลือจากการใช้และบริโภคภายในครัวเรือนถึงจะนำออกจำหน่าย

3) ระบบการปลูกพืชผสมผสานแบบยกร่อง มีการขุดพื้นที่เป็นร่องสวนเพื่อปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ในลักษณะผสมผสานกัน ซึ่งร่องสามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อการเพาะปลูกได้ โดยพืชที่ปลูกมีหลายประเภททั้งไม้ยืนต้นที่เป็นไม้ผลและเนื้อไม้ พืชล้มลุก พืชผัก ตลอดจนพืชสมุนไพร

กิจกรรมประเภทปลูกพืช - เลี้ยงสัตว์

1) ระบบการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน - การเลี้ยงโค เป็นการผสมผสานระหว่างการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนและการเลี้ยงโค ซึ่งเกษตรกรจะใช้เศษซากของต้นข้าวโพดเป็นอาหารในการเลี้ยงโคและมูลโคเพื่อเป็นปุ๋ยในการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน

2) ระบบการเลี้ยงสัตว์ - สวนป่า/สวนผลไม้ โดยเฉพาะการเลี้ยงโคในพื้นที่สวนป่า สวนมะพร้าว และสวนยางพารา ซึ่งสัตว์จะช่วยกำจัดวัชพืช และเพื่อธาตุอาหารให้กับดิน

3) ระบบการเลี้ยงสัตว์น้ำ - ป่าชายเลน เป็นระบบที่เกี่ยวข้องกันระหว่างสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา กับป่าชายเลน

กิจกรรมประเภทปลูกพืช - การเลี้ยงปลา

1) ระบบการปลูกพืช - การเลี้ยงปลา ตัวอย่างที่พบได้โดยทั่วไปคือเกษตรกรที่ขุดบ่อน้ำในพื้นที่เกษตรกรรม และมีการปลูกพืชหลากหลายชนิดโดยรอบในบริเวณขอบบ่อน้ำ รวมถึงมีการปลูกพืชน้ำในบ่อน้ำ ซึ่งในบ่อน้ำจะมีการเลี้ยงปลา เช่น ปลานิล ปลาไน และปลาตะเพียน เป็นต้น ซึ่งปลาเหล่านั้นได้อาหารจากการกินพืชน้ำและเศษพืชผักต่าง ๆ

2) ระบบการเลี้ยงปลา - นาข้าว เป็นระบบที่พบโดยทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย นอกจากเกษตรกรจะมีปลาไว้บริโภคในครัวเรือนและมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายปลาแล้ว มูลที่ได้จากปลายังสามารถช่วยให้ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นด้วย

กิจกรรมประเภทเลี้ยงสัตว์ - การเลี้ยงปลา

พบได้ในพื้นที่ที่เกษตรกรขุดบ่อเลี้ยงปลา เช่น ปลาตุ๊ก ปลาสร้อย และมีการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่เหนือบ่อน้ำและรอบขอบบ่อน้ำ เช่น เลี้ยงหมู ไก่ และเป็ด แต่ข้อจำกัดของระบบนี้คือความกว้างของขอบบ่อน้ำ และปริมาณของสัตว์และปลาที่เลี้ยงต้องมีความสัมพันธ์กันและมีอัตราที่เหมาะสมจึงจะก่อให้เกิดความเกื้อกูลกันภายในระบบ

กิจกรรมประเภทปลูกพืช - เลี้ยงสัตว์ - เลี้ยงปลา

เป็นระบบที่มีการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเป็นกิจกรรมหลัก และมีกิจกรรมอื่นเป็นกิจกรรมรอง ระบบนี้มักพบในพื้นที่ที่เกษตรกรมีที่ดินจำนวนมากพอสมควร มีแรงงาน และทุนที่เหมาะสม ซึ่งกิจกรรมที่ปฏิบัติอาจมีความสัมพันธ์หรือเกื้อกูลกันในทางตรงหรือทางอ้อม

2.1.3 ปัจจัยสำคัญในการวางแผนการทำเกษตรผสมผสาน

ในการวางแผนเพื่อการทำเกษตรผสมผสานต้องมีการวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ (สุวรรณ อุษยานันท์, 2539)

ปัจจัยทางด้านกายภาพ

ในการประกอบเกษตรกรรมให้ประสบผลสำเร็จนั้น สภาพพื้นที่นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ เกษตรกรควรมีความเข้าใจในพื้นที่ของตนเองเพื่อใช้ประกอบการวางแผนการผลิต ปัจจัยทางด้านกายภาพที่สำคัญ ได้แก่

1) ดิน เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญเพราะเป็นแหล่งอาหารของพืช เป็นที่ยึดเกาะของพืช เป็นที่เก็บน้ำสำหรับการเจริญเติบโตของพืช พืชที่ปลูกจะเจริญเติบโตได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของแร่ธาตุในดิน

2) แหล่งน้ำ แหล่งน้ำมีหลายรูปแบบ ทั้งแหล่งน้ำฝน น้ำในห้วย คลอง บ่อน้ำ และระบบชลประทาน เป็นต้น แหล่งน้ำที่มีจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบของเกษตรผสมผสานว่าจะเป็นแบบใด เช่น

ถ้ามีแหล่งน้ำที่สมบูรณ์นอกจากเก็บน้ำไว้สำหรับการปลูกพืชแล้วอาจจะเลี้ยงปลาด้วย หรือถ้ามีน้ำน้อย อาจจะปลูกไม้ผลผสมกับปลูกพืชไร่

3) สภาพอากาศ ได้แก่ อุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน และแสงแดด เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ และการเลือกชนิดพืชและสัตว์

ปัจจัยทางชีวภาพ

ปัจจัยทางชีวภาพของระบบเกษตรผสมผสานมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ได้แก่

1) ชนิดและพันธุ์พืช สภาพแวดล้อมทางกายภาพมีผลต่อชนิดของพันธุ์พืช ดังนั้น ในการเลือกชนิดและพันธุ์พืชในระบบเกษตรผสมผสานเป็นปัจจัยที่ต้องคำนึงถึง เช่น ในภาคใต้มีปริมาณฝนตกชุกมีความชื้นในอากาศค่อนข้างสูง และดินค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เกษตรกรจึงปลูกยางพาราเป็นพืชหลัก ตันยางพารามีขนาดค่อนข้างเล็ก จึงปลูกพืชชนิดอื่นแซมในสวนยางพารา ส่วนในภาคเหนือที่มีอากาศค่อนข้างหนาวเย็น พืชที่ปลูกจึงเป็นพืชผัก และผลไม้ ที่เจริญเติบโตได้ดีในสภาพอากาศเย็น เป็นต้น

2) ชนิดพันธุ์สัตว์ มีความเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับพืช นอกจากนี้พืชที่ปลูกยังมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพันธุ์สัตว์ด้วย

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

เป็นปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญมากในการกำหนดทิศทางของระบบเกษตรซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความซับซ้อน ได้แก่

1) แรงงาน แรงงานที่ใช้ในระบบเกษตรกรรมมีหลายประเภท ประกอบด้วยแรงงานที่ไม่ได้จ่ายเป็นตัวเงิน ได้แก่ แรงงานในครัวเรือน และแรงงานที่ต้องจ่ายหรือจ้าง การจ้างแรงงานมีทั้งแบบจ้างตลอดทั้งปี และจ้างแบบชั่วคราว ดังนั้นการทำเกษตรต้องพิจารณาขนาดพื้นที่และกิจกรรมในแง่ของความพร้อมทุนในการใช้แรงงาน แรงงานที่มีอยู่ และคุณภาพของแรงงาน

2) ทุน รวมทั้งปัจจัยที่ใช้ในการผลิตที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้เงิน เช่น พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ที่ดิน และเครื่องมือต่าง ๆ ในการทำการเกษตร ทุนที่ใช้ในการเกษตรมี 2 ประเภท คือ ทุนประเภทคงทนถาวร เช่น อาคาร โรงเรือน และเครื่องจักรต่างๆ เป็นต้น และทุนประเภทใช้หมุนเวียน เช่น พันธุ์พืชและสัตว์ ปุ๋ยและสารกำจัดวัชพืช เป็นต้น ในการทำเกษตรผสมผสานเกษตรกรไม่สมควรที่จะกั้มเงินมาเพื่อใช้ในการลงทุน ควรเริ่มจากเล็กน้อยก่อนแล้วจึงค่อยขยาย

3) ศาสนาและวัฒนธรรม เกษตรกรไทยมีความหลากหลายทางศาสนาและความเชื่อ ดังนั้น ในการส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานต้องคำนึงถึงหลักของศาสนา เช่น ในภาคใต้ของประเทศ ไทยที่เกษตรกรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม การเลี้ยงหมูในพื้นที่เกษตรกรรมจึงไม่สมควรที่จะนำไปส่งเสริม

4) การตลาด เนื่องจากในการผลิตในระบบเกษตรผสมผสานมีความหลากหลายของผลผลิต เกษตรกรจำเป็นต้องหาตลาดในท้องถิ่นเพื่อรองรับผลผลิตอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกษตรกรสามารถมีรายได้อย่างต่อเนื่อง

5) สิ่งอำนวยความสะดวกหรือโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ทั้งภายในชุมชน และในแปลงเกษตรกรรม เพื่อให้เกษตรกรได้รับความสะดวกในการขนส่งผลผลิตออกจำหน่าย

อาทิตยา พงษ์พรหม และคณะ (2560) ได้สรุปบทวิเคราะห์จากผลการศึกษาวิจัยด้านปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนการผลิตสู่ระบบวนเกษตร ซึ่งเป็นระบบเกษตรภายใต้เกษตรกรรมยั่งยืนเช่นเดียวกับระบบเกษตรผสมผสาน โดยการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรเกิดขึ้นทั้งจากตัวเกษตรกรหรือปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก ดังนี้

1) ปัจจัยภายในที่เกิดจากตัวเกษตรกรเอง ได้แก่

- กระบวนการเรียนรู้ และองค์ความรู้กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างเครือข่ายผู้นำที่มีแนวคิดและแนวปฏิบัติในแนวทางที่ยั่งยืน การได้ศึกษาดูงาน การติดตามโดยเจ้าหน้าที่ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีความเข้าใจ มีเป้าหมายเดียวกัน จนเกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิด มุมมอง และองค์ความรู้สามารถนำมาปรับใช้ในแปลงของตนเอง

- แนวคิด/ทัศนคติกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการสร้างมุมมองใหม่ที่ดึงเอาวิถีชีวิตและรูปแบบการทำเกษตรแบบดั้งเดิมมาร่วมด้วย พร้อมกับชี้ให้เห็นความสำคัญของการสร้างความยั่งยืนด้วยความหลากหลายของพืชพรรณ ความสำคัญของธรรมชาติ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทำให้เกษตรกรมีมุมมองที่ไกลออกไปนอกกรอบของแปลงเกษตรกรรมของตนเอง

- เศรษฐกิจครัวเรือน เกษตรกรที่มีหนี้สินจากการทำเกษตรแบบดั้งเดิมหรือเกษตรเชิงเดี่ยว เนื่องจากมีต้นทุนการผลิตที่สูง เพราะต้องซื้อปัจจัยการผลิต จ้างแรงงาน รวมถึงบางครั้งเกิดความเสียหายจากภัยธรรมชาติ หรือราคาผลผลิตตกต่ำ เกษตรกรไม่สามารถอยู่ได้หากไม่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต เกษตรกรจึงเริ่มหาแนวทางการทำเกษตรที่ลดต้นทุนการผลิตโดยการลดการใช้สารเคมี และปุ๋ยเคมี สร้างความพออยู่พอกินโดยการพึ่งพาตนเองด้วยการปลูกพืชหลากหลายในแปลงเกษตรกรรม

- การตระหนักถึงความมั่นคงด้านอาหาร เกษตรกรที่เข้าใจเรื่องความมั่นคงด้านอาหาร จะเลือกกิจกรรมที่สร้างอาหาร โดยการเพิ่มความหลากหลายของแหล่งอาหาร แหล่งรายได้เข้าไปในแปลงเกษตร รวมถึงเป็นการสร้างทรัพยากรเพื่อการใช้ประโยชน์ในระยะยาว ประกอบกับเกษตรกรและครอบครัวมีปัญหาสุขภาพจากสารเคมีที่ใช้ในการทำเกษตรเชิงเดี่ยว จึงเริ่มปรับเปลี่ยนไปสู่การเกษตรแบบยั่งยืนโดยเริ่มจากการทำเกษตรผสมผสานก่อน

- รูปแบบการดำเนินชีวิต การที่เกษตรกรมองเห็นความแตกต่างของวิถีชีวิต หรือการเปลี่ยนแปลงทางภูมิสังคมที่ชัดเจนที่ในสมัยก่อนของประเทศไทยมีความสมบูรณ์เกือบทุกพื้นที่ ผู้คนพึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลักและอาศัยอยู่ภายใต้ความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนไปสู่ความขาดแคลน ในขณะที่วิถีการบริโภคของคนในชนบทยังติดอยู่กับอาหารพื้นบ้าน ความขาดแคลน

สิ่งเหล่านี้ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ยังเกิดความโหยหาธรรมชาติ ดังนั้น การมีโอกาสได้เรียนรู้วนเกษตร ทำให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการฟื้นคืนสภาพความสมบูรณ์ของพืชพรรณ อาหารการกินเช่นในอดีต

- ขนาดการถือครองที่ดิน ขนาดของพื้นที่ประกอบกับสภาพทางกายภาพและลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่นั้น ๆ ทำให้เกษตรกรเลือกทำวนเกษตรในรูปแบบที่ต่างกัน เช่น กรณีพื้นที่ขนาดเล็ก (สวนหลังบ้าน หรือแปลงเกษตรขนาดเล็ก) เกษตรกรเลือกที่จะทำวนเกษตรแบบเข้มข้น เกษตรกรสามารถเลี้ยงครอบครัวได้จากแปลงเกษตรเป็นหลัก ส่วนผู้ที่มีขนาดพื้นที่มากจะมีความได้เปรียบในการออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายละเอียดหย่อน

2) ปัจจัยภายนอก ได้แก่

- สภาพทางกายภาพ เช่น ที่ตั้ง ความสูงต่ำของพื้นที่ ลักษณะดิน มีผลต่อการตัดสินใจทำวนเกษตรในเชิงรูปแบบมากกว่าการยอมรับนำมาปฏิบัติของเกษตรกร เช่น พื้นที่นาเพียงอย่างเดียว เกษตรกรยังคงรักษาพื้นที่นาไว้ แต่มีการปลูกไม้ยืนต้นบนคันนาหรือขอบสระซึ่งระดับความหลากหลายของกิจกรรมในระบบก็น้อยลง ในขณะที่พื้นที่สวน/ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ดอน เกษตรกรมีความได้เปรียบในการเลือกพื้นที่ปลูกไม้ยืนต้น และการออกแบบรูปแบบการปลูกได้หลากหลาย ส่วนแหล่งน้ำมักจะใช้น้ำใต้ดินมากกว่าการขุดสระ

- นโยบายและการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐ และเอกชน มีส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้และปรับเปลี่ยนแนวคิดของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรได้รับความรู้ พบปะผู้คน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการได้รับการสนับสนุนพันธุ์พืชและสัตว์ต่าง ๆ หรือเงินทุน ล้วนสร้างโอกาสและปลูกแนวคิดให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากเดิม

- ผู้นำและเครือข่ายเกษตรกร การได้รับแนวคิดจากการแบ่งปันประสบการณ์ของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำวนเกษตร หรือการทำตามต้นแบบที่ประสบผลสำเร็จแล้ว เปรียบเสมือนการได้เห็นรูปธรรมจากผลผลิตในแปลงเกษตรและได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ เกษตรกรจึงได้เห็นคุณประโยชน์ของวนเกษตร และเริ่มลงมือทำในพื้นที่ของตนเองจนได้ผลเป็นที่พอใจ จึงค่อย ๆ ขยายพื้นที่

- สภาพเศรษฐกิจโดยรวมและความต้องการสินค้าของตลาด ความนิยมของผู้บริโภค อาหารปลอดภัยและอาหารพื้นเมือง ส่งผลให้อาหารท้องถิ่นเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค ทั้งพืชผัก ผลไม้ เห็ด และแมลงชนิดต่าง ๆ การมองเห็นโอกาสทางการตลาดจึงเป็นแรงจูงใจหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำวนเกษตร

ข้อดีของการทำเกษตรผสมผสาน

ตารางที่ 2.1 ข้อดีของการทำเกษตรผสมผสาน

ระดับครัวเรือน	ระดับชาติ
1) เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอก (Self Sufficiency)	1) ลดการใช้พลังงานงานในด้านการเกษตร ใช้พลังงานหมุนเวียนหรือหาได้ในระบบ เช่น ก๊าซชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีย์จากพืช ไม้ เชื้อเพลิงจากต้นไม้ในแปลง เป็นต้น
2) เศรษฐกิจของครอบครัวเกษตรกรและสภาพแวดล้อมไร่นามีเสถียรภาพ (Stability) และความยั่งยืน(Sustainability)	2) ลดปัญหาการอพยพแรงงานเข้ามาในเขตเมือง
3) เกษตรกรมีสุขภาพที่ดี เนื่องจากมีอาหารบริโภคที่เพียงพอและปลอดภัย	3) ปรับปรุงฟื้นฟูและอนุรักษ์สภาพแวดล้อม
4) เพิ่มผลผลิตต่อหน่วยการผลิตทั้งด้านที่ดิน แรงงาน และทุน	

ที่มา: ดัดแปลงจาก พืชพรรณ ยาน (2552)

ข้อจำกัดของการทำเกษตรผสมผสาน

- 1) เกษตรกรจำเป็นต้องมีที่ดิน แรงงาน และทุนเพื่อการผลิตในระยะแรก
- 2) เกษตรกรต้องมีความมานะ ความอดทนและความขยันขันแข็ง
- 3) ต้องมีการวางแผนและจัดสรรแรงงานภายในแปลงอย่างเหมาะสม

2.2 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ (Attitude)

2.2.1 ความหมายของทัศนคติ (Attitude)

ทัศนคติ ตามความหมายพจนานุกรม พ.ศ. 2554 หมายถึง แนวความคิด ซึ่งตรงกับคำว่า Attitude ในภาษาอังกฤษมีรากศัพท์มาจากภาษาลาตินคำว่า Aputus และตรงกับคำว่า Fitness (เริงศักดิ์ ปานเจริญ, 2531:1 อ้างถึงใน ชิตชนก ทองไทย, 2556) ซึ่งจากการศึกษาทบทวนหลักการ และแนวคิดทางทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติ สรุปได้ว่า ทัศนคติ หมายถึง สภาวะความพร้อมของบุคคล ที่แสดงพฤติกรรมออกมาในทางสนับสนุนหรือต่อต้านต่อบุคคล สถาบัน สถานการณ์ หรือแนวความคิดหนึ่ง (พีรญา เรืองกิจภิญโญกุล, 2555: 11) เป็นบุคลิกภาพที่สามารถสร้างขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ (เดโซ สวานา นนท์, 2512: 28) ทัศนคติไม่ใช่แรงจูงใจ (Motive) และแรงขับเคลื่อน (Drive) หากแต่เป็นสภาพแห่งการพร้อมที่จะตอบสนองหรือแสดงออกของบุคคลใดบุคคลหนึ่งต่อสิ่งเร้า (สุชา จันทน์เอม และสุรางค์ จันทน์เอม, 2528: 18 อ้างถึงใน ชิตชนก ทองไทย, 2556: 20) ซึ่งทัศนคติที่แสดงออกมามีขึ้นอยู่กั องค์ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ความรู้คิด ความรู้สึก และความตั้งใจที่จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคล (ชิตชนก ทองไทย, 2556: 21) ซึ่งการแสดงออกทางทัศนคติจำแนกได้ 3 ประเภท คือ ทัศนคติทางบวก

(Positive attitude) คือ ความรู้สึกในทางที่ดีหรือยอมรับหรือพอใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทศนคติในทางลบ (Negative attitude) คือ การแสดงออก หรือรู้สึกในทางที่ไม่พอใจ ไม่ดี ไม่ยอมรับ ไม่เห็นด้วยต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และการไม่แสดงออกทางทศนคติ หรือมีทศนคติเฉย ๆ (Moderate attitude) คือ มีทศนคติเป็นกลาง อาจเกิดจากไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ หรือไม่มีแนวโน้มทศนคติเดิมในเรื่องนั้น ๆ (ดารณี พานทอง, 2542: 43 อ้างถึงใน กรวินท์ กรประเสริฐวิทย์, 2557: 11)

โดยสรุป ทศนคติ คือ ความรู้สึกนึกคิดที่เกี่ยวข้องกับภาวะทางจิตใจของบุคคลที่มีต่อตนเองต่อบุคคลอื่น และต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อันเป็นผลมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมหรือแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ซึ่งอยู่ในรูปแบบของการสนับสนุนหรือคัดค้านก็ได้ และทศนคดียังสามารถสร้างขึ้นได้ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้

2.2.2 องค์ประกอบของทศนคติ

ทศนคติประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ (สุชา จันทน์เอม, 2526: 16 อ้างถึงใน ชิดชนก ทองไทย, 2556)

1) องค์ประกอบด้านความรู้และความเชื่อ (Cognition Component) เกี่ยวกับความรู้สึกหรือความเชื่อของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หากบุคคลมีความรู้หรือเชื่อว่าสิ่งใดดีก็จะมีทศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้นในทางตรงข้าม หากมีความรู้มาก่อนว่าสิ่งใดไม่ดีก็จะมีทศนคติไปในทิศทางตรงข้าม

2) องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Feeling Component) เกี่ยวกับความรู้สึกของบุคคลที่ซึ่งมีอารมณ์เกี่ยวข้องอยู่ด้วยนั้น คือ หากบุคคลมีความรู้สึกรักหรือชอบพอในบุคคลใดหรือสิ่งใดก็จะช่วยให้เกิดทศนคติที่ดีต่อบุคคลนั้นหรือสิ่งนั้นไปด้วย แต่ถ้าหากมีความรู้สึกไม่ชอบสิ่งใดหรือโกรธบุคคลใดแล้ว ทศนคติที่มีต่อบุคคลนั้น สิ่งนั้นก็จะเป็นไปในทางที่ไม่ดีหรือต่อต้าน

3) องค์ประกอบด้านแนวโน้มการเกิดพฤติกรรม (Action Tendency Component) เกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคล คือ ความโน้มเอียงที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งใดหรือบุคคลออกมา นั้นเกิดจากความรู้สึกที่บุคคลมีต่อเหตุการณ์ หรือบุคคลนั้น ๆ

2.2.3 การเปลี่ยนแปลงทศนคติ

เนื่องจากทศนคติไม่ใช่ลักษณะถาวรของบุคลิภาพ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ไม่มี ความแน่นอน กระบวนการเปลี่ยนแปลงทศนคติประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่

1) การใส่ใจ (Attention) ซึ่งเป็นสิ่งแรกที่มีอิทธิพล และมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล

2) ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นขั้นตอนที่ควรเกิดขึ้นหลังจากขั้นตอนของการใส่ใจ

3) การยอมรับ (Acceptance) การยอมรับข่าวสารจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลต่อสิ่งใดหรือบุคคลใด

4) การคงอยู่ (Retention) ประสิทธิภาพของข่าวสารจะสมบูรณ์หรือไม่ ขึ้นอยู่กับความคงอยู่ของข้อมูลข่าวสารนั้น ๆ

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกิดขึ้นได้จากหลายปัจจัยประกอบด้วยกัน คือ (จงชัย สันติวงษ์, 2537: 166-167 อ้างถึงใน กรวิวิท กรประเสริฐวิทย์, 2557:11-12)

1) การจูงใจทางร่างกาย (Biological Motivation) ทัศนคติจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งกำลังดำเนินการตอบสนองตามความต้องการหรือแรงผลักดันทางร่างกาย

2) ข่าวสารข้อมูล (Information) ข่าวสารข้อมูลบางส่วนที่บุคคลได้รับจะส่งผลให้บุคคลนั้นเก็บไปคิดและสร้างเป็นทัศนคติขึ้นมาได้

3) การเข้าเกี่ยวข้องกับกลุ่ม (Group Affiliation) การที่บุคคลเข้าเกี่ยวข้องกับกลุ่มสังคมต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ย่อมมีการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารระหว่างบุคคลภายในกลุ่ม ซึ่งสามารถสร้างทัศนคติขึ้นได้ โดยเฉพาะกลุ่มครอบครัวและกลุ่มเพื่อนร่วมงานเป็นกลุ่มที่สำคัญที่สุด (Primary group) ในแหล่งสร้างทัศนคติ

4) ประสบการณ์ (Experience) บุคคลสามารถตีค่าประสบการณ์ที่ได้รับมาจนกลายเป็นทัศนคติได้

5) ลักษณะท่าทาง (Personality) ลักษณะท่าทางหลายประการมีส่วนทางอ้อมที่สำคัญในการสร้างทัศนคติให้กับบุคคล

2.3 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจ (Decision)

“การตัดสินใจ” ได้มีผู้ให้คำนิยามไว้หลายท่านด้วยกัน ดังนี้

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2548) ได้ให้ความหมายว่า การตัดสินใจ คือ ขั้นตอนการตัดสินใจเลือกทางเลือกหลาย ๆ ทางเลือก โดยมีความคาดหวังว่าจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงพอใจ หรือเป็นกระบวนการในการเลือกรูปแบบของการปฏิบัติเพื่อจัดการกับปัญหา และโอกาสที่เกิดขึ้น

วิรัช สงวนวงศ์วาน (2546) ได้ให้ความหมายว่า การตัดสินใจ คือ การเลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในทางเลือกที่อยู่ตั้งแต่สองทางขึ้นไป

ชนงกรณ์ กุณทลบุตร (2552) ให้ความหมายของการตัดสินใจ คือ การที่ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องใดทำการเลือกทางเลือกใดจากหลายทางเลือก

วิไลวรรณ ศรีมันตะสิริภัทร (2560) ได้สรุป การตัดสินใจ หมายถึง กระบวนการพิจารณาเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด โดยใช้การคิดวิเคราะห์ และประเมินปัญหาหรือโอกาสที่เหมาะสมมาใช้ในสถานการณ์หรือแก้ปัญหาต่าง ๆ รวมถึงขั้นตอนการแก้ปัญหาอย่างรอบคอบ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น การตัดสินใจ หมายถึง การตัดสินใจเลือกทางปฏิบัติซึ่งมีหลายแนวทาง โดยใช้การวิเคราะห์และประเมินปัญหาและโอกาสที่เหมาะสม อันจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงพอใจ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2545: 120 อ้างถึงใน วุฒิชัย ชมพู, 2557) ได้แบ่งประเภทการตัดสินใจตามประเภทสภาพปัญหาได้ 3 ประเภท ดังนี้

1. ปัญหาวิกฤติ เป็นสถานการณ์สำคัญจึงต้องการการตัดสินใจทันทีเมื่อผู้บริหารเผชิญปัญหาวิกฤติ
2. ปัญหาไม่วิกฤติ เป็นปัญหาที่ต้องการการตัดสินใจแต่ไม่เร่งด่วนเท่ากับปัญหาวิกฤติ
3. ปัญหาที่เป็นโอกาส หมายถึง ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบด้านบวก การให้ผลประโยชน์ต่อองค์กร ปัญหานี้มีความกดดันน้อยกว่า 2 ปัญหาแรก

2.3.1 กระบวนการตัดสินใจ

นันทพร หาญวิทย์สกุล (2551) ได้กล่าวว่าการตัดสินใจประเภทใดก็ตามมีกระบวนการในการตัดสินใจได้ดังนี้

- 1) การค้นหาและวิเคราะห์ข้อมูล ก่อนที่ผู้บริหารจะทำการตัดสินใจในสิ่งใด สิ่งหนึ่งจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่ถูกต้อง และเพียงพอที่ทำให้การตัดสินใจนั้นบรรลุผลมากที่สุด ข้อมูลที่ใช้อาจได้มาจากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ การพูดคุยกับบุคคลอื่น การติดตามข่าวสารสถานการณ์ต่าง ๆ
- 2) กำหนดทางเลือกในการตัดสินใจไว้หลาย ๆ ทางก่อนที่จะทำการตัดสินใจครั้งที่กำหนดทางเลือกในการตัดสินใจให้ได้หลาย ๆ ทางรวมไปถึงการคิดค้นทางเลือกวิธีการใหม่ ๆ ในการตัดสินใจ
- 3) การคาดการณ์ล่วงหน้า เป็นการคาดคะเนผลกระทบของการตัดสินใจเอาไว้ก่อนล่วงหน้าว่าจะมีผลกระทบถึงส่วนใดบ้าง เพราะการตัดสินใจแต่ละครั้งจะส่งผลกระทบทั้งแง่บวกและแง่ลบเมื่อจำเป็นต้องเลือก ผู้บริหารควรเลือกการตัดสินใจที่มีผลกระทบในแง่ลบที่น้อยที่สุด และคาดการณ์ล่วงหน้าเพื่อหาทางแก้ไขจากผลกระทบของการตัดสินใจต่อไป
- 4) การตัดสินใจเลือกแนวทางใดแนวทางหนึ่งหรือหลาย ๆ แนวทางประสมประสานให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

- 5) ติดตามประเมินผลของการตัดสินใจเพื่อนำไปเปรียบเทียบกับการคาดคะเนที่ตั้งเอาไว้

นอกจากนี้ สมคิด บางโม (2538) กล่าวถึงกระบวนการตัดสินใจว่า ไม่ว่าจะการตัดสินใจจะเป็นไปในลักษณะใด สิ่งที่จะทำให้การตัดสินใจของผู้บริหารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงที่สุดนั้นควรมีกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งสามารถดำเนินการเป็นขั้นตอน ดังนี้

- 1) การหาข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่กระบวนการรวบรวมข่าวสารข้อมูลจากสภาพแวดล้อมหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับปัญหาแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินใจยังได้ข้อมูลมากเท่าไรยิ่งดีเท่านั้นเพราะจะทำให้การตัดสินใจถูกต้อง ไม่ผิดพลาดหรือผิดพลาดน้อยที่สุด

- 2) คาดคะเนผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

- 3) การพิจารณาแนวทางปฏิบัติที่จะนำไปใช้รวมทั้งการคิดค้นหาวิธีการใหม่ ๆ เพื่อพิจารณาแก้ปัญหา รวมทั้งวิเคราะห์ประเมินค่าสำหรับแนวทางปฏิบัตินั้น ๆ ควรพิจารณาหาทางเลือกไว้หลาย ๆ ทาง
- 4) เลือกทางปฏิบัติทางใดทางหนึ่งจากแนวทางปฏิบัติที่อาจจะเป็นไปได้หลาย ๆ ทาง โดยเลือกแนวทางที่จะเกิดประโยชน์สูงสุดต่อหน่วยงาน
- 5) ตัดสินใจสั่งการให้ปฏิบัติ
- 6) วัดผลการปฏิบัติโดยนำไปเปรียบเทียบกับการคาดคะเนที่ตั้งไว้

2.3.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจ

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2510: 57 อ้างถึงใน จูติมา อิมรัตน์, 2558: 8-9) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจ ประกอบด้วย 3 ปัจจัย ได้แก่

1) การรับรู้การตัดสินใจ การรับรู้ (Perception) เป็นกระบวนการทางจิตวิทยา บุคคลแต่ละคนจะรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้แตกต่างกันออกไปซึ่งการรับรู้จะส่งผลในการกำหนดพฤติกรรมการตัดสินใจของบุคคลให้แตกต่างกันไป โดยเฉพาะในสถานการณ์การตัดสินใจที่ไม่แน่นอน มีข้อมูลในการตัดสินใจที่ไม่เพียงพอ และทางเลือกในการตัดสินใจที่ไม่แตกต่างกันมากนัก นอกจากนี้ ลักษณะของการรับรู้ยังจะมีผลต่อการตัดสินใจ ประสบการณ์ที่แตกต่างกันทำให้แต่ละคนมีการตระหนักในปัญหา การระบุและวิเคราะห์ปัญหา การแสวงหาข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งการตีความ การประเมินทางเลือก และการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่แตกต่างกันออกไป

2) ค่านิยมกับการตัดสินใจ ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่คนแต่ละคนคิดว่าจะจะเป็น ไม่ว่าสิ่งนั้นจะดีหรือไม่ก็ตาม และมักจะเป็นสิ่งที่บุคคลในกลุ่มมีความเห็นเหมือน ๆ กัน ซึ่งค่านิยมเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ส่งผลให้ประสบการณ์ของแต่ละคนแตกต่างกัน ดังนั้น ค่านิยมของผู้ตัดสินใจจึงมีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมการตัดสินใจ

3) บุคลิกภาพกับการตัดสินใจ บุคลิกภาพ หมายถึง คุณลักษณะของรูปแบบแต่ละคน ที่เป็นการผสมผสานของร่างกาย อารมณ์ สังคม ลักษณะนิสัย การจูงใจที่แสดงออก โดยบุคลิกภาพจะมีลักษณะคงทน การเปลี่ยนแปลงจะค่อยเป็นค่อยไป บุคลิกภาพมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ เช่น บางคนมีบุคลิกภาพกล้าได้กล้าเสีย บางคนชอบบริวารในการตัดสินใจ บางคนชอบแก้ปัญหา บางคนรอปัญหาเข้ามาเอง บางคนอาจมีบุคลิกภาพที่ชอบคิดสร้างสรรค์ ชอบทดลอง เป็นต้น

2.4 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับความพร้อม (Readiness)

แนวคิดเกี่ยวกับความพร้อมถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกมีแนวคิดที่ว่า ความพร้อมสามารถเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ (Natural Readiness Approach) กลุ่มนี้มีความเห็นว่าไม่ควรที่จะเร่งให้เกิดความพร้อม เพราะความพร้อมของบุคคลจะเกิดขึ้นเองเมื่อถึงช่วงเวลาหรือวัยที่เหมาะสมที่บุคคลใดจะกระทำการสิ่งใด การเร่งให้เกิดความพร้อมอาจทำให้เกิดผลเสียมากกว่าประโยชน์ คืออาจทำให้เกิดความท้อถอย และเบื่อหน่าย ส่วนกลุ่มที่ 2 มีแนวคิดตรงข้ามกับกลุ่มแรก โดยกลุ่มนี้มีความเห็นว่า

ความพร้อมเกิดได้จากการกระตุ้น (Guided Experience Approach) กล่าวคือ สามารถเร่งความพร้อมของบุคคลให้เกิดขึ้นได้จากการกระตุ้น แนะนำ การเรียนรู้ ทักษะ และประสบการณ์

นักวิจัยและนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษา ทบทวนเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพร้อม (Theory of Readiness) และได้สรุปความหมายของความพร้อม ดังนี้

นฤมล สุมรรคา (2554) ได้สรุปความหมายของความพร้อม คือ สภาพของบุคคลที่มีวุฒิภาวะแรงจูงใจและประสบการณ์เดิมสูงพอที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้สะดวก

ชิตชนก ทองไทย (2556) ได้สรุปความหมายของความพร้อม คือ ความพร้อมเป็นสภาวะของบุคคลที่จะกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งให้บังเกิดผลด้วยความตั้งใจ และกระตือรือร้น ซึ่งเกิดจากวุฒิภาวะ ประสบการณ์ อารมณ์ และความสมบูรณ์ของร่างกายและจิตใจ

ลารวรรณ เมฆจินดา (2557) ได้สรุปความหมายของความพร้อม คือ สภาวะของบุคคลที่มีความสมบูรณ์ด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ความคิด เพื่อเตรียมรับมือหรือตอบสนองกิจกรรมใด ๆ ที่จะดำเนินการ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพตามความมุ่งหวัง

ภชพน เชื่อมทอง (2556) ได้สรุปความหมายของความพร้อม คือ องค์ประกอบสภาพที่ครบครันสมบูรณ์ไม่ว่าจะเป็นทางด้านร่างกาย ทางด้านสภาพจิตใจ จนเกิดความพอใจ จนสามารถที่จะกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ประสบความสำเร็จลุล่วงไปได้อย่างราบรื่นด้วยศักยภาพที่มีอยู่ตนเอง

นิตา อุบลทิพย์ (2554) ได้สรุปความหมายของความพร้อม คือ สภาพของการปฏิบัติงานเพื่อรองรับในการดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้ประสบความสำเร็จหรือบรรลุตามวัตถุประสงค์นั้น ๆ ได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ความพร้อม (Readiness) เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญที่จะสนับสนุนให้บุคคลใด ๆ เกิดการเรียนรู้และการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ เนื่องจากการที่บุคคลปฏิบัติสิ่งใดภายใต้สภาพที่มีความพร้อมย่อมปฏิบัติได้ผลดีกว่าที่บุคคลนั้นไม่มีสภาพความพร้อม และผลจากการลงมือปฏิบัติหรือเรียนรู้สิ่งใหม่ยังสร้างความพึงพอใจให้กับบุคคลนั้นอีกด้วย

สภาพของความพร้อมของบุคคลนั้น ๆ สามารถจำแนกได้ 3 สภาพ ตามความพร้อมของบุคคลนั้นที่จะเรียนรู้หรือปฏิบัติสิ่งใหม่ คือ (ภชพน เชื่อมทอง, 2556)

- 1) เมื่อบุคคลปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งหลักจากที่มีความพร้อมแล้ว ก็จะทำให้เกิดความพอใจ
- 2) เมื่อบุคคลใดไม่ได้ปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งหลังจากที่มีความพร้อมแล้ว ก็จะทำให้เกิดความไม่พอใจ และไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้
- 3) เมื่อบุคคลใดได้ปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งแต่ยังไม่พร้อมจะลงมือปฏิบัติ ก็จะทำให้เกิดความไม่พอใจ และไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้

ซึ่งความพร้อมประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ (วรากรณ์ รักวิชัย, 2535: 54 อ้างถึงใน ภชพน เชื่อมทอง, 2556: 45)

1) องค์ประกอบทางด้านร่างกาย ได้แก่ การได้ยิน การสัมผัส และการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ซึ่งเป็นการพัฒนาการตามภาวะปกติ

2) องค์ประกอบทางด้านอารมณ์ ได้แก่ ความต้องการ การเรียนรู้ ความสนใจ ความอยากรู้ ความอยากเห็น และความมั่นคงทางอารมณ์

3) องค์ประกอบทางด้านสังคม ได้แก่ ประสบการณ์ เช่น ประสบการณ์ทางด้านภาษา และกิจกรรมต่าง ๆ

4) องค์ประกอบทางด้านสติปัญญา ได้แก่ ความสามารถทางด้านความคิด ความเข้าใจ ความสามารถในการรับรู้ และการใช้ความคิดในการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

2.5 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรม

นวัตกรรม มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน ตรงกับคำว่า Innovation ซึ่ง Rogers (1983) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิด การกระทำ หรือวัตถุที่บุคคลในสังคมหนึ่งรับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่ (จิรพร คำพันธ์น้อย, 2554)

รูปแบบกระบวนการในการตัดสินใจในการยอมรับนวัตกรรม (A model of the innovation decision process) ตามที่ Rogers and Shoemaker (1983) ได้เสนอไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้ (จิรพร คำพันธ์น้อย, 2554)

ขั้นที่ 1 ขั้นความรู้ (Knowledge) เป็นขั้นตอนเริ่มต้นเมื่อบุคคลได้สัมผัสนวัตกรรม และเริ่มศึกษาหาข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจถึงหน้าที่ของนวัตกรรมนั้นซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 ด้าน คือ ความรู้จักนวัตกรรม (Awareness knowledge) ความรู้วิธีการใช้นวัตกรรม (How-to knowledge) และความรู้เกี่ยวกับหลักการของนวัตกรรม (Principles knowledge)

ขั้นที่ 2 ขั้นการจูงใจ (Persuasion) เป็นขั้นตอนที่บุคคลจะสร้างทัศนคติในสมองว่าชอบหรือไม่ชอบนวัตกรรม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ หรือความรู้สึกบุคคลจะแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมและประเมินค่าของนวัตกรรม ถ้ารับเอานวัตกรรมนั้นว่าเหมาะสมต่อตัวบุคคลทั้งในสภาพปัจจุบันและในอนาคตหรือไม่ รวมทั้งประเมินผลที่จะตามมาว่ามีประโยชน์มากน้อยเพียงใด ถ้ามีประโยชน์มากจะมีความรู้สึกต่อนวัตกรรมนั้นในทางบวก แต่ในทางตรงกันข้ามจะรู้สึกทางลบต่อนวัตกรรมนั้นถ้าคิดว่าไม่ได้รับประโยชน์หรือมีประโยชน์น้อย

ขั้นที่ 3 ขั้นการตัดสินใจ (Decision) เป็นขั้นตอนที่บุคคลร่วมทำกิจกรรมซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับนวัตกรรมหรือไม่ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับทั้ง 2 ขั้นที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับลักษณะของตัวนวัตกรรมเอง ถ้านวัตกรรมนั้นสามารถแบ่งย่อย ๆ ได้ ให้มีการทดลองได้ นวัตกรรมนั้นก็จะมีแนวโน้มที่จะถูกยอมรับ

ขั้นที่ 4 ขั้นการนำไปใช้ (Implementation) เป็นขั้นของการปฏิบัติเมื่อบุคคลได้ยอมรับนวัตกรรมไปใช้ จะต้องรู้ว่าสามารถหานั้นได้จากที่ไหน นำไปใช้ได้อย่างไร และเมื่อนำไปใช้แล้วจะเกิดปัญหาอย่างไร รวมทั้งสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นได้อย่างไร บุคคลจึงพยายามแสวงหาสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม

ขั้นที่ 5 ขั้นการยืนยัน (Confirmation) เป็นขั้นตอนที่บุคคลจะแสวงหาแรงเสริมหรือสนับสนุนการตัดสินใจของตนเอง ถ้ามีการค้นพบข้อมูลใหม่ที่มีด้านลบและขัดแย้งกับข้อมูลเดิม บุคคลอาจมีการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจ

ขั้นตอนในกระบวนการยอมรับประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้ (เยาวยา ชูประภาวรณ, 2547)

ขั้นที่ 1 การรับรู้ (Awareness) เป็นขั้นตอนที่บุคคลได้รับรู้ว่ามีนวัตกรรมใหม่ครั้งแรก แต่ยังไม่ได้รับข้อมูลยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์

ขั้นที่ 2 ความสนใจ (Interest) บุคคลจะเริ่มมีความสนใจในนวัตกรรมและเริ่มหาข้อมูลและเรียนรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมนั้นเพิ่มมากขึ้น เป็นลักษณะตั้งใจมากกว่าขั้นตอนการรับรู้ ซึ่งในขั้นตอนนี้บุคลิกภาพ ค่านิยม สังคม หรือประสบการณ์เก่า ๆ จะมีผลต่อบุคคลนั้นและผลต่อการติดตามข่าวสาร

ขั้นที่ 3 การประเมิน (Evaluation) เป็นขั้นตอนที่บุคคลจะพิจารณา ไตร่ตรองว่าจะนำนวัตกรรมไปทดลองใช้หรือไม่ โดยปกติแล้วบุคคลจะคิดว่าการนำนวัตกรรมไปใช้นั้นจะต้องเกิดความเสียหายที่ไม่แน่ใจผลที่จะได้รับ จึงต้องการแรงเสริม (Reinforcement) เพื่อสร้างความมั่นใจในการตัดสินใจ โดยได้มีการนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับมาพิจารณาร่วมด้วย

ขั้นที่ 4 การทดลอง (Trial) บุคคลจะนำนวัตกรรมไปทดลองใช้ ซึ่งอาจจะนำไปทดลองใช้เพียงบางส่วนหรือทั้งหมด ผลของการทดลองครั้งนี้จะมีผลต่อการตัดสินใจที่จะยอมรับนวัตกรรมหรือไม่ ในขั้นตอนนี้จะมีการแสวงหาข้อมูลที่เจาะจง

ขั้นที่ 5 การยอมรับ (Adoption) บุคคลได้ยอมรับนวัตกรรมนั้นไปใช้หลังจากได้ทดลองใช้และนำไปใช้อย่างต่อเนื่อง

การยอมรับนวัตกรรมของบุคคลเกิดขึ้นได้จากหลายปัจจัย ซึ่งปัจจัยด้านบุคคลเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีผลต่อระยะเวลาในการยอมรับนวัตกรรม

1) สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ผู้ที่ได้รับการศึกษา ผู้ที่มีฐานะทางสังคมและทางเศรษฐกิจดี และนวัตกรรมนั้นสอดคล้องกับชีวิต จะยอมรับนวัตกรรมได้ง่ายและเร็วกว่าผู้ที่ได้รับการศึกษาและมีฐานะทางสังคมและทางเศรษฐกิจที่ต่ำกว่า

2) บุคลิกภาพ บุคคลที่ไม่ยึดติด กล้าที่จะเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลง มีทัศนคติที่ดี มีเหตุและผล จะสามารถยอมรับนวัตกรรมได้เร็วและรับได้มาก

3) พฤติกรรมในการสื่อสาร บุคคลที่มีโอกาสในการรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวนวัตกรรม เช่น เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม มีการเดินทางบ่อย มีโอกาสในการติดต่อกับผู้นำนวัตกรรม จะสามารถรับนวัตกรรมได้สูงและรวดเร็ว

นอกจากนี้ Rogers ได้แบ่งโครงสร้างการยอมรับนวัตกรรมออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรกคือ สิ่งที่มีอยู่เดิม (Antecedent) ก่อนการเผยแพร่วัตกรรม ได้แก่ ตัวแปรที่เกี่ยวกับบุคคล เช่น ทศนคติต่อการเปลี่ยนแปลง ค่านิยม ความเชื่อมั่น การติดต่อกับโลกภายนอก และตัวแปรที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ซึ่งหมายถึงค่าบรรทัดฐานของระบบสังคม ส่วนกลางคือ กระบวนการ (Process) เป็นส่วนที่บุคคลมีปฏิกริยาตอบสนองต่อนวัตกรรม และส่วนสุดท้ายคือ ผลที่ตามมา (Results, Consequences) เป็นส่วนที่ผ่านกระบวนการในขั้นของการยืนยัน (Confirmation) ว่ายอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมนั้นมาแล้ว หากเป็นการยอมรับนวัตกรรม ก็อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของผู้รับนวัตกรรม หรือการเปลี่ยนแปลงในสังคมของผู้รับนวัตกรรม (จริพร คำพันธ์น้อย, 2554: 16-17)

จากการศึกษาหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับทศนคติ ความพร้อม การตัดสินใจ และการยอมรับนวัตกรรม ต่างเชื่อมโยงกัน เช่น การได้รับความรู้ แรงจูงใจ ความสนใจ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทศนคติ ความพร้อม การตัดสินใจ และการยอมรับสิ่งใหม่ของแต่ละบุคคลอีกทั้ง การตัดสินใจยังเป็นหนึ่งในขั้นตอนในการยอมรับนวัตกรรมของบุคคล กล่าวโดยสรุป การที่บุคคลจะปรับเปลี่ยนตนเองทั้งด้านความรู้สึก ความคิดเห็น และการปฏิบัติสิ่งใหม่ นั้นต้องมีแรงกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความรู้ ความเชื่อ การได้เห็น และการได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วัลลภ จันดาแก้ว และคณะ (2556) ได้ศึกษาทศนคติของเกษตรกรหรือชุมชน หรือองค์กรภายในเขตจังหวัดอุดรธานีที่ทำการเกษตรเกี่ยวข้องกับวนเกษตรมานานกว่า 10 ปีและแผนอบรม สัมมนา ดูงาน ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกป่า การอนุรักษ์ป่าไม้ และการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน เป็นต้น จำนวน 96 ราย โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Questionnaire) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกร่วมกับสังเกต พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีทศนคติเห็นด้วยกับระบบวนเกษตร คือ ระบบวนเกษตรเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ พืชเกษตรและเลี้ยงสัตว์ตามความเหมาะสมในไร่นา

นัตดา รัศมีแพทย์ และสุพัตรา ศรีสุวรรณ (2560) ได้ศึกษาการรับข้อมูลข่าวสารของเกษตรกรด้านการปลูกพืชเสริมรายได้ในสวนยางพารา โดยใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลจากเกษตรกรจำนวน 114 ราย วิเคราะห์ข้อมูลในรูปของค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลจากเพื่อนเกษตรกรมากที่สุด (ร้อยละ 60.70) ตามด้วยจากสื่อโทรทัศน์และอินเทอร์เน็ต ตามลำดับ และยังพบว่าเกษตรกรประมาณร้อยละ 50 ไม่ได้รับสื่อกิจกรรม นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารน้อยกว่า 1 ครั้งต่อเดือน

ประโยชน์ด้วยตนเอง และการแบ่งปันแก่เพื่อนบ้าน รวมถึงเก็บรักษาไว้ให้ลูกหลาน ปัจจัยด้านทรัพยากร และการจัดการ ได้แก่ ที่ดิน จำนวนแปลงที่ดิน ไม่มีผู้สืบทอดทำการเกษตร ไม่มีการจัดการมาก ใช้ต้นทุนต่ำในการดูแลรักษา และปัจจัยด้านแรงกระตุ้นจากคนในครอบครัว เช่น คนในครอบครัวให้อนุรักษ์ไว้ เป็นต้น ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยด้านการส่งเสริมและการเรียนรู้ ได้แก่ การเข้าร่วมอบรมกับหน่วยงานราชการ การได้รับข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม/โลกร้อน และการได้รับแจกพันธุ์ไม้ยืนต้น เป็นต้น และปัจจัยด้านกลุ่มและเครือข่าย ได้แก่ การร่วมเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยนกับกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรในชุมชน

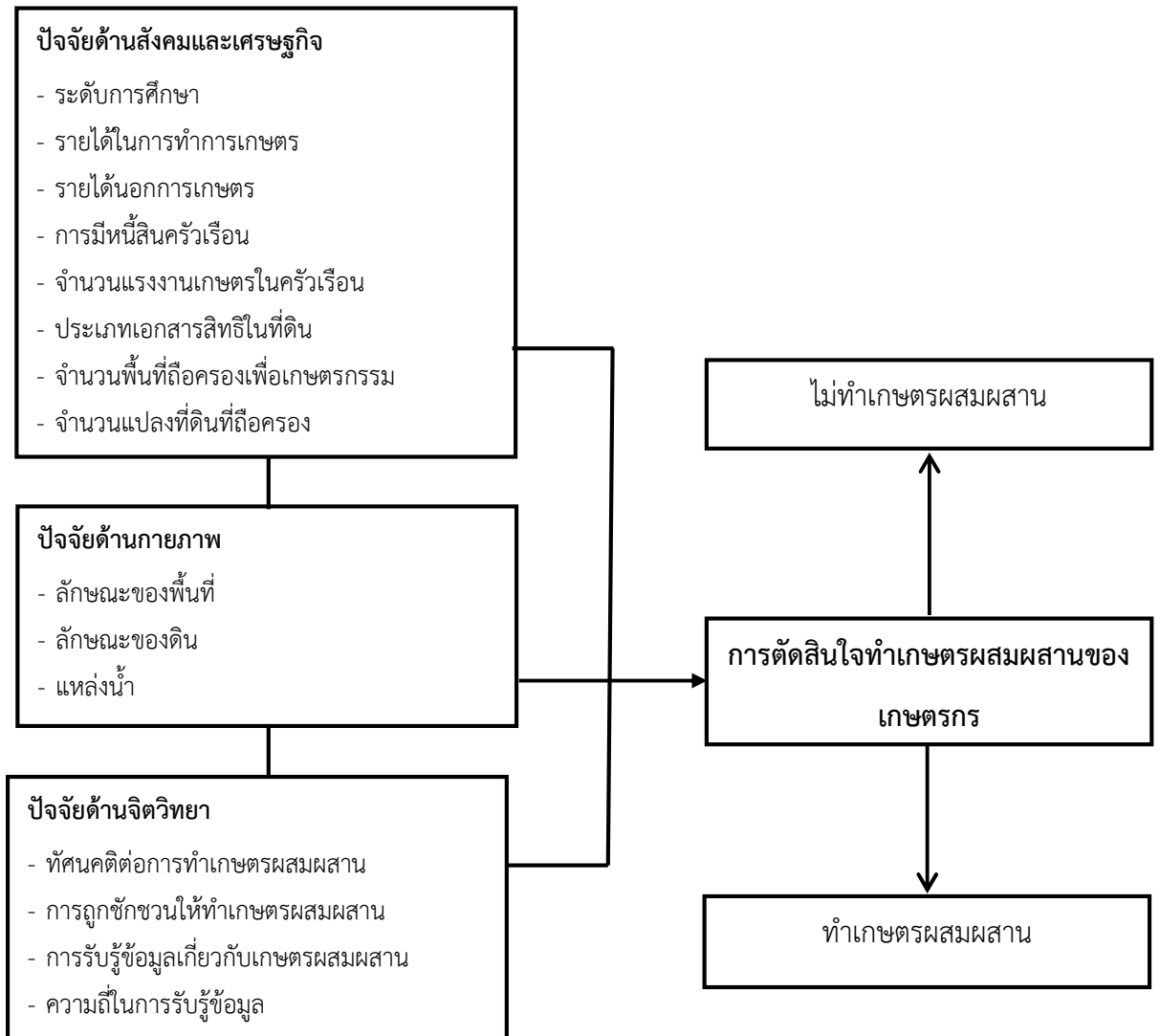
วรวิทย์ เจียมปัญญา (2560) ได้สรุปผลจากศึกษาปัจจัยที่ส่งผลในการเปลี่ยนแปลงจากการทำเกษตรระบบปกติเป็นการทำเกษตรระบบอินทรีย์จากการสำรวจตัวอย่างเกษตรกรรายย่อยในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกต่อเกษตรกรแต่ละราย พบว่า คือ รายได้ ต้นทุนด้านแรงงาน กำไร และลักษณะของสินค้าเกษตรอินทรีย์ การตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ มูลค่าของสินค้าที่เพิ่มขึ้นของสินค้าอินทรีย์ เป็นเหตุผลที่ส่งผลให้เกษตรกรตัดสินใจในการทำเกษตรอินทรีย์ นอกจากนี้ ปัจจัยพื้นฐานของเกษตรกรยังมีอิทธิพลต่อการจัดการฟาร์มของเกษตรกรด้วย และทัศนคติของเกษตรกรระบบปกติและเกษตรกรระบบอินทรีย์คล้ายคลึงกัน แต่การตัดสินใจขึ้นอยู่กับแนวคิดและพฤติกรรมของแต่ละบุคคลและครัวเรือน เช่น เศรษฐกิจ ความรู้ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ การจัดการสถิติด้านอุปสงค์และอุปทาน และความเป็นไปได้ของการทำเกษตรระบบอินทรีย์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เป็นต้น และเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานสนใจทำเกษตรระบบอินทรีย์มากกว่าการทำเกษตรเชิงเดี่ยว

นำพล คงพันธ์ (2561) ได้ศึกษาองค์ประกอบความสำเร็จการทำเกษตรแบบผสมผสานอย่างยั่งยืนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า องค์ประกอบความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสานประกอบด้วย แรงจูงใจในการทำเกษตรผสมผสานเพื่อแก้ไขปัญหารายได้ที่ไม่มั่นคง การที่เกษตรกรเฝ้าหาความรู้และควบคุมตนเองในสังคมทุนนิยม ทำให้ไม่ความคิดที่จะละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมมีความมุ่งมั่นในการบรรลุเป้าหมายความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสาน และการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น การมีเจ้าหน้าที่พัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีความรู้ให้คำแนะนำ หน่วยงานราชการต่าง ๆ สามารถวิเคราะห์พื้นที่เพื่อจัดกิจกรรมที่เหมาะสม การคัดเลือกเกษตรกรที่มีความตั้งใจโดยผ่านกระบวนการที่เหมาะสม สามารถเป็นต้นแบบความสำเร็จและถ่ายทอดแรงจูงใจให้กับบุคคลอื่นในชุมชนเกิดการอยากทำเกษตรยั่งยืน

2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาและทบทวนเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยปัจจัยที่อาจมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรออกเป็น 3 ด้าน อันประกอบด้วย (1) ปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ ระดับการศึกษา รายได้ในการทำเกษตร

รายได้นอกภาคการเกษตร เงินทุนในการทำเกษตร จำนวนแรงงานเกษตรในครัวเรือน จำนวนพื้นที่ถือครองเพื่อเกษตรกรรม และจำนวนแปลงที่ดินที่ถือครอง (2) ปัจจัยด้านกายภาพของพื้นที่ ได้แก่ ลักษณะพื้นที่ ลักษณะของดิน และแหล่งน้ำ และ (3) ปัจจัยด้านจิตวิทยา ได้แก่ ทศนคติต่อการทำเกษตรผสมผสาน การถูกชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสาน การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน และความถี่ในการรับรู้ข้อมูล

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.8 การทดสอบสมมติฐานการวิจัย

2.8.1 ปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่

1) H_0 : ระดับการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรกรรมผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรกรรมผสมผสานของเกษตรกร

2) H_0 : แรงงานเกษตรในครัวเรือนไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน
ของเกษตรกร

H_1 : แรงงานเกษตรในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน
ของเกษตรกร

3) H_0 : รายได้ภาคการเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน
ของเกษตรกร

H_1 : รายได้ภาคการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน
ของเกษตรกร

4) H_0 : รายได้นอกภาคการเกษตรหนี้สินครัวเรือนไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำ
เกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : รายได้นอกภาคการเกษตรหนี้สินครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจ
ทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

5) H_0 : จำนวนแปลงที่ดินเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน
ของเกษตรกร

H_1 : จำนวนแปลงที่ดินเกษตรมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน
ของเกษตรกร

6) H_0 : ขนาดพื้นที่ถือครองที่ดินเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตร
ผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : ขนาดพื้นที่ถือครองที่ดินเกษตรมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตร
ผสมผสานของเกษตรกร

7) H_0 : ประเภทแปลงเอกสารสิทธิ์ที่ดินไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตร
ผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : ประเภทแปลงเอกสารสิทธิ์ที่ดินมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน
ของเกษตรกร

2.8.2 ปัจจัยด้านกายภาพ ได้แก่

1) H_0 : ลักษณะของพื้นที่การเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตร
ผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : ลักษณะของพื้นที่การเกษตรมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน
ของเกษตรกร

2) H_0 : ลักษณะดินในแปลงเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน
ของเกษตรกร

H_1 : ลักษณะดินในแปลงเกษตรมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

3) H_0 : การมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : การมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

2.8.3 ปัจจัยด้านจิตวิทยา ได้แก่

1) H_0 : การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสานไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสานมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

2) H_0 : ความถี่ในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสานไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : ความถี่ในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสานมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

3) H_0 : การได้รับการชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสานไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : การได้รับการชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสานมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

4) H_0 : ทิศนคติต่อการทำเกษตรผสมผสานไม่มีความสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : ทิศนคติต่อการทำเกษตรผสมผสานมีความสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การศึกษาทัศนคติแลปัจจัยต่อการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน โดยเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายเป็นเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงตัวเลขที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้เครื่องมือทางสถิติในการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลเพื่อหาข้อสรุปจากข้อมูล (แหวดาว พรหมเสน, 2554) ซึ่งการวิจัยนี้มีกรอบการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ดังตารางที่ 3.1 โดยใช้แบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเกษตรกร

ตารางที่ 3.1 กรอบการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

วัตถุประสงค์	ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	การวิเคราะห์
1. เพื่อศึกษาทัศนคติและความพร้อมของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน	1.1 ทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน	1) ด้านความรู้ 2) ด้านปัจจัยการผลิต 3) ด้านการส่งเสริม	ความถี่/ร้อยละ/ Independent T-test
	1.2 ความพร้อมของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน	1) การรับรู้ข้อมูล (ช่องทางการรับรู้ ความถี่การรับรู้) 2) การได้รับการชักชวน 3) แนวโน้มการปรับเปลี่ยนของเกษตรกร 4) เหตุผลที่จะปรับเปลี่ยนหรือไม่ปรับเปลี่ยน	ความถี่/ร้อยละ
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยอิสระต่อการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน	2.1 ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่อการทำเกษตรผสมผสาน	1) ปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ 2) ปัจจัยด้านกายภาพของพื้นที่เกษตร 3) ปัจจัยด้านจิตวิทยา	Pearson Chi-square
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมเกษตรกรผสมผสานในเขตปฏิรูปที่ดิน	3.1 ข้อเสนอแนะของเกษตรกร		ความถี่/ร้อยละ
	3.2 ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา		วิเคราะห์เนื้อหา/ การเชื่อมโยง/ เหตุผล

3.2 พื้นที่ศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่างและการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

3.2.1 พื้นที่ศึกษา การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน 15 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดมหาสารคาม ศรีสะเกษ นครพนม อานาจเจริญ ร้อยเอ็ด เชียงราย เชียงใหม่ พิษณุโลก สุโขทัย นครสวรรค์ สุพรรณบุรี นครนายก ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และนครศรีธรรมราช

โครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน มีเป้าประสงค์ (1) การขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินมีประสิทธิภาพเป็นไปในทิศทางเดียวกัน (2) เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ภายใต้แนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ (3) กลุ่มเกษตรกรเข้มแข็ง มีระบบการบริหารจัดการตลาดที่มีประสิทธิภาพตามมาตรฐาน โดยใช้แนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการขับเคลื่อนโครงการ ซึ่งได้แบ่งขอบเขตการดำเนินงานออกเป็น 3 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 (ระยะดำเนินการ 3 ปี) ดำเนินการผลิตขั้นพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง (พออยู่ พอกิน) การดำเนินงานเน้นการพัฒนาเกษตรกรเป็นศูนย์กลาง เน้นการพัฒนาตนเอง มีการพัฒนาอาชีพตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาศักยภาพการผลิตของเกษตรกร

ชั้นที่ 2 (ระยะดำเนินการ 1 ปี) ดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ความรู้ พัฒนาอาชีพ โดยเน้นการรวมกลุ่ม มีการพึ่งพาตนเองในรูปแบบกลุ่ม โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพิ่มมูลค่า สร้างมาตรฐานสินค้า ดำเนินการในด้านการผลิตและการตลาด เพื่อให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง และมีการขยายพื้นที่ในเชิงต่อยอดได้

ชั้นที่ 3 (ระยะดำเนินการ 1 ปี) ดำเนินงานให้มีการพึ่งพาตนเองในรูปแบบกลุ่ม พร้อมยกระดับ โดยการขยายผลองค์ความรู้ เรื่องการผลิตและการตลาด ทั้งในและนอกชุมชน สร้างรายได้ให้กับกลุ่ม พร้อมประสานภาคีความร่วมมือภาครัฐและเอกชน ในการสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่ม พัฒนาและแปรรูปเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์สู่มาตรฐานสากล เกิดรายได้ที่มั่นคงและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน (กองประสานงานโครงการพระราชดำริและโครงการพิเศษ, 2560)

3.2.2 ประชากร เกษตรกรจำนวน 1,746 ราย ที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ชั้นปีที่ 1 ปี 2560 (กองประสานงานโครงการพระราชดำริและโครงการพิเศษ, 2560)

3.2.3 คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบการสุ่มแบบมีขั้นตอน (Multi Stage Random Sampling) จากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินจากแผนงบประมาณประจำปี 2560

ขั้นตอนที่ 1 จังหวัดในเขตปฏิรูปที่ดินทั้งหมด 72 จังหวัด จากนั้นคัดเลือกจังหวัดที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินจากแผนงบประมาณประจำปี 2560 จำนวน 36 จังหวัด

ขั้นตอนที่ 2 คัดเลือกจังหวัดเป้าหมายจำนวน 15 จังหวัด จาก 36 จังหวัดที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินจากแผนงบประมาณประจำปี 2560 เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling)

ขั้นตอนที่ 3 คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) จากรายชื่อเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินจากแผนงบประมาณประจำปี 2560 ทั้ง 15 จังหวัด ตามสัดส่วนของจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

3.2.4 ขนาดกลุ่มตัวอย่าง คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินตามแผนงบประมาณประจำปี 2560 จากจำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการทั้งหมด 1,746 ราย คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตร Yamane (1973) ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

ซึ่ง n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
 N = จำนวนประชากร (1,746 ราย)
 e^2 = ค่าความคลาดเคลื่อน (0.05)

ดังนั้น
$$n = \frac{1,7}{1+(1,7) 0.05^2}$$

n = 326 ราย

ดังนั้น จากการคำนวณตามสูตรของ Yamane การวิจัยในครั้งนี้จะต้องทำการเก็บข้อมูลเกษตรกรจำนวน 326 ราย จากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินแยกตามรายจังหวัด แต่เมื่อดำเนินโครงการคณะวิจัยได้เก็บแบบสัมภาษณ์จากเกษตรกรได้มากกว่าขนาดกลุ่มตัวอย่างที่คำนวณได้ ซึ่งเก็บข้อมูลเกษตรกรได้ทั้งหมดจำนวน 354 ราย คิดเป็นร้อยละ 108.58 ของขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการคำนวณ ดังตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

จังหวัด	อำเภอ	กิจกรรม	จำนวนเกษตรกร		
			เข้าร่วมโครงการ	ตัวอย่าง	เก็บได้
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			650	122	125
1) มหาสารคาม	โกสุมพิสัย	เกษตรผสมผสาน	90	17	20
2) ศรีสะเกษ	กันทรลักษณ์	เพิ่มศักยภาพในการปลูก	75	14	18
3) นครพนม	ศรีสงคราม	ฝึกปลอดสารพิษและเกษตรผสมผสาน	57	11	15
4) อำนาจเจริญ	ลืออำนาจ	ข้าวหอมมะลิ 105	128	24	21
5) ร้อยเอ็ด	สุวรรณภูมิ	ข้าวหอมมะลิ	300	56	51

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

จังหวัด	อำเภอ	กิจกรรม	จำนวนเกษตรกร		
			เข้าร่วมโครงการ	ตัวอย่าง	เก็บได้
ภาคเหนือ			735	137	140
1) เชียงราย	เวียงชัย	เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวเพื่อยกระดับรายได้	203	38	38
2) เชียงใหม่	แม่แตง	เพิ่มศักยภาพการผลิตลำไย ข้าว ผักกางมุ้ง	113	21	30
3) พิชญ์โลก	ชาติตระการ	เกษตรผสมผสาน	224	42	27
4) สุโขทัย	บ้านด่านลานหอย	เพิ่มศักยภาพการผลิตข้าว	107	20	24
5) นครสวรรค์	หนองบัว	มันสำปะหลัง	88	16	21
ภาคกลาง			184	34	45
1) สุพรรณบุรี	หนองหญ้าไซ	เพิ่มศักยภาพการปลูกข้าวและอ้อย	48	9	12
2) นครนายก	บ้านนา	เพิ่มศักยภาพการปลูกข้าวและปลูกผัก	56	10	14
3) ประจวบคีรีขันธ์	เมือง	ส่งเสริมการปลูกมะม่วงสับปะรด และปลูกผัก	80	15	19
ภาคใต้			177	33	44
1) ชุมพร	หลังสวน	ส่งเสริมและพัฒนาการผลิตมะพร้าวแบบครบ	50	9	17
2) นครศรีธรรมราช	ชะอวด	เกษตรผสมผสาน	127	24	27
รวม			1,746	326	354

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.3.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งคณะผู้วิจัยสัมภาษณ์บันทึกข้อมูลที่ได้จากการเกษตรกรลงในแบบสัมภาษณ์ที่ถูกกำหนดคำถามไว้แล้ว ประเด็นการสัมภาษณ์ประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เกี่ยวกับข้อมูลคุณสมบัติทั่วไปของเกษตรกร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ประสบการณ์การทำเกษตรกรรม รายได้ ฯลฯ ลักษณะของคำถามแบบปลายปิด

ซึ่งจะมีทั้งแบบสองตัวเลือก (Two Ways Question) และแบบหลายตัวเลือก (Multiple Choice Question) แต่ให้เลือกรู้ตัวได้เพียงคำตอบเดียวที่ตรงกับคุณลักษณะของเกษตรกร

ส่วนที่ 2 เกี่ยวกับทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน โดยแบบสัมภาษณ์ เป็นแบบ Likert's scale โดยใช้ระดับการวัดข้อมูลประเภทอันตรภาคชั้น (Interval Scale) ระดับคำตอบจะแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ตรงกับเกณฑ์การให้คะแนน ดังต่อไปนี้

ระดับคะแนน	คำตอบ
5	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
4	เห็นด้วย
3	ไม่แน่ใจ
2	ไม่เห็นด้วย
1	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ส่วนที่ 3 เกี่ยวกับความพร้อมของเกษตรกรในการทำเกษตรผสมผสาน ลักษณะของแบบสัมภาษณ์เป็นแบบสองตัวเลือก (Two Ways Question) และแบบหลายตัวเลือก (Multiple Choice Question) แบบเลือกตอบได้หลายตัวเลือกสำหรับเหตุผลของความไม่พร้อม

ส่วนที่ 4 เกี่ยวกับข้อเสนอแนะของเกษตรกรต่อการพัฒนาและส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสาน ลักษณะของคำถามเป็นแบบปลายเปิด (Open - Ended Question) ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นของตนเองได้อย่างอิสระ

3.3.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participation Observation) ใช้ในการสังเกตรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ในระหว่างการสำรวจพื้นที่ และสังเกตระหว่างการสัมภาษณ์เพื่อเก็บสำรวจแบบสัมภาษณ์

ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

1) รวบรวมและศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อหาตัวแปรในการสร้างแบบสัมภาษณ์

2) สร้างแบบสัมภาษณ์จากข้อมูลที่รวบรวมและตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลให้ครบถ้วนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) ตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability Test) ของแบบสัมภาษณ์โดยการทดสอบแบบสัมภาษณ์ (Try Out) จากเกษตรกร จำนวน 36 ราย ซึ่งเป็นเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ปี 2560 ชั้นปีที่ 1 จังหวัดราชบุรี โดยใช้วิธีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Method) ซึ่งค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ ครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) มีค่าระหว่าง $0 \leq 1 \leq 1$ ถ้าค่าเข้าใกล้ 1 มากหรือเท่ากับ 1 แสดงว่าแบบสัมภาษณ์มีความเชื่อมั่นสูง (พิชิต ฤทธิ์จรูญ, 2549) ซึ่งจากการตรวจสอบแบบสัมภาษณ์นี้ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ที่ 0.739

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้จะเก็บรวบรวมข้อมูลจากสองแหล่งข้อมูล คือ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ตามรายละเอียด ดังนี้

ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เก็บข้อมูลจากเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร ทักษะคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน และความพร้อมภายในของเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนรูปแบบเกษตรกรรมแบบเดิมสู่การทำเกษตรผสมผสาน

ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งสื่อออนไลน์ หนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย เอกสารเผยแพร่

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.5.1 การวิเคราะห์เชิงปริมาณ

วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยการประมวลผลค่าทางสถิติโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) ข้อมูลพื้นฐานลักษณะของเกษตรกรจากแบบสัมภาษณ์ในส่วนคุณสมบัติทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรและความพร้อมของเกษตรกรในการทำเกษตรผสมผสานจะนำมาวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าสูงสุด (Maximum) ค่าต่ำสุด (Minimum) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Average) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยมีการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางและกราฟพร้อมคำอธิบาย มีสูตรคำนวณดังนี้

ค่าความถี่และค่าสถิติร้อยละ (Percentage) ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคุณสมบัติของเกษตรกร ข้อมูลสถานะครัวเรือน ข้อมูลด้านที่ดิน (ยุทธ ไทยวรรณ, 2549: 48)

$$P = \left[\frac{f}{N} \right] \times 100$$

เมื่อ P = ค่าสถิติร้อยละ

f = ค่าความถี่ในการปรากฏของข้อมูล

x = ค่าของข้อมูล

N = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

$$\bar{X} = \frac{\sum f}{N}$$

เมื่อ \bar{X} = ค่าเฉลี่ยเลขคณิต

Σf = ผลรวมของข้อมูลทั้งหมด

N = จำนวนข้อมูลทั้งหมด

ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

สูตร
$$S.D. = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^N (X_i - \bar{X})^2}{N - 1}}$$

เมื่อ S.D. = ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

X_i = ค่าของข้อมูลตัวที่ i

\bar{X} = ค่าเฉลี่ยของข้อมูล N = จำนวนตัวอย่าง

2) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistic) ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม โดยใช้ค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi-square) ส่วนการทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่เป็นอิสระต่อกันใช้ค่าสถิติ Independent T-test

ค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi-square) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่เป็นอิสระต่อกัน (ยูทอร์ ไกยวรรณ, 2549: 175)

$$X^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c \left(\frac{O_{ij} - E_{ij}}{E_{ij}} \right)^2$$

เมื่อ X^2 = ค่าไค-สแควร์

O_{ij} = ความถี่ที่ได้จากการสังเกต (Observed Frequency) ในแถวที่ i คอลัมน์ที่ j

E_{ij} = ความถี่ที่คาดหวัง (Expected Frequency) ในแถวที่ i คอลัมน์ที่ j

r = จำนวนแถว (row)

c = จำนวนคอลัมน์ (column)

ค่าสถิติ Independent T-test ทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่มที่เป็นอิสระต่อกันสูตร (ยูทอร์ ไกยวรรณ, 2549: 153)

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{S_p^2 \left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} \right)}} \text{เมื่อ } d = n_1 + n_2 - 2 \quad S_p^2 = \frac{(n_1 - 1)S_1^2 + (n_2 - 1)S_2^2}{n_1 + n_2 - 2}$$

เมื่อ \bar{X}_1 = ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่ 1

\bar{X}_2 = ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่ 2

n_1 = ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ 1

n_2 = ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ 2

S_1^2 = ความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่างที่ 1

S_2^2 = ความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่างที่ 2

3) การวิเคราะห์ทัศนคติของเกษตรกร โดยการแปลความหมายจากค่าเฉลี่ยของทัศนคติ จากการสอบแบบสัมภาษณ์ตามแบบมาตราส่วนประมาณค่าของ Likert (1932) เป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ดังนี้

- 5 คะแนน = เห็นด้วยอย่างยิ่ง
- 4 คะแนน = เห็นด้วย
- 3 คะแนน = ไม่แน่ใจ
- 2 คะแนน = ไม่เห็นด้วย
- 1 คะแนน = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

การแปลค่าคะแนนเฉลี่ยโดยใช้สถิติ คะแนนเฉลี่ยเลขคณิต (Arithmetic Mean) กำหนดช่วงของการวัด ดังนี้

$$= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} = \frac{5 - 1}{5} = 0.80$$

โดยกำหนดเกณฑ์ในการแปลความหมายของระดับคะแนนค่าเฉลี่ยทัศนคติของเกษตรกร ดังนี้ (ศิริชัย พงษ์วิชัย, 2551)

ระดับช่วงคะแนนเฉลี่ย	ระดับความคิดเห็น
4.21 – 5.00	เกษตรกรเห็นด้วยกับข้อความมากที่สุด
3.41 – 4.20	เกษตรกรเห็นด้วยกับข้อความมาก
2.61 – 3.40	เกษตรกรไม่แน่ใจกับข้อความ
1.81 – 2.60	เกษตรกรไม่เห็นด้วยกับข้อความ
1.00 – 1.80	เกษตรกรไม่เห็นด้วยมากกับข้อความ

3.6 การดำเนินการโครงการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ได้แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้ (ภาพที่ 3.1)

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาโจทย์และพัฒนาข้อเสนอโครงร่างวิจัยในขั้นตอนที่ได้มีการรวบรวม ศึกษา ข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งจากเอกสารทุติยภูมิ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการขับเคลื่อนชุมชน เศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน และที่ปรึกษาโครงการวิจัยเพื่อค้นหาโจทย์วิจัย ตั้งสมมติฐาน วัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดการวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย และเสนอข้อเสนอโครงร่างวิจัยต่อคณะกรรมการ วิชาการปฏิรูปที่ดิน (คทว.) เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ รวมถึงการปรับปรุงแก้ไขข้อเสนอฯ จาก คทว.

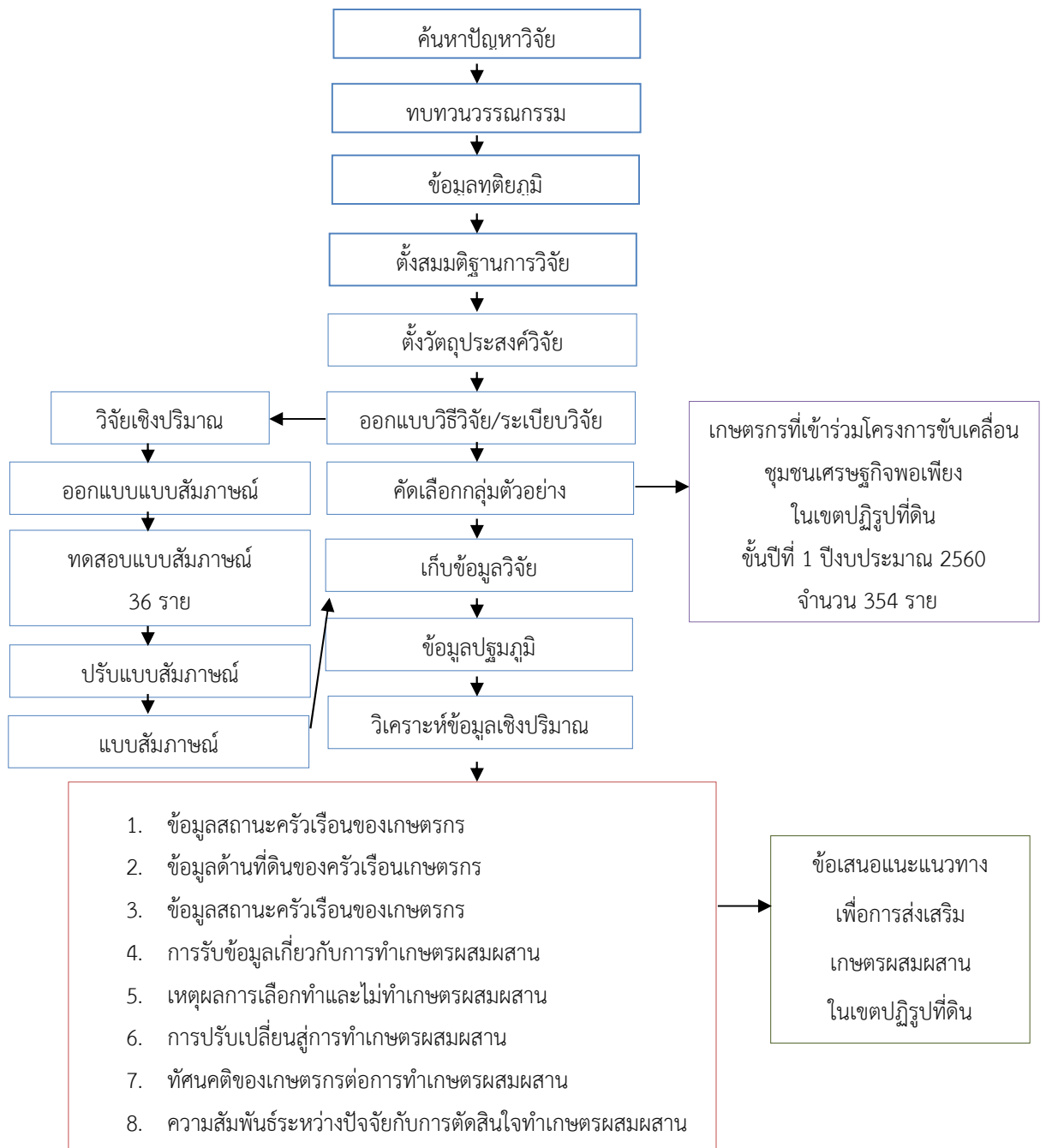
ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบและพัฒนาเครื่องมือวิจัย หลังจากที่ได้โครงการวิจัยได้รับการพิจารณา เห็นชอบให้ดำเนินงานจาก คทว. ได้คัดเลือกผู้ตัวอย่าง และออกแบบแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการเก็บ ข้อมูลจากเกษตรกรตัวอย่าง โดยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรผสมผสานเพื่อเป็นตัว แบบในการออกแบบแบบสัมภาษณ์ และได้มีการสุ่มตัวอย่างจากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการขับเคลื่อน

ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินในจังหวัดราชบุรี ซึ่งไม่ได้เป็นจังหวัดเป้าหมายในการเก็บข้อมูลในงานวิจัย จำนวน 36 ราย เพื่อทำการทดสอบแบบสัมภาษณ์ และมีการปรับปรุงแบบหลังจากทดสอบแบบให้มีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์การวิจัยและสามารถเก็บข้อมูลเพื่อตอบโจทย์การวิจัยมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บและบันทึกข้อมูลหลังจากเก็บข้อมูลเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างตามแบบสัมภาษณ์ ได้มีการตรวจสอบความครบถ้วนของแบบสัมภาษณ์ บันทึกข้อมูลลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยการกำหนดรหัสในการบันทึกข้อมูล

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลที่บันทึกด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ประกอบด้วยการใช้สถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าสูงต่ำ และสถิติเชิงอนุมาน ประกอบด้วย ค่า Chi-square และค่า T-test โดยยึดวัตถุประสงค์ และสมมติฐานการวิจัยในการวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 5 การจัดทำรายงานผลการวิจัย เป็นขั้นตอนในการนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาอธิบายผลการวิเคราะห์โดยการเรียบเรียงบรรยายผล มีการใช้ตารางและกราฟประกอบการอธิบายผล และนำเสนอผลการวิจัยต่อกรรมการอ่านผลงานวิจัย และ คกว. เพื่อให้ข้อความคิดเห็นและพิจารณาให้เผยแพร่ผลงานวิจัย รวมถึงการปรับปรุงแก้ไขรายงานผลการวิจัยตามข้อความคิดเห็นของกรรมการอ่านผลงาน และ คกว. เพื่อให้ผลงานวิจัยมีความถูกต้องตามหลักวิชาการและเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดต่อองค์กรและเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน

ภาพที่ 3.1 กรอบขั้นตอนการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

บทนี้จะแสดงผลการศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลของเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานและเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งทางผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอข้อมูลออกเป็น 10 ส่วน ได้แก่

- 4.1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน
- 4.2 ข้อมูลสถานะครัวเรือนของเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน
- 4.3 ข้อมูลด้านที่ดินของเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน
- 4.4 การรับข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน
- 4.5 เหตุผลในการเลือกทำหรือไม่ทำเกษตรผสมผสาน
- 4.6 การตัดสินใจเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม
- 4.7 การปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรผสมผสาน
- 4.8 ทศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน
- 4.9 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยกับตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน
- 4.10 ข้อเสนอแนะเพื่อการส่งเสริมเกษตรผสมผสานในเขตปฏิรูปที่ดิน

4.1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน

จากผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่ตอบแบบสัมภาษณ์ทั้งหมด จำนวน 354 ราย พบว่าเป็นเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน จำนวน 141 ราย และเป็นเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน จำนวน 213 ราย คิดเป็นร้อยละ 39.83 และร้อยละ 60.17 ตามลำดับ ถ้าพิจารณาเป็นรายภาคพบว่า อัตราส่วนของเกษตรกรทุกภาคมีสัดส่วนเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานสูงกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน โดยในภาคเหนือทำเกษตรผสมผสานมากที่สุดที่ร้อยละ 62.24 รองลงมาคือ ภาคกลางภาคใต้ และภาคอีสาน ที่ร้อยละ 62.00, 61.90 และร้อยละ 52.00 ตามลำดับ (ตามตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 จำนวนเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน

ภาค	รวม (ราย)	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน		ทำเกษตรผสมผสาน	
		จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
เหนือ	116	38	32.76	78	67.24
กลาง	50	19	38.00	31	62.00
อีสาน	125	60	48.00	65	52.00
ใต้	63	24	38.10	39	61.90
ทั้งหมด	354	141	39.83	213	60.17

4.1.1 คุณสมบัติของเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน

จากผลการศึกษาคู่สมมติของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างพบว่า (ตารางที่ 4.2)

1) เพศ: อัตราส่วนเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน เท่ากับร้อยละ 68.79 และร้อยละ 70.72 ตามลำดับ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง

2) สถานะ: เกษตรกรมากกว่า 4 ใน 5 ของทั้งเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน เป็นเกษตรกรที่สมรสแล้วหรืออยู่ร่วมกัน รองลงมาคือ อยู่ในสถานะหย่าร้าง หรือหม้ายหรือแยกกันอยู่ มีเพียงเกษตรกรส่วนน้อยที่ยังอยู่ในสถานะโสด

3) ระดับการศึกษา: เกษตรกรส่วนใหญ่ทั้งที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสานจบการศึกษาระดับสูงสุดที่ระดับประถมศึกษา อัตราส่วนร้อยละ 74.47 และร้อยละ 72.77 ของเกษตรกรทั้งหมดของแต่ละกลุ่มตัวอย่าง ตามลำดับ รองลงมา คือ เกษตรกรที่จบชั้นมัธยมศึกษาหรือ ปวช. หรือ ปวส. เป็นระดับการศึกษาสูงสุดทั้งเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน ที่อัตราส่วนร้อยละ 22.69 และ 19.72 ตามลำดับ สำหรับเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานได้รับการศึกษาสูงสุดระดับปริญญาตรี มีอัตราส่วนสูงกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานในระดับการศึกษาเดียวกัน ที่ร้อยละ 2.82 และร้อยละ 1.42 ตามลำดับ

4) อายุ: ช่วงอายุส่วนใหญ่ของเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานอยู่ระหว่าง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 30.49 ของเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน ส่วนเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 51-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 39.44 ของเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานทั้งหมด ถ้าพิจารณาเกษตรกรที่มีช่วยอายุน้อยกว่า 40 ปี พบว่า เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มตัวอย่างมีอัตราส่วนไม่มากนัก คิดเป็นร้อยละ 9.39 และร้อยละ 14.11 ของเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน และเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน ตามลำดับ ในทางตรงกันข้ามพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ของทั้ง 2 กลุ่มตัวอย่างมีอายุอยู่ในช่วงที่สูงกว่า 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 55.32 และร้อยละ 67.60 ของเกษตรกรไม่ทำเกษตรผสมผสานและเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน ตามลำดับ

5) ประสบการณ์การทำเกษตรกรรม: เกษตรกรส่วนใหญ่ทั้งที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสานมีประสบการณ์ในการทำเกษตรกรรมอยู่ในช่วงระหว่าง 21-30 ปี ที่ร้อยละ 27.54 และร้อยละ 25.35 ของเกษตรกรทั้งหมดของแต่ละกลุ่มตัวอย่าง ตามลำดับ และพบว่าเกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการทำเกษตรกรรมน้อยกว่า 21 ปี ยังมีอัตราส่วนสูงกว่าของเกษตรกรทั้งหมดของแต่ละช่วงปี คิดเป็นร้อยละ 32.60 และร้อยละ 32.40 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.2 คุณสมบัติของเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน

คุณสมบัติ	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน		ทำเกษตรผสมผสาน	
	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
เพศ:				
ชาย	44	31.21	63	29.58
หญิง	97	68.79	150	70.42
สถานะ:				
โสด	3	2.13	10	4.69
สมรส/อยู่ร่วมกัน	119	84.40	179	84.04
หย่าร้าง/หม้าย/แยกกันอยู่	19	13.47	24	11.27
ระดับการศึกษา:				
ไม่ได้เรียนหนังสือ	2	1.42	9	4.22
ประถมศึกษา	105	74.47	155	72.77
มัธยมศึกษา/ปวช./ปวส.	32	22.69	42	19.72
ป.ตรี	2	1.42	6	2.82
สูงกว่า ป.ตรี	0	0.00	1	0.47
อายุ: เฉลี่ย 53.88 ปี	52.76 ปี		54.62 ปี	
ต่ำกว่า 30 ปี	4	2.84	2	0.94
30-40 ปี	16	11.35	18	8.45
41-50 ปี	43	30.49	49	23.01
51-60 ปี	42	29.79	84	39.44
61-70 ปี	28	19.86	50	23.47
71 ปีขึ้นไป	8	5.67	10	4.69
ประสบการณ์การทำเกษตรกรรม:	n = 138		n = 213	
ต่ำกว่า 10 ปี	18	13.04	20	9.40
10-20 ปี	27	19.56	49	23.00
21-30 ปี	38	27.54	54	25.35
31-40 ปี	34	24.64	49	23.00
41-50 ปี	17	12.32	33	15.49
51 ปีขึ้นไป	4	2.90	8	3.76

4.1.2 ระยะเวลาในการทำเกษตรผสมผสาน

จากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานมีระยะเวลาในการทำเกษตรผสมผสานต่ำกว่า 10 ปี ถึงร้อยละ 62.50 ของเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานทั้งหมด รองลงมาคือ มีเกษตรกรร้อยละ 24.50 ที่ได้ทำเกษตรผสมผสานมาแล้ว 10-20 ปี และพบว่าเกษตรกรมีระยะเวลาในการทำเกษตรผสมผสานเฉลี่ย 10.33 ปี (ตารางที่ 4.3)

ตารางที่ 4.3 ระยะเวลาในการทำเกษตรผสมผสาน

ระยะเวลาในการทำเกษตรผสมผสาน	ทำเกษตรผสมผสาน	
	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 10 ปี	125	62.50
10-20 ปี	49	24.50
21-30 ปี	12	6.00
31-40 ปี	8	4.00
41-50 ปี	3	1.50
51 ปีขึ้นไป	3	1.50
รวม	200	100.00
ระยะเวลาเฉลี่ยในการทำเกษตรผสมผสาน	10.33 ปี (S.D. = 11.82)	

หมายเหตุ: missing data = 13 รายจากเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานทั้งหมด 213 ราย

4.2 ข้อมูลสถานะครัวเรือนของเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน

4.2.1 ขนาดครัวเรือนและแรงงานเกษตรในครัวเรือน

จากผลการศึกษาด้านขนาดครัวเรือนของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน พบว่า เกษตรกรประมาณครึ่งหนึ่ง มีสมาชิกในครัวเรือนระหว่าง 3-4 รายต่อครัวเรือน รองลงมา คือระหว่าง 4-5 รายต่อเรือน โดยเฉลี่ยมีจำนวนสมาชิกครัวเรือนเฉลี่ย 4.43 รายต่อครัวเรือน ส่วนเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน พบว่า เกษตรกรเกือบครึ่งหนึ่ง มีสมาชิกครัวเรือนระหว่าง 3-4 รายต่อครัวเรือน รองลงมา คือ ระหว่าง 5-6 รายต่อครัวเรือน โดยเฉลี่ยมีจำนวนสมาชิกครัวเรือนเฉลี่ย 4.14 รายต่อครัวเรือน (ตารางที่ 4.4)

ด้านขนาดแรงงานครัวเรือนด้านการเกษตร พบว่า ส่วนใหญ่ของครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานมีสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นแรงงานภาคการเกษตรระหว่าง 1-2 รายต่อครัวเรือน รองลงมา คือ ระหว่าง 3-4 รายต่อครัวเรือน โดยมีแรงงานครัวเรือนภาคการเกษตรเฉลี่ย 2.39 รายต่อครัวเรือน ซึ่งมีแรงงานครัวเรือนภาคการเกษตรสูงสุด และต่ำสุดคือ 7 และ 1 รายต่อครัวเรือนตามลำดับ ส่วนเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน พบว่า เกษตรกรประมาณ 3 ใน 5 ของเกษตรกรที่ทำ

เกษตรกรผสมผสานมีแรงงานครัวเรือนภาคการเกษตรระหว่าง 1-2 รายต่อครัวเรือน รองลงมา คือ ระหว่าง 3-4 รายต่อครัวเรือน โดยมีแรงงานครัวเรือนภาคการเกษตรเฉลี่ย 2.54 รายต่อครัวเรือน ซึ่งมีแรงงานครัวเรือนภาคการเกษตรสูงสุด และต่ำสุดคือ 6 และ 7 รายต่อครัวเรือนตามลำดับ (ตารางที่ 4.4)

ตารางที่ 4.4 ขนาดครัวเรือนและแรงงานครัวเรือนภาคการเกษตร

รายการ	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน n = 141		ทำเกษตรผสมผสาน n = 213	
	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
จำนวนสมาชิกครัวเรือน				
1-2 ราย	13	9.22	38	17.84
3-4 ราย	71	50.35	97	45.54
5-6 ราย	44	31.21	60	28.17
7 ราย ขึ้นไป	13	9.22	18	8.45
รวม	141	100.00	213	100.00
สมาชิกเฉลี่ย	4.43	-	4.14	-
สมาชิกสูงสุด	12	-	10	-
สมาชิกต่ำสุด	1	-	1	-
จำนวนแรงงานครัวเรือนภาคเกษตร				
1-2 ราย	99	70.21	132	61.97
3-4 ราย	35	24.82	69	32.39
5 ราย ขึ้นไป	7	4.96	12	5.63
รวม	141	100.00	213	100.00
แรงงานเฉลี่ย (ราย)	2.39	-	2.54	-
แรงงานสูงสุด (ราย)	7	-	6	-
แรงงานต่ำสุด (ราย)	1	-	1	-

4.2.2 รายได้และรายจ่ายครัวเรือนของเกษตรกร

ผลการศึกษาด้านรายได้ พบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานมีรายได้เฉลี่ยจากภาคการเกษตรมากกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน ประมาณ 12,450.26 บาทต่อครัวเรือนต่อปี โดยพบว่า เกษตรกรถึง 3 ใน 5 ของเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานมีรายได้จากภาคการเกษตรน้อยกว่า 50,000 บาทต่อปี ส่วนประมาณ 2 ใน 5 ของเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานที่มีรายได้จากภาคการเกษตรน้อยกว่า 50,000 บาทต่อปี และหากเปรียบเทียบในช่วงรายได้จากการเกษตรมากกว่า

100,000 บาท/ปี พบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานมีอัตราส่วนที่สูงกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้ทำเกษตรผสมผสาน แต่เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานมีรายจ่ายด้านการเกษตรสูงกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน ประมาณ 913 บาท สำหรับรายได้เฉลี่ยนอกภาคการเกษตรพบว่า เกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานมีรายได้เฉลี่ยจากการเกษตรมากกว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน ประมาณ 7,884.83 บาทต่อปี ส่วนรายจ่ายเฉลี่ยนอกภาคการเกษตร พบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานมีรายจ่ายนอกภาคการเกษตรน้อยกว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน ประมาณ 7,916.53 บาทต่อปี และเมื่อพิจารณารายได้รวมเฉลี่ย พบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานมีรายได้รวมเฉลี่ยประมาณ 126,187.98 บาทต่อปี ส่วนเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานมีรายได้รวมเฉลี่ยน้อยกว่าประมาณ 4,247.41 บาทต่อปี ส่วนรายจ่ายรวมเฉลี่ย พบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานมีรายจ่ายรวมเฉลี่ยน้อยกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน ประมาณ 6,393.96 บาทต่อปี (ตารางที่ 4.5)

ตารางที่ 4.5 รายได้และรายจ่ายครัวเรือนของเกษตรกร

รายการ	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน		ทำเกษตรผสมผสาน	
	จำนวน(ราย)	ร้อยละ	จำนวน(ราย)	ร้อยละ
รายได้ภาคการเกษตร(บาท)				
ต่ำกว่า 50,000	81	57.45	91	42.92
50,001-100,000	36	25.53	59	27.83
100,001-150,000	11	7.80	25	11.79
150,001-200,000	6	4.25	16	7.55
200,001-250,000	2	1.42	9	4.25
250,001-300,000	1	0.71	5	2.36
มากกว่า 300,000	4	2.84	7	3.30
รวม	141	100.00	212	100.00
รายได้เฉลี่ยภาคการเกษตร (บาท)	83,070.21		95,520.47	
รายได้นอกภาคการเกษตร				
ต่ำกว่า 50,000	115	82.14	171	80.66
50,001-100,000	12	8.57	28	13.21
100,001-150,000	8	5.71	5	2.36
150,001-200,000	1	0.71	3	1.41
200,001-250,000	1	0.71	0	0.00
250,001-300,000	1	0.71	0	0.00
มากกว่า 300,000	2	1.43	5	2.36

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

รายการ	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน		ทำเกษตรผสมผสาน	
	จำนวน(ราย)	ร้อยละ	จำนวน(ราย)	ร้อยละ
รวม	140	100.00	212	100.00
รายได้เฉลี่ยนอกภาคการเกษตร	39,147.57		31,262.74	
รายได้รวมเฉลี่ย (บาท)	121,940.14		126,187.98	
รายจ่ายภาคการเกษตร				
ต่ำกว่า 50,000	113	80.14	176	83.41
50,001-100,000	22	15.60	26	12.32
100,001-150,000	3	2.13	4	1.90
150,001-200,000	3	2.13	4	1.90
200,001-250,000	0	0.00	0	0
250,001-300,000	0	0.00	0	0
มากกว่า 300,000	0	0.00	1	0.47
รวม	141	100.00	211	100.00
รายจ่ายเฉลี่ยภาคการเกษตร (บาท)	33,093.19		34,006.18	
รายจ่ายนอกภาคการเกษตร				
ต่ำกว่า 50,000	71	51.08	122	57.28
50,001-100,000	40	28.78	63	29.57
100,001-150,000	17	12.23	18	8.45
150,001-200,000	8	5.75	7	3.29
200,001-250,000	2	1.44	1	0.47
250,001-300,000	0	0.00	1	0.47
มากกว่า 300,000	1	0.72	1	0.47
รวม	139	100.00	213	100.00
รายจ่ายเฉลี่ยนอกภาคการเกษตร	65,514.46		57,597.53	
รายจ่ายรวมเฉลี่ย	97,678.37		91,284.41	

4.2.3 หนี้สินครัวเรือน

จากผลการศึกษาด้านภาระหนี้สินครัวเรือน พบว่า ประมาณร้อยละ 10 ของเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานที่มีภาระหนี้สินมากกว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานที่มีภาระหนี้สินครัวเรือน (ตารางที่ 4.6) โดยเกือบครึ่งหนึ่งของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มเป็นลูกหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) รองลงมา คือ เป็นลูกหนี้กองทุนหมู่บ้าน ที่ประมาณ ร้อยละ 20 ของเกษตรกร แต่ละกลุ่มตัวอย่าง เมื่อพิจารณาการกู้ยืมเงินจากกองทุนของ ส.ป.ก. พบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานมีอัตราส่วนที่กู้เงินจากกองทุนของ ส.ป.ก. มากกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน (ตารางที่ 4.7)

ตารางที่ 4.6 ภาระหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกร

ภาระหนี้สินครัวเรือน	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน		ทำเกษตรผสมผสาน	
	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ไม่มีหนี้สิน	15	10.60	45	21.33
มีหนี้สิน	126	89.40	166	78.67
รวม	141	100	211	100

ตารางที่ 4.7 แหล่งเงินกู้

แหล่งเงินกู้	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน		ทำเกษตรผสมผสาน	
	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ธ.ก.ส.	104	48.83	126	46.32
สหกรณ์การเกษตร	29	13.61	21	7.72
นายทุน	3	1.41	1	0.37
ญาติพี่น้อง	7	3.29	6	2.21
เพื่อนบ้าน	5	2.35	4	1.47
กองทุนหมู่บ้าน	47	22.06	56	20.59
กองทุน ส.ป.ก.	6	2.82	32	11.76
แหล่งอื่น ๆ	12	5.63	26	9.56
รวม	213	100	272	100

หมายเหตุ: *เกษตรกรสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

4.3 ข้อมูลด้านที่ดินของเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน

4.3.1 จำนวนแปลงที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

จากผลการศึกษาด้านการถือครองแปลงที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานพบว่าเกือบครึ่งหนึ่งของเกษตรกรกลุ่มนี้ถือครองที่ดินเพื่อทำการเกษตรเพียงแปลงเดียวเท่านั้น คิดเป็นร้อยละ 48.94 รองลงมาคือถือครองแปลงที่ดินจำนวน 2 แปลง และ ถือครองที่ดินมากกว่า 2 แปลง ที่ร้อยละ 31.91 และ 19.15 ตามลำดับ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับเกษตรกรผสมผสานกับไม่ทำเกษตรผสมผสานพบว่าอัตราส่วนของเกษตรกรที่ถือครองที่ดินในการทำเกษตรจำนวน 1 แปลง และอัตราส่วนของผู้ที่ถือครองแปลงที่ดินมากกว่า 2 แปลง เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานมีอัตราส่วนมากกว่าเกษตรกรที่ถือครองแปลงที่ดินในจำนวนเดียวกัน กล่าวคือที่ร้อยละ 51.64 และ 20.66 ตามลำดับ ส่วนเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานมีเพียงเกษตรกรที่ถือครองที่ดินในการทำเกษตรกรรมจำนวน 2 แปลงเท่านั้นที่มากกว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานจำนวนร้อยละ 4.21 (ภาพที่ 4.1)

ภาพที่ 4.1 จำนวนแปลงที่ดินแยกตามกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร

4.3.2 ขนาดการถือครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

ผลจากการศึกษาด้านขนาดการถือครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ทั้งหมด พบว่า มีขนาดการถือครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เฉลี่ยที่ 19.93 ไร่ต่อครัวเรือน ซึ่งใกล้เคียงกับขนาดการถือครองของเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานและทำเกษตรผสมผสานที่ร้อยละ 20.99 และ 19.93 ตามลำดับ ถ้าหากพิจารณาขนาดการถือครองที่ดินตามจำนวนแปลงที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่เกษตรกรถือครองนั้น พบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานที่ถือครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จำนวน 1 แปลง มีขนาดที่ดินสูงกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน ประมาณ 1.6 ไร่ต่อครัวเรือน แต่สำหรับเกษตรกรที่ถือครองที่ดิน จำนวน 1 แปลง และมากกว่า 2 แปลง นั้น เกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานมีเนื้อที่ถือครองมากกว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน กล่าวคือ เกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานที่ถือครองที่ดินในการทำเกษตรกรรม จำนวน 1 แปลง และมากกว่า

2 แปลง มีเนื้อที่ถือครองเฉลี่ย 11.72 และ 37.19 ไร่ต่อครัวเรือน ตามลำดับ และสำหรับเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานมีการถือครองที่ดินในการทำเกษตรกรรมเฉลี่ย 13.35 และ 31.08 ไร่ต่อครัวเรือนตามลำดับ (ตารางที่ 4.8)

ตารางที่ 4.8 ขนาดการถือครองที่ดินเกษตรกรรมเฉลี่ยแยกตามการทำการแปลงเกษตรกรรม

การทำการแปลงเกษตรกรรม	ขนาดการถือครองที่ดินเกษตรกรรมเฉลี่ย (ไร่/ครัวเรือน)				รวม (แปลง)
	1 แปลง (ไร่/ครัวเรือน)	2 แปลง (ไร่/ครัวเรือน)	มากกว่า 2 แปลง (ไร่/ครัวเรือน)	ถือครองทั้งหมด (ไร่/ครัวเรือน)	
ไม่ทำเกษตรผสมผสาน	11.72	25.49	37.19	20.99	381
ทำเกษตรผสมผสาน	13.35	21.36	31.08	19.23	249
รวม	12.72	23.15	33.40	19.93	630

4.3.3 ประเภทเอกสารสิทธิในที่ดิน

จากผลการศึกษาประเภทแปลงเอกสารสิทธิและหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในที่ดินแยกตามรูปแบบการทำเกษตรระหว่างการทำเกษตรผสมผสานและที่ไม่ทำเกษตรแบบผสมผสาน จำนวน 249 แปลง และ 381 แปลง ตามลำดับพบว่า มากกว่า 4 ใน 5 ของการทำเกษตรผสมผสาน คิดเป็นร้อยละ 82.33 มีหนังสือเอกสารอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในที่ดิน ส.ป.ก. (ส.ป.ก.4-01) เช่นเดียวกับการที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน ที่แปลงส่วนใหญ่มีเอกสาร ส.ป.ก.4-01 คิดเป็นร้อยละ 74.28 รองลงมา คือ เอกสารประเภท โฉนด และ นส.3 (ตารางที่ 4.9)

ตารางที่ 4.9 ประเภทเอกสารสิทธิในที่ดิน

ประเภทเอกสารสิทธิในที่ดิน	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน n = 382		ทำเกษตรผสมผสาน n = 249	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
โฉนด	47	12.34	21	8.43
นส.3	30	7.87	11	4.42
ส.ป.ก.4-01	283	74.28	205	82.33
นค.1	1	0.26	2	0.8
ไม่มีเอกสารสิทธิ	17	4.46	10	4.02
อื่น ๆ	3	0.79	-	-
รวม	381	100	249	100

หมายเหตุ: missing data ไม่ใช่แปลงผสมผสาน 1 แปลง

4.3.4 ลักษณะพื้นที่แปลงเกษตรกรรม

ผลการศึกษาลักษณะพื้นที่แปลงเกษตรกรรมพบว่าประมาณ ร้อยละ 58 ของทั้งแปลงที่ทำและไม่ทำเกษตรผสมผสานเป็นพื้นที่ราบ รองลงมาประมาณ ร้อยละ 20 เป็นพื้นที่ลาดเอียง ส่วนพื้นที่ลุ่มพบว่า เป็นแปลงที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน ร้อยละ 11.58 ส่วนแปลงที่ทำเกษตรผสมผสานเป็นพื้นที่ลุ่มเพียงร้อยละ 7.26 และเป็นพื้นที่ดอน ร้อยละ 6.89 ส่วนแปลงที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน ร้อยละ 5.26 เป็นพื้นที่ดอน (ตารางที่ 4.10)

ตารางที่ 4.10 ลักษณะพื้นที่แปลงเกษตรกรรม

ลักษณะพื้นที่	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน n = 382		ทำเกษตรผสมผสาน n = 249	
	จำนวน (แปลง)	ร้อยละ	จำนวน (แปลง)	ร้อยละ
ที่ราบ	221	58.16	145	58.47
ที่ลาดเอียง	81	21.31	59	23.79
ที่ลุ่ม	44	11.59	18	7.26
ที่ดอน	20	5.26	17	6.85
อื่น ๆ	14	3.68	9	3.63
รวม	380	100.00	248	100.00

หมายเหตุ: missing data ไม่ทำเกษตรผสมผสาน 2 แปลง และทำเกษตรผสมผสาน 1 แปลง

4.3.5 ลักษณะดินในพื้นที่แปลงเกษตรกรรม

จากผลการศึกษาลักษณะดินในพื้นที่แปลงเกษตรกรรม พบว่า ลักษณะดินของแปลงที่ทำเกษตรผสมผสาน ร้อยละ 38.15 เป็นดินร่วนปนเหนียว เช่นเดียวกับแปลงที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานที่ร้อยละ 30.63 เป็นดินร่วนปนเหนียว รองลงมา คือ ดินเหนียว ร้อยละ 19.28 และร้อยละ 18.32 ในแปลงที่ทำเกษตรผสมผสาน และแปลงที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน ตามลำดับ ส่วนพื้นที่ที่เป็นดินทรายประมาณร้อยละ 16 ทั้งแปลงที่ทำและไม่ทำเกษตรผสมผสาน สำหรับพื้นที่ที่เป็นดินร่วนและดินเหนียวปนทรายในแปลงที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานพบในอัตราส่วนที่เท่ากัน คือ ร้อยละ 11.52 แต่แปลงที่ทำเกษตรผสมผสาน พบพื้นที่ที่เป็นดินร่วนและดินทรายน้อยกว่าอัตราส่วนที่พบในแปลงที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน กล่าวคือ เป็นพื้นที่ดินร่วน ร้อยละ 10.04 และเป็นพื้นที่ดินเหนียวปนทราย ร้อยละ 9.24 แต่พื้นที่ที่เป็นดินลูกรังพบในอัตราส่วนที่ไม่แตกต่างกันมาก ประมาณ ร้อยละ 4 ของจำนวนแปลงเกษตรกรรมแต่ละรูปแบบ (ตารางที่ 4.11)

ตารางที่ 4.11 ลักษณะดินในพื้นที่แปลงเกษตรกรรม

ลักษณะดินในพื้นที่ แปลงเกษตรกรรม	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน n = 382		ทำเกษตรผสมผสาน n = 249	
	จำนวน (แปลง)	ร้อยละ	จำนวน (แปลง)	ร้อยละ
ดินร่วน	44	11.52	25	10.04
ดินเหนียว	70	18.32	48	19.28
ดินทราย	62	16.23	40	16.06
ดินร่วนปนเหนียว	117	30.63	95	38.15
ดินลูกรัง	18	4.71	11	4.42
ดินเหนียวปนทราย	44	11.52	23	9.24
อื่น ๆ	27	7.07	7	2.81
รวม	382	100.00	249	100.00

4.3.6 แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในแปลงเกษตรกรรม

จากผลการศึกษาแหล่งน้ำที่ใช้ทำเกษตรกรรมในแปลงเกษตรกรรม พบว่า แปลงเกษตรผสมผสานมากกว่าครึ่งหนึ่งมีสระน้ำประจำไร่นาหรือบ่อน้ำบาดาลในแปลง ร้อยละ 57.83 และ ร้อยละ 24.50 ใช้น้ำฝนในการทำเกษตร แต่เกือบครึ่งหนึ่งของแปลงที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานใช้น้ำฝน ร้อยละ 48.29 และมีสระน้ำประจำไร่นาหรือมีบ่อน้ำบาดาลในแปลง ร้อยละ 33.51 สำหรับการที่ใช้น้ำชลประทานของทั้งแปลงเกษตรผสมผสานและแปลงไม่ทำผสมผสานมีอัตราส่วนไม่แตกต่างกันมาก ประมาณ ร้อยละ 6.43 และ ร้อยละ 5.54 ตามลำดับ นอกจากนี้แปลงเกษตรกรรมทั้งสองประเภทยังอาศัยแหล่งน้ำจากแหล่งน้ำอื่น เช่น คลองน้ำธรรมชาติที่ไหลผ่านแปลงเกษตรกรรม เป็นต้น ร้อยละ 11.24 ในแปลงเกษตรผสมผสาน และร้อยละ 12.66 ในแปลงที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน (ตารางที่ 4.12)

ตารางที่ 4.12 ประเภทแหล่งน้ำที่ใช้ในการทำเกษตร

แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ในแปลงเกษตรกรรม	แปลงไม่ผสมผสาน		ทำเกษตรผสมผสาน	
	จำนวน (แปลง)	ร้อยละ	จำนวน (แปลง)	ร้อยละ
น้ำฝน	183	48.29	61	24.50
สระน้ำประจำไร่นา/บ่อน้ำบาดาล	127	33.51	144	57.83
ชลประทาน	21	5.54	16	6.43
อื่น ๆ เช่น คลองน้ำธรรมชาติ	48	12.66	28	11.24
รวม	379	100.00	249	100.00

หมายเหตุ: missing data ไม่ทำเกษตรผสมผสาน 3 แปลง

4.3.7 การผลิตในแปลงที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานและทำเกษตรผสมผสาน

จากผลการศึกษาการผลิตในแปลงเกษตรกรรม พบว่า ในกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานยังมีบางแปลงที่ไม่ทำแบบผสมผสาน ซึ่งใน 1 แปลงเกษตรกรรม เกษตรกรเลือกทำกิจกรรมทางการเกษตรได้มากกว่า 1 ชนิด เมื่อวิเคราะห์ผลการศึกษจากจำนวนชนิดกิจกรรมภายในแปลง พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จากทั้งสองกลุ่มเลือกที่จะปลูกข้าว เท่ากับร้อยละ 45.78 และร้อยละ 47.68 ของแปลงเกษตรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน และทำเกษตรผสมผสาน ตามลำดับ ในพืชลำดับรองลงมาทั้งสองกลุ่มปลูกยางพารา เท่ากับร้อยละ 12.35 และร้อยละ 15.23 ของแปลงเกษตรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน และทำเกษตรผสมผสาน ตามลำดับ และพบว่าเกษตรกรทั้งสองกลุ่มปลูกพืชแตกต่างกันในลำดับถัดมา กล่าวคือ แปลงเกษตรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานเลือกปลูกไม้ผล และเลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 9.95 และ ร้อยละ 9.34 ตามลำดับ ส่วนแปลงเกษตรที่ทำเกษตรผสมผสานเลือกปลูกอ้อย ร้อยละ 12.35 (ตารางที่ 4.13)

ตารางที่ 4.13 การผลิตทางการเกษตรในแปลงที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสานแยกตามชนิดกิจกรรม

การผลิตในแปลง เกษตรกรรมที่ไม่ทำ เกษตรผสมผสาน	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน		ทำเกษตรผสมผสาน	
	จำนวน (แปลง)	ร้อยละ	จำนวน (แปลง)	ร้อยละ
ข้าว	152	45.78	72	47.68
มันสำปะหลัง	18	5.42	6	3.97
อ้อย	10	3.01	19	12.58
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	6	1.81	3	1.99
สับปะรด	11	3.31	2	1.32
ยางพารา	41	12.35	23	15.23
ไม้ผล	33	9.95	11	7.29
สัตว์เลี้ยง	31	9.34	3	1.99
ปลา	12	3.61	3	1.99
อื่น ๆ	18	5.42	9	5.96
รวม	332	100	151	100

หมายเหตุ: สามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

4.3.8 ประเภทแปลงเกษตรผสมผสาน

จากผลการศึกษา แปลงเกษตรผสมผสานจำนวน 249 แปลง พบว่า ร้อยละ 37.35 ของแปลงเกษตรกรรมทั้งหมด มีกิจกรรมผสมผสานระหว่างการปลูกพืช-เลี้ยงสัตว์-เลี้ยงปลา ในอัตราส่วนที่ไม่แตกต่างกันเป็นแปลงเกษตรกรรมที่ทำเกษตรผสมผสานระหว่างการปลูกพืช-ปลูกพืช

ร้อยละ 34.14 และกิจกรรมรองลงมา คือ การผสมผสานระหว่างการปลูกพืช-เลี้ยงปลา และผสมผสานระหว่างการปลูกพืช-เลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 16.46 และ 12.05 ตามลำดับ (ตารางที่ 4.14)

ตารางที่ 4.14 ประเภทแปลงเกษตรผสมผสาน

รูปแบบ/กิจกรรมหลัก	จำนวน (แปลง)	ร้อยละ
ปลูกพืช - ปลูกพืช	85	34.14
ปลูกพืช - เลี้ยงสัตว์	30	12.05
ปลูกพืช - เลี้ยงปลา	41	16.46
ปลูกพืช - เลี้ยงสัตว์ - เลี้ยงปลา	93	37.35
รวม	249	100

4.3.9 การใช้ปุ๋ยในแปลงเกษตรกรรม

จากผลการศึกษาด้านการใช้ปุ๋ยในแปลงเกษตรกรรม พบว่า การใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมีในแปลงเกษตรที่เป็นการทำเกษตรผสมผสาน และไม่ทำเกษตรผสมผสาน เท่ากับร้อยละ 45.16 และ ร้อยละ 46.59 ตามลำดับ รองลงมา คือ การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยเคมี และสารเคมี เท่ากับร้อยละ 22.99 และ ร้อยละ 24.80 ตามลำดับ และพบว่าแปลงเกษตรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน มีการใช้ปุ๋ยเคมี/สารเคมีในการทำเกษตร ร้อยละ 19.35 ส่วนแปลงเกษตรที่เป็นการทำเกษตรผสมผสานมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ร้อยละ 18.95 (ตารางที่ 4.15)

ตารางที่ 4.15 การใช้ปุ๋ยในแปลงเกษตร

การใช้ปุ๋ยในแปลงเกษตร	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน n = 382		ทำเกษตรผสมผสาน n = 249	
	จำนวน (แปลง)	ร้อยละ	จำนวน (แปลง)	ร้อยละ
ใช้ปุ๋ยเคมี/สารเคมี	71	19.35	31	12.50
ใช้ปุ๋ยอินทรีย์	33	8.99	47	18.95
ใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมี	171	46.59	112	45.16
ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยเคมี และสารเคมี	91	24.80	57	22.99
ไม่ใช้ปุ๋ย	1	0.27	1	0.40
รวม	367	100.00	248	100.00

หมายเหตุ: missing data ไม่ทำเกษตรผสมผสาน 17 แปลง และทำเกษตรผสมผสาน 1 แปลง

4.4 การรับข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน

4.4.1 ช่องทางการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน

จากผลการศึกษาการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสานที่เกษตรกรสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ และวิเคราะห์จำนวนข้อมูลที่เกษตรกรเลือกตอบ พบว่า เกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานได้รับข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสานผ่านช่องทางรายการโทรทัศน์มากที่สุด ร้อยละ 19.95 ส่วนเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานได้รับข้อมูลผ่านทางเจ้าหน้าที่รัฐมากที่สุด ร้อยละ 21.18 แต่เพียงร้อยละ 8.41 ของเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานที่เคยได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสานผ่านทางเจ้าหน้าที่ของรัฐ และมีเพียงร้อยละ 7.69 ของเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานที่เคยรับรู้ข้อมูลจากการเคยเข้ารับการอบรม ซึ่งน้อยกว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งมีถึงร้อยละ 20.00 ที่เคยรับรู้ข้อมูลผ่านการอบรม และ ร้อยละ 18.95 ที่เคยรับรู้ข้อมูลจากการศึกษาดูงาน/ทัศนศึกษา ซึ่งร้อยละ 11.30 ของเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานเคยรับรู้ข้อมูลผ่านการศึกษาดูงาน/ทัศนศึกษา (ตารางที่ 4.16)

ตารางที่ 4.16 ช่องทางการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน

ช่องทางในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับ การทำเกษตรผสมผสาน	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน n = 141		ทำเกษตรผสมผสาน n = 213	
	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
โทรทัศน์	83	19.95	125	16.34
รายการวิทยุ	17	4.09	22	2.88
หนังสือ/สิ่งพิมพ์	17	4.09	15	1.96
ญาติหรือเพื่อนบ้าน	6	1.44	75	9.80
เจ้าหน้าที่รัฐ	35	8.41	162	21.18
ผู้นำหมู่บ้าน/ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน ฯลฯ	63	15.14	41	5.36
เคยเข้ารับการอบรม	32	7.69	153	20.00
นิทรรศการการเกษตร	68	16.35	11	1.44
การศึกษาดูงาน/ทัศนศึกษา	47	11.30	145	18.95
อื่น ๆ	48	11.54	16	2.09
รวม	416	100	765	100

หมายเหตุ: ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์สามารถเลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ

4.4.2 ลำดับความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล

จากผลการศึกษาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลที่เกษตรกรได้รับเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน โดยให้เกษตรกรเรียงลำดับแหล่งข้อมูลที่เกษตรกรคิดว่าเป็นแหล่งข้อมูลที่เกษตรกรให้ความเชื่อถือลำดับ 1 ถึง 3 พบว่า เกษตรกรเชื่อถือข้อมูลจากเจ้าหน้าที่รัฐมากที่สุดเป็นลำดับที่ 1 ข้อมูลจากการเข้ารับการอบรมเป็นลำดับที่ 2 และเกษตรกรเชื่อถือข้อมูลที่ได้รับจากการไปศึกษาดูงาน/ทัศนศึกษาเป็นลำดับที่ 3 (ตาราง 4.17)

ตารางที่ 4.17 ลำดับความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน

แหล่งข้อมูล	อันดับที่ 1		อันดับที่ 2		อันดับที่ 3		รวม จำนวน
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
โทรทัศน์	40	8.80	27	5.90	49	10.80	116
รายการวิทยุ	2	0.40	9	2.00	6	1.30	17
หนังสือ/สิ่งพิมพ์	2	0.40	4	0.90	3	0.70	9
ญาติหรือเพื่อนบ้าน	29	6.40	20	4.40	38	8.40	87
เจ้าหน้าที่รัฐ*	101	22.30	60	13.20	79	17.40	240
ผู้นำหมู่บ้าน/ผู้ใหญ่บ้าน	36	7.90	45	9.90	24	5.30	105
การอบรม**	51	11.20	119	26.20	61	13.40	231
นิทรรศการการเกษตร	8	1.80	5	1.10	7	1.50	20
การศึกษาดูงาน***	86	18.90	59	13.00	80	17.60	225

หมายเหตุ: เกษตรกรผู้ตอบแบบสัมภาษณ์เรียงลำดับความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล 1 ถึง 3

* แหล่งข้อมูลที่ถูกเลือกมากที่สุดเป็นอันดับที่ 1

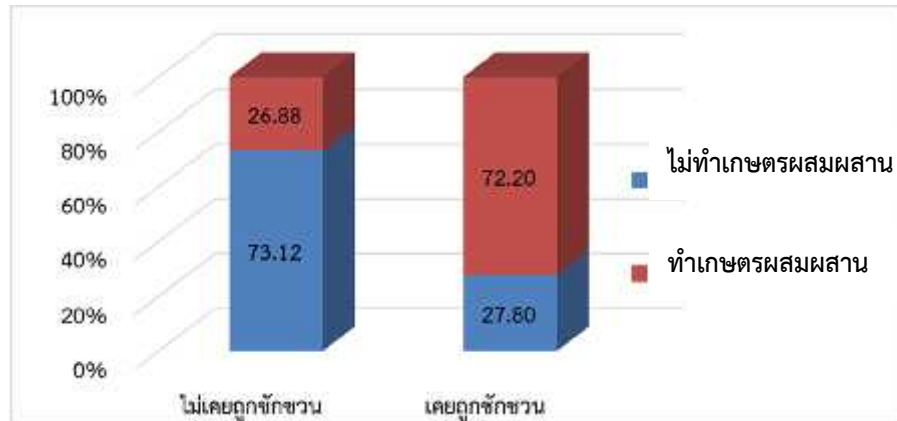
** แหล่งข้อมูลที่ถูกเลือกมากที่สุดเป็นอันดับที่ 2

*** แหล่งข้อมูลที่ถูกเลือกมากที่สุดเป็นอันดับที่ 3

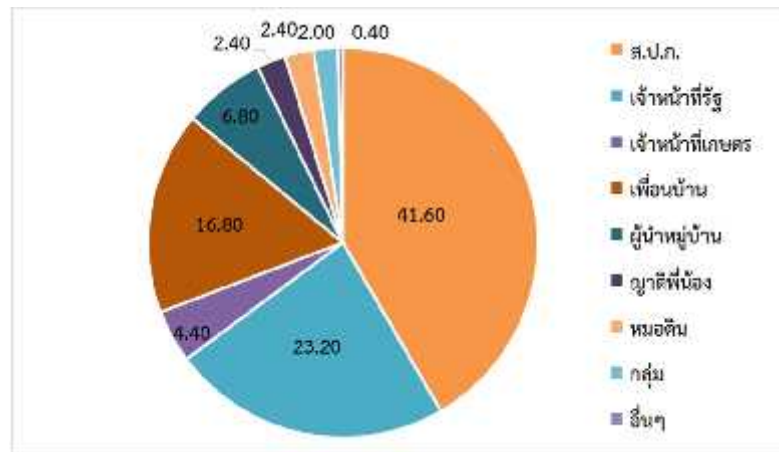
4.4.3 การได้รับการชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสาน

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับการได้รับการชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสานหรือไม่นั้น โดยวิเคราะห์ข้อมูลตามสัดส่วนการเลือกตอบของเกษตรกร พบว่า เกือบ 3 ใน 4 ของเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานเคยได้รับการชักชวนหรือเชิญชวนให้ทำเกษตรผสมผสาน ในทางตรงกันข้ามเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานเกือบ 3 ใน 4 เช่นกันที่ไม่เคยได้รับการชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสาน (ภาพที่ 4.2) และเมื่อสอบถามเกษตรกรที่เคยได้รับการชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสานนั้น พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการชักชวนจากเจ้าหน้าที่ของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ร้อยละ 41.60 รองลงมา

คือ จากเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเกษตรกรไม่สามารถระบุได้ว่ามาจากภาคส่วนใดหรือหน่วยงานใด ร้อยละ 23.20 และร้อยละ 16.80 เป็นเกษตรกรที่เคยได้รับการชักชวนจากเพื่อนบ้าน (ภาพที่ 4.3)

ภาพที่ 4.2 ร้อยละของเกษตรกรที่ไม่เคยและเคยถูกชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสาน

ภาพที่ 4.3 ร้อยละของผู้ที่ชักชวนให้เกษตรกรทำเกษตรผสมผสาน

4.5 เหตุผลในการเลือกไม่ทำหรือทำเกษตรผสมผสาน

4.5.1 เหตุผลที่เกษตรกรไม่เลือกทำเกษตรผสมผสาน

จากผลการศึกษาของเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน จำนวน 141 ราย ถึงเหตุผลที่เกษตรกรเหล่านี้ไม่เลือกทำเกษตรผสมผสานนั้นเพราะสาเหตุใด ซึ่งเกษตรกรแต่ละรายสามารถตอบได้มากกว่า 1 เหตุผล และวิเคราะห์ข้อมูลจากจำนวนสัดส่วนของคำตอบของเกษตรกร พบว่า 5 เหตุผลแรกที่เป็นสาเหตุให้เกษตรกรยังไม่ทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ ไม่มีน้ำที่เพียงพอในการทำเกษตร ไม่มีเงินทุน มีที่ดินจำนวนน้อย และไม่มีเวลา (ตารางที่ 4.18)

ตารางที่ 4.18 เหตุผลที่เกษตรกรไม่เลือกทำเกษตรผสมผสาน

n = 141 ราย

เหตุผล	จำนวน	ร้อยละ
มีที่ดินจำนวนน้อย	37	11.38
ไม่มีความรู้ในการทำเกษตรผสมผสาน/ไม่รู้ว่าจะเริ่มต้นทำเกษตร	30	9.23
ไม่มีตลาดขายผลผลิต	19	5.85
ไม่มีเงินทุน	49	15.08
ไม่ชอบทำเกษตรผสมผสาน/การทำเกษตรผสมผสานมีความยุ่งยาก	16	4.92
ไม่มีเวลา	37	11.38
สภาพดิน/ลักษณะพื้นที่ไม่เหมาะสมต่อการทำเกษตรผสมผสาน	31	9.54
ไม่มีน้ำที่เพียงพอในการทำเกษตรผสมผสาน	62	19.08
ไม่มีแรงงาน	36	11.08
อื่น ๆ	8	2.46
รวม	325	100

หมายเหตุ: ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์สามารถเลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ

4.5.2 เหตุผลที่เกษตรกรเลือกทำเกษตรผสมผสาน

จากผลการศึกษาเหตุผลของเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน จำนวน 213 ราย เกี่ยวกับเหตุผลที่เกษตรกรเหล่านั้นเลือกทำเกษตรผสมผสาน โดยเกษตรกรสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 เหตุผล และวิเคราะห์ข้อมูลจากจำนวนสัดส่วนของคำตอบของเกษตรกร พบว่า 3 สาเหตุแรกที่เกษตรกรเลือกตอบมากที่สุด ได้แก่ เพื่อให้มีผลผลิตที่หลากหลายไว้เพื่อบริโภคอุปโภคภายในครัวเรือน และเป็นการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนด้วย เกษตรกรมีผลผลิตไว้ขายตลอดและมีเงินหมุนเวียนภายในครัวเรือน และเพื่อเป็นการลดต้นทุนในการทำเกษตรลง (ตารางที่ 4.19) นอกจากนี้เกษตรกรยังให้เห็นเหตุผลอื่นๆ เช่น เพื่อต้องการเดินตามเศรษฐกิจพอเพียงของพ่อหลวง เพื่อเป็นแบบอย่างให้พี่น้องและคนในชุมชน และเพื่อให้มีผลผลิตไว้แบ่งปันระหว่างเครือญาติและคนในชุมชน เป็นต้น

ตารางที่ 4.19 เหตุผลที่เกษตรกรเลือกทำเกษตรผสมผสาน

n = 213

เหตุผล	จำนวน	ร้อยละ
มีผลผลิตที่หลากหลายเพื่อไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือน และลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน	195	37.43
มีผลผลิตไว้ขายตลอด/มีเงินหมุนเวียนในครัวเรือน	166	31.86
ลดต้นทุนการผลิต	105	20.15

ตารางที่ 4.19 (ต่อ)

เหตุผล	จำนวน	ร้อยละ
มีที่ดินหลายแปลง	13	2.50
มีที่ดินจำนวนมาก	6	1.15
อื่น ๆ	36	6.91
รวม	521	100

หมายเหตุ: ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์สามารถเลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ

4.6 การตัดสินใจเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม

จากผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ของเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน มีภรรยาหรือผู้หญิงเป็นผู้ที่ตัดสินใจหรือวางแผนการผลิตในแปลงเกษตรกรรม ที่ร้อยละ 41.00 และ 43.54 ตามลำดับ รองลงมา คือ ครอบครัวที่สามีหรือผู้ชายเป็นผู้ที่ตัดสินใจหลัก และทั้งสามีและภรรยาเป็นผู้ที่วางแผนและตัดสินใจร่วมกัน มีการปรึกษากันก่อนลงมือทำเกษตรส่วนในกรณีลูก และพ่อแม่เป็นผู้ตัดสินใจหลักในการทำกิจกรรมทางการเกษตร พบว่า ในครัวเรือนเกษตรผสมผสานมีอัตราส่วนที่สูงกว่าในครัวเรือนไม่ทำเกษตรผสมผสาน ที่ร้อยละ 2.39 และร้อยละ 1.49 ตามลำดับ (ตามตารางที่ 4.20)

ตารางที่ 4.20 ผู้ที่ทำหน้าที่หลักในการตัดสินใจหรือวางแผนการทำเกษตรในครัวเรือน หน่วย: ร้อยละ

คนตัดสินใจ	ทั้งหมด	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน	ทำเกษตรผสมผสาน
		n= 141	n = 213
สามี/ผู้ชาย	36.44	38.81	34.93
ภรรยา/ผู้หญิง	42.57	41.0	43.54
ร่วมกัน	16.67	16.42	16.75
ลูก	2.04	1.49	2.39
พ่อแม่	2.04	1.49	2.39
พี่น้อง	0.29	0.75	0.00
รวม	100.00	100.00	100.00

หมายเหตุ: missing data ไม่ทำเกษตรผสมผสาน 7 ราย และทำเกษตรผสมผสาน 4 ราย

4.7 แนวโน้มการปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรผสมผสาน

4.7.1 แนวโน้มของเกษตรกรที่จะปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรผสมผสาน

ผลการศึกษาจากเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานจำนวน 136 ราย ว่าภายในระยะเวลา 1 ปี เกษตรเหล่านั้นมีความคิดที่จะเริ่มปรับเปลี่ยนการทำเกษตรแบบเดิมที่ทำอยู่ไปทำเกษตรแบบผสมผสาน

หรือไม่ และวิเคราะห์ข้อมูลจากจำนวนสัดส่วนของคำตอบของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรมากกว่าครึ่งหนึ่ง มีแนวคิดที่จะเปลี่ยนการทำเกษตรของตนเองเป็นการทำเกษตรผสมผสาน (ตารางที่ 4.21) ซึ่งเป็นทั้งแบบค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนภายในแปลงโดยการเพิ่มชนิดของพืชหรือสัตว์เข้าไปในแปลง หรือทำเกษตรผสมผสานแบบเต็มแปลงในกรณีที่มีแปลงที่ดินมากกว่า 1 แปลง ซึ่งเหตุผลที่เกษตรกรที่มีแนวคิดที่จะปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรผสมผสานมากที่สุด คือ เกษตรกรต้องการมีผลผลิตไว้กินไว้ใช้เอง เพื่อเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน หรือถ้ามีผลผลิตเหลือจากการบริโภคหรืออุปโภคภายในครัวเรือน เกษตรกรสามารถขายผลผลิตเหล่านั้นเพื่อเป็นรายได้เสริมได้ ร้อยละ 46.10 และเกษตรกรจะได้มีผลผลิตที่หลากหลายเพื่อขายซึ่งไม่ต้องเสี่ยงต่อราคาผลผลิตตกต่ำ ร้อยละ 26.24 และเหตุผลอื่น ๆ ร้อยละ 10.64 เกษตรกรจะได้มีผลผลิตไว้แบ่งญาติในกรณีที่ยาติมาเยี่ยม หรือมีผลผลิตไว้ทำบุญ อีกทั้งยังอยากลองทำเกษตรผสมผสานและอยากลองทำตามที่พ่อหลวงรัชกาลที่ 9 ได้ทรงดำริไว้ เป็นต้น (ตารางที่ 4.22)

โดยพบว่าเกษตรกรร้อยละ 45.59 เป็นเกษตรกรที่ไม่มีแนวคิดที่จะปรับเปลี่ยนการทำเกษตรของตนเองเป็นการทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งเหตุผลที่เกษตรกรไม่พร้อมที่จะทำเกษตรผสมผสานภายในระยะเวลา 1 ปี เพราะการทำเกษตรผสมผสานมีความยุ่งยากและเกษตรกรต้องจัดการหลายกิจกรรมหลายอย่างภายในแปลง ร้อยละ 19.83 มีน้ำไม่เพียงพอในการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน ร้อยละ 18.18 เกษตรกรมีอายุสูงหรือไม่มีแรงงานหรือไม่มีเวลาในการทำเกษตรผสมผสาน ร้อยละ 14.88 เกษตรกรไม่มีเงินทุนในการทำเกษตรผสมผสาน ร้อยละ 12.40 เกษตรกรไม่มีความรู้ในการทำเกษตรผสมผสาน ร้อยละ 11.57 (ตารางที่ 4.23)

ตารางที่ 4.21 แนวโน้มของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรผสมผสาน

การปรับเปลี่ยน	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ไม่คิดที่จะปรับเปลี่ยน	62	45.59
คิดที่จะปรับเปลี่ยน	74	54.41

หมายเหตุ: missing data 5 ราย สอบถามจากเกษตรกรที่ไม่ได้ทำเกษตรผสมผสาน จำนวน 141 ราย

ตารางที่ 4.22 เหตุผลที่เกษตรกรพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรผสมผสาน

เหตุผล	จำนวนที่เลือก	ร้อยละ
เห็นเพื่อนบ้านทำแล้วประสบผลสำเร็จ	13	9.22
ต้องการมีผลผลิตไว้กินไว้ใช้เองเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน/ถ้าเหลือสามารถขายเป็นรายได้ได้	65	46.10
ขาดทุนจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว	11	7.80

ตารางที่ 4.22 (ต่อ)

เหตุผล	จำนวนที่เลือก	ร้อยละ
มีผลผลิตที่หลากหลายไว้ขาย ไม่ต้องเสี่ยงต่อราคาผลผลิตตกต่ำ	37	26.24
อื่น ๆ	15	10.64
รวม	141	100

หมายเหตุ: ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์สามารถเลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ

ตารางที่ 4.23 เหตุผลที่เกษตรกรไม่พร้อมที่จะปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรผสมผสาน

เหตุผล	จำนวนที่เลือก	ร้อยละ
การทำเกษตรผสมผสานมีความยุ่งยาก/ต้องจัดการหลายกิจกรรม	24	19.83
ไม่มีตลาดรับซื้อผลผลิต/ไม่รู้จะขายผลผลิตที่ไหน	10	8.26
ปลูกพืชเชิงเดี่ยวได้เงินเป็นก้อน	7	5.79
น้ำมีไม่เพียงพอ	22	18.18
ไม่มีเงินทุน	15	12.40
ไม่มีความรู้ในการทำเกษตรผสมผสาน	14	11.57
มีที่ดินจำนวนน้อย	7	5.78
สูงอายุ/ไม่มีแรงงาน/ไม่มีเวลา	18	14.88
อื่น ๆ	4	3.31
รวม	121	100

หมายเหตุ: ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์สามารถเลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ

4.8 ทักษะของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน

ผลการศึกษาและวิเคราะห์ทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน โดยใช้ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 3 ด้าน พบว่า

1) ทักษะของเกษตรกรด้านความรู้เกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน ทั้งเกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสานเห็นด้วยมากกับข้อความที่สัมภาษณ์ที่ว่า “การทำเกษตรผสมผสานจำเป็นต้องมีความรู้เรื่องการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลาย” “การทำเกษตรผสมผสานมีส่วนช่วยในการบำรุงดิน/ทำดินสมบูรณ์” “การทำเกษตรผสมผสานช่วยลดปริมาณการใช้ปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืช” “การทำเกษตรผสมผสานทำให้มีรายได้ทุกวันและมีรายได้สูงกว่าการทำเชิงเดี่ยว” และ “การทำเกษตรผสมผสานเป็นการลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน/ราคาผลผลิตตกต่ำ” แต่มีระดับความคิดเห็นต่างกันกับ

ข้อความ “การทำเกษตรผสมผสานช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน” โดยเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน เห็นด้วยมากกับข้อความดังกล่าว แต่เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานเห็นด้วยมากที่สุด เมื่อวิเคราะห์ ความแตกต่างทัศนคติของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม โดยการทดสอบค่า T-test พบว่าเกษตรกรมีความ คิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 กับข้อความ “การทำเกษตรผสมผสาน เป็นการลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน/ราคาผลผลิตตกต่ำ” และเกษตรกรมีความคิดเห็น ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 กับข้อความ “การทำเกษตรผสมผสาน จำเป็นต้องมีความรู้เรื่องการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลาย” “การทำเกษตรผสมผสานช่วยลด ปริมาณการใช้ปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืช” และ “การทำเกษตรผสมผสานช่วยลดปริมาณการใช้ปุ๋ย และสารกำจัดศัตรูพืช” (ตารางที่ 4.24)

2) ทัศนคติด้านปัจจัยการผลิตเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสานพบว่า เกษตรกรที่ไม่ทำและทำ เกษตรผสมผสานเห็นด้วยมากกับข้อความที่สัมภาษณ์ว่า “การทำเกษตรผสมผสานทำให้มีงานทำทุกวัน/ ไม่ว่างงาน” “การทำเกษตรผสมผสานจำเป็นต้องมีถนนเข้าถึงแปลงเกษตรกรรมได้อย่างสะดวก” และ “การทำเกษตรผสมผสานจำเป็นต้องมีดินที่อุดมสมบูรณ์” และเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มต่างไม่แน่ใจ กับข้อความ “การทำเกษตรผสมผสานต้องใช้เงินทุนที่สูง” แต่เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มมีความคิดเห็น ที่ไม่ตรงกัน 3 ข้อความ เกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานไม่แน่ใจกับข้อความ “การทำเกษตร ผสมผสานต้องใช้พื้นที่จำนวนมาก” และ “การทำเกษตรผสมผสานต้องใช้แรงงานจำนวนมาก” ส่วนเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานไม่เห็นด้วยกับทั้ง 2 ข้อความดังกล่าว และเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตร ผสมผสานเห็นด้วยมากที่สุดกับข้อความ “การทำเกษตรผสมผสานจำเป็นต้องมีแหล่งน้ำที่เพียงพอ” แต่เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานเห็นด้วยมากกับข้อความดังกล่าว เมื่อวิเคราะห์ความแตกต่างทัศนคติ ของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม โดยการทดสอบค่า T-test พบว่า เกษตรกรมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 กับข้อความ “การทำเกษตรผสมผสานจำเป็นต้องมีแหล่งน้ำ ที่เพียงพอ” และเกษตรกรมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 กับข้อความ “การทำเกษตรผสมผสานต้องใช้เงินทุนที่สูง” “การทำเกษตรผสมผสานต้องใช้พื้นที่จำนวนมาก” และ “การทำเกษตรผสมผสานต้องใช้แรงงานจำนวนมาก” (ตารางที่ 4.24)

3) ทัศนคติด้านการส่งเสริมเกษตรผสมผสาน พบว่า เกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน เห็นด้วยมากกับข้อความที่ว่า “การมีโอกาสติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตร ผสมผสานง่ายขึ้น” “การสนับสนุนปัจจัยการผลิตทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานง่าย และเร็วขึ้น” “การที่เกษตรกรได้เข้าเยี่ยมแปลง/ทัศนศึกษาดูงาน” และ “การที่เกษตรกรได้รับการอบรม เกี่ยวกับเกษตรกรรมแบบผสมผสาน ทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานได้ง่ายและเร็วขึ้น” แต่เมื่อวิเคราะห์ความแตกต่างทัศนคติของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม โดยการทดสอบค่า T-test พบว่า เกษตรกรมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 ในทุกข้อความ (ตารางที่ 4.24)

ตารางที่ 4.24 ระดับทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน

ทัศนคติต่อการทำเกษตรผสมผสาน	ไม่ทำเกษตรผสมผสาน (n = 141)			ทำเกษตรผสมผสาน (n = 213)			T-Test	
	(\bar{X})	S.D.	ระดับความคิดเห็น	(\bar{X})	S.D.	ระดับความคิดเห็น	ค่า T	ค่า Sig.
ทัศนคติด้านความรู้	3.95	0.448		4.02	0.424		-1.487	0.138
การทำเกษตรผสมผสานจำเป็นต้องมีความรู้เรื่องการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลาย	4.05	0.647	เห็นด้วยมาก	3.73	0.937	เห็นด้วยมาก	3.822**	0.000
การทำเกษตรผสมผสานมีส่วนช่วยในการบำรุงดิน/ทำดินสมบูรณ์	4.09	0.591	เห็นด้วยมาก	4.08	0.521	เห็นด้วยมาก	0.086	0.931
การทำเกษตรผสมผสานช่วยลดปริมาณการใช้ปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืช	3.72	0.919	เห็นด้วยมาก	4.01	0.795	เห็นด้วยมาก	-3.022**	0.003
การทำเกษตรผสมผสานช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน	4.18	0.647	เห็นด้วยมาก	4.22	0.624	เห็นด้วยมากที่สุด	-0.626	0.532
การทำเกษตรผสมผสานทำให้มีรายได้ทุกวันและมีรายได้สูงกว่าการทำเชิงเดี่ยว	3.86	0.883	เห็นด้วยมาก	4.13	0.753	เห็นด้วยมาก	-3.138**	0.002
การทำเกษตรผสมผสานเป็นการลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน/ราคาผลผลิตตกต่ำ	3.81	0.755	เห็นด้วยมาก	3.98	0.777	เห็นด้วยมาก	-2.083*	0.038
ทัศนคติด้านปัจจัยการผลิต	3.50	0.528		3.23	0.615		4.273**	0.000
การทำเกษตรผสมผสานต้องใช้เงินทุนที่สูง	3.23	1.175	ไม่แน่ใจ	2.54	1.101	ไม่แน่ใจ	5.616**	0.000
การทำเกษตรผสมผสานต้องใช้พื้นที่จำนวนมาก	2.69	1.231	ไม่แน่ใจ	2.19	0.954	ไม่เห็นด้วย	4.041**	0.000
การทำเกษตรผสมผสานทำให้มีงานทำทุกวัน/ไม่ว่างงาน	3.85	0.801	เห็นด้วยมาก	3.93	0.807	เห็นด้วยมาก	-0.900	0.369
การทำเกษตรผสมผสานต้องใช้แรงงานจำนวนมาก	2.77	1.217	ไม่แน่ใจ	2.22	0.981	ไม่เห็นด้วย	4.488**	0.000

ตารางที่ 4.24 (ต่อ)

ทัศนคติต่อการทำเกษตร ผสมผสาน	ไม่ทำเกษตร ผสมผสาน (n = 141)			ทำเกษตร ผสมผสาน (n = 213)			T-test	
	(\bar{X})	S.D.	ระดับความ คิดเห็น	(\bar{X})	S.D.	ระดับความ คิดเห็น	ค่า T	ค่า Sig.
การทำเกษตรผสมผสาน จำเป็นต้องมีแหล่งน้ำที่เพียงพอ	4.28	0.785	เห็นด้วย มากที่สุด	4.09	0.861	เห็นด้วย มาก	2.115*	0.035
การทำเกษตรผสมผสาน จำเป็นต้องมีถนนเข้าถึงแปลง เกษตรกรรมได้อย่างสะดวก	3.97	0.792	เห็นด้วย มาก	3.83	0.826	เห็นด้วย มาก	1.661	0.098
การทำเกษตรผสมผสาน จำเป็นต้องมีดินที่อุดมสมบูรณ์	3.50	1.119	เห็นด้วย มาก	3.63	1.013	เห็นด้วย มาก	-1.113	0.267
ทัศนคติต่อการส่งเสริม	3.77	0.593		4.04	0.629		-4.044**	0.000
การมีโอกาสดูติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ของรัฐทำให้เกษตรกรตัดสินใจ ทำเกษตรผสมผสานง่ายขึ้น	3.66	0.844	เห็นด้วย มาก	3.92	0.837	เห็นด้วย มาก	-2.803**	0.005
การสนับสนุนปัจจัยการผลิตทำให้ เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตร ผสมผสานง่ายและเร็วขึ้น	3.84	0.713	เห็นด้วย มาก	4.08	0.690	เห็นด้วย มาก	-3.117**	0.002
การที่เกษตรกรได้เข้าเยี่ยมแปลง/ ทัศนศึกษาดูงาน	3.82	0.679	เห็นด้วย มาก	4.08	0.791	เห็นด้วย มาก	-3.324**	0.001
การที่เกษตรกรได้รับการอบรม เกี่ยวกับเกษตรกรรมแบบ ผสมผสาน ทำให้เกษตรกร ตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานได้ ง่ายและเร็วขึ้น	3.77	0.690	เห็นด้วย มาก	4.07	0.724	เห็นด้วย มาก	-3.830**	0.000

4.9 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยและตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย (ตัวแปรอิสระ) และการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร (ตัวแปรตาม) ด้วยการวิเคราะห์ค่าสถิติ Chi - square ได้ผลดังนี้

1. สมมติฐาน ปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่

1) H_0 : ระดับการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรกรรมผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรกรรมผสมผสานของเกษตรกร

2) H_0 : แรงงานเกษตรในครัวเรือนไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : แรงงานเกษตรในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

3) H_0 : รายได้ภาคการเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : รายได้ภาคการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

4) H_0 : รายได้นอกภาคการเกษตรหนี้สินครัวเรือนไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : รายได้นอกภาคการเกษตรหนี้สินครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

5) H_0 : จำนวนแปลงที่ดินเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : จำนวนแปลงที่ดินเกษตรมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

6) H_0 : ขนาดพื้นที่ถือครองที่ดินเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : ขนาดพื้นที่ถือครองที่ดินเกษตรมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

7) H_0 : ประเภทแปลงเอกสารสิทธิ์ที่ดินไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : ประเภทแปลงเอกสารสิทธิ์ที่ดินมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

ปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า การตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับประเภทเอกสารสิทธิ์ในที่ดินที่เกษตรกรถือครอง ($\chi^2=17.861$) ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนการมีหนี้สินครัวเรือน ($\chi^2=6.829$) มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ปัจจัยทั้งสองตัวแสดงค่าความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเชิงบวก (ตารางที่ 4.25) แสดงว่า ถ้าเกษตรกรถือครองเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน หรือเกษตรกรผู้ที่มีภาระหนี้สินครัวเรือนจะตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานได้ง่ายกว่าเกษตรกรที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน หรือเกษตรกรที่ไม่มีหนี้สินครัวเรือน

สรุปผลจากทดสอบสมมติฐานปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจพบว่า ปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ได้แก่ ระดับการศึกษาแรงงานเกษตรในครัวเรือนรายได้ภาคการเกษตรรายได้นอกภาคการเกษตรส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ได้แก่ การมีหนี้สินครัวเรือน และประเภทเอกสารสิทธิ์

ตารางที่ 4.25 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจและการทำเกษตรผสมผสาน โดยทดสอบค่า Chi - square

ปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ	ค่า t^2 - test การตัดสินใจทำเกษตร	ค่า sig.
ระดับการศึกษา	3.940	0.414
แรงงานเกษตรในครัวเรือน	4.496	0.610
รายได้ภาคการเกษตร	104.422	0.810
รายได้นอกภาคการเกษตร	73.463	0.496
การมีหนี้สินครัวเรือน	6.829**	0.009
ประเภทแปลงเอกสารสิทธิ์	17.861*	0.022

2. สมมติฐานปัจจัยด้านกายภาพ ได้แก่

1) H_0 : ลักษณะของพื้นที่การเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : ลักษณะของพื้นที่การเกษตรมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

2) H_0 : ลักษณะดินในแปลงเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : ลักษณะดินในแปลงเกษตรมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

3) H_0 : การมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : การมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

ปัจจัยด้านกายภาพของพื้นที่ พบว่า การตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในแปลงเกษตรกรรม ($\chi^2=28.370$) ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และปัจจัยแสดงค่าความสัมพันธ์

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเชิงบวก (ตารางที่ 4.26) แสดงว่า ถ้าแปลงเกษตรกรรมของเกษตรกรมีแหล่งน้ำ เกษตรกรจะตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานได้ง่ายกว่าแปลงที่ไม่มีแหล่งน้ำ

สรุปผลจากทดสอบสมมติฐานปัจจัยด้านกายภาพของพื้นที่ พบว่า ปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ได้แก่ จำนวนแปลงที่ดินเพื่อเกษตรกรรมขนาดการถือครองที่ดินเกษตรกรรมลักษณะพื้นที่แปลงเกษตรกรรมและลักษณะดินในแปลงเกษตร ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน คือ การมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

ตารางที่ 4.26 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านกายภาพของพื้นที่และการทำเกษตรผสมผสานโดยทดสอบค่า Chi - square

ปัจจัยด้านกายภาพของพื้นที่	ค่า t^2 - test การตัดสินใจทำเกษตร	ค่า sig.
จำนวนแปลงที่ดินเพื่อเกษตรกรรม	7.650	0.265
ขนาดการถือครองที่ดินเกษตรกรรม	125.148	0.286
ลักษณะพื้นที่แปลงเกษตรกรรม	12.916	0.375
ลักษณะดินในพื้นที่แปลงเกษตรกรรม	14.651	0.261
การมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในแปลงเกษตรกรรม	28.370**	0.000

3. สมมติฐานปัจจัยด้านจิตวิทยา ได้แก่

1) H_0 : การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสานไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสานมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

2) H_0 : ความถี่ในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสานไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : ความถี่ในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสานมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

3) H_0 : การได้รับชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสานไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : การได้รับชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสานมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

4) H_0 : ทศนคติต่อการทำเกษตรผสมผสานไม่มีความสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

H_1 : ทศนคติต่อการทำเกษตรผสมผสานมีความสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

ปัจจัยด้านจิตวิทยา พบว่า การตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม ($\chi^2=28.895$) ความถี่ในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน ($\chi^2=30.351$) และการได้รับการชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสาน ($\chi^2=58.995$) ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และปัจจัยแสดงค่าความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเชิงบวก (ตารางที่ 4.27) แสดงว่า เกษตรกรที่รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม มีความถี่ในการรับรู้ข้อมูลสูง และได้รับการชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสาน เกษตรกรจะตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานได้ง่ายกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้รับรู้ข้อมูล ความถี่ในการรับรู้ข้อมูลต่ำ และเกษตรกรที่ไม่ได้ถูกชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสาน ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางจิตวิทยาต่อทัศนคติต่อเกษตรผสมผสาน 3 ด้านพบว่า

ทัศนคติด้านความรู้เกี่ยวกับเกษตรผสมผสานที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ การทำเกษตรผสมผสานทำให้มีรายได้ทุกวันและมีรายได้สูงกว่าการทำเชิงเดี่ยว ($\chi^2= 12.422$) การทำเกษตรผสมผสานเป็นการลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน/ราคาผลผลิตตกต่ำ ($\chi^2= 10.410$) ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนการทำเกษตรผสมผสานจำเป็นต้องมีความรู้เรื่องการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลาย ($\chi^2= 13.891$) และการทำเกษตรผสมผสานช่วยลดปริมาณการใช้ปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืช ($\chi^2= 14.763$) มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน

ทัศนคติด้านปัจจัยการผลิตที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ การทำเกษตรผสมผสานทำให้มีงานทำทุกวัน/ไม่ว่างงาน ($\chi^2= 10.992$) ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนการทำเกษตรผสมผสานต้องใช้เงินทุนที่สูง ($\chi^2= 40.804$) การทำเกษตรผสมผสานต้องใช้พื้นที่จำนวนมาก ($\chi^2= 19.108$) และการทำเกษตรผสมผสานต้องใช้แรงงานจำนวนมาก ($\chi^2= 24.013$) มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการทำเกษตรผสมผสานที่ระดับ 0.01

ทัศนคติด้านการส่งเสริมที่มีความสำคัญอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ การสนับสนุนปัจจัยการผลิตทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานง่ายและเร็วขึ้น ($\chi^2= 11.411$) ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนการมีโอกาสติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานง่ายขึ้น ($\chi^2=13.918$) การที่เกษตรกรได้

เข้าเยี่ยมแปลง/ทัศนศึกษาดูงาน ($\chi^2=26.045$) และการที่เกษตรกรได้รับการอบรมเกี่ยวกับเกษตรกรรมแบบผสมผสาน ทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานได้ง่ายและเร็วขึ้น ($\chi^2=20.088$) มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการทำเกษตรผสมผสานที่ระดับ 0.01

สรุปผลจากทดสอบสมมติฐานปัจจัยด้านจิตวิทยา พบว่า ปัจจัยทั้งหมดมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมความถี่ในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสานการได้รับการชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสาน และทัศนคติเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน

ตารางที่ 4.27 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านจิตวิทยาและการทำเกษตรผสมผสานโดยทดสอบค่า Chi-square

ปัจจัยด้านจิตวิทยา	ค่า t^2 - test การตัดสินใจทำเกษตร	ค่า sig.
การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม	28.895**	0.000
ความถี่ในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน	30.351**	0.000
การได้รับการชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสาน	58.995**	0.000
ทัศนคติด้านความรู้เกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน:		
การทำเกษตรผสมผสานจำเป็นต้องมีความรู้เรื่องการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลาย	13.891**	0.008
การทำเกษตรผสมผสานมีส่วนช่วยในการบำรุงดิน/ทำดินสมบูรณ์	6.058	0.195
การทำเกษตรผสมผสานช่วยลดปริมาณการใช้ปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืช	14.763**	0.005
การทำเกษตรผสมผสานช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน	2.789	0.594
การทำเกษตรผสมผสานทำให้มีรายได้ทุกวันและมีรายได้สูงกว่าการทำเชิงเดี่ยว	12.422*	0.014
การทำเกษตรผสมผสานเป็นการลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน/ราคาผลผลิตตกต่ำ	10.410*	0.034
ทัศนคติด้านปัจจัยการผลิต:		
การทำเกษตรผสมผสานต้องใช้เงินทุนที่สูง	40.804**	0.000

ตารางที่ 4.27 (ต่อ)

ปัจจัยด้านจิตวิทยา	ค่า t^2 - test การตัดสินใจทำเกษตร	ค่า sig.
การทำเกษตรผสมผสานต้องใช้พื้นที่จำนวนมาก	19.108**	0.001
การทำเกษตรผสมผสานทำให้มีงานทำทุกวัน/ไม่ ว่างงาน	10.992*	0.027
การทำเกษตรผสมผสานต้องใช้แรงงานจำนวนมาก	24.013**	0.000
การทำเกษตรผสมผสานจำเป็นต้องมีแหล่งน้ำที่ เพียงพอ	5.732	0.220
การทำเกษตรผสมผสานจำเป็นต้องมีถนนเข้าถึงแปลง เกษตรกรรมได้อย่างสะดวก	7.317	0.120
การทำเกษตรผสมผสานจำเป็นต้องมีดินที่อุดมสมบูรณ์	5.002	0.287
ทัศนคติด้านการส่งเสริม		
การมีโอกาสติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐทำให้เกษตรกร ตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานง่ายขึ้น	13.918**	0.008
การสนับสนุนปัจจัยการผลิตทำให้เกษตรกรตัดสินใจ ทำเกษตรผสมผสานง่ายและเร็วขึ้น	11.411*	0.022
การที่เกษตรกรได้เข้าเยี่ยมแปลง/ทัศนศึกษาดูงาน	26.045**	0.000
การที่เกษตรกรได้รับการอบรมเกี่ยวกับเกษตรกรรม แบบผสมผสาน ทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตร ผสมผสานได้ง่ายและเร็วขึ้น	20.088**	0.000

หมายเหตุ: *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

4.10 ข้อเสนอแนะของเกษตรกรต่อแนวทางการส่งเสริมเกษตรผสมผสานในเขตปฏิรูปที่ดิน

จากการนำข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เกษตรกร เกี่ยวกับข้อเสนอแนะของเกษตรกรเพื่อการส่งเสริมเกษตรผสมผสานโดยใช้คำถามแบบปลายเปิด มาจัดกลุ่มและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ และร้อยละ พบว่า เกษตรกรร้อยละ 57.80 เสนอให้มีการสนับสนุนปัจจัยการผลิตแก่เกษตรกร รองลงมา ได้แก่ การให้ความรู้ด้านการเกษตร ร้อยละ 38.20 การพัฒนาแหล่งน้ำ ร้อยละ 36.00 การส่งเสริมการร่วมกลุ่มและสร้างตลาด ร้อยละ 28.00 ข้อเสนออื่น ๆ ร้อยละ 22.50 และการพัฒนาไฟฟ้า ในแปลงเกษตรกรรม ร้อยละ 11.10 (ตารางที่ 4.28) โดยมีรายละเอียดข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. การสนับสนุนปัจจัยการผลิตแก่เกษตรกร ประกอบด้วย เงินทุน พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่เหมาะสมต่อพื้นที่ พันธุ์ที่ทนแล้ง พันธุ์ที่หลากหลาย เมล็ดผักสวนครัว ปุ๋ยชีวภาพ และวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร (ท่อน้ำ สปริงเกอร์ ถังเก็บน้ำ) และโรงเรือนกางมุ้ง เป็นต้น

2. การส่งเสริมความรู้ให้กับเกษตรกรทั้งการบรรยาย การฝึกปฏิบัติ และการดูงาน เช่น ความรู้เกี่ยวกับการกำจัดศัตรูพืช การปลูกพืชที่หลากหลาย การปลูกพืชชนิดใหม่ การปรับปรุงบำรุงดิน การปรับเปลี่ยนพื้นที่และกิจกรรมเพื่อทำเกษตรผสมผสาน การเพิ่มผลผลิต การแปรรูป การจัดการน้ำเพื่อแก้ปัญหาน้ำแล้งและน้ำท่วม และการลดต้นทุนการผลิต เป็นต้น

3. การพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ให้เพียงพอทั้งรูปแบบการสร้างแหล่งน้ำใหม่ เช่น การขุดเจาะบ่อบาดาล การขุดสระ และการขุดลอกสระหรือคลองน้ำที่ตื้นเขิน เป็นต้น

4. การส่งเสริมและการสร้างตลาด เช่น การสร้างการร่วมกลุ่มการผลิตและจัดการผลผลิต การสร้างตลาดให้เกษตรกรที่เหมาะสมและเพียงพอเพราะการทำเกษตรผสมผสานมีผลผลิตที่หลากหลายและมีผลผลิตตลอด วิเคราะห์หาสิ่งที่ตลาดต้องการก่อนส่งเสริมให้เกษตรกรผลิต เป็นต้น

5. กลุ่มข้อเสนอแนะอื่น เช่น การหาผู้นำและสร้างต้นแบบความสำเร็จในพื้นที่ สร้างให้เห็นว่าการทำเกษตรผสมผสานให้รายได้ดีและต่อเนื่อง การชักชวนควรใช้กลไกของคนในครัวครัวหรือผู้ที่เกษตรกรให้ความเชื่อถือ การศึกษาสภาพพื้นที่ของชุมชนก่อนทำโครงการและเลือกส่งเสริมกิจกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ ปรับทัศนคติและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรผสมผสานให้กับเกษตรกร ปรับความคิดเกษตรกรด้านการดูแลและ การลงทุนการส่งเสริมที่ต่อเนื่อง เจ้าหน้าที่ต้องมีความใส่ใจและหมั่นเข้าพื้นที่อย่างต่อเนื่อง มีการติดตามผลของการดำเนินกิจกรรม หาผู้ที่มีความพร้อมและต้องการที่จะทำเกษตรผสมผสานเข้าร่วมการส่งเสริม สร้างแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนสู่เกษตรผสมผสาน จัดหาที่ดินที่เพียงพอ และพัฒนาเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน เป็นต้น

6. การพัฒนาไฟฟ้าในแปลงเกษตรกรรม เช่น การสนับสนุนไฟฟ้า และพลังงานแสงอาทิตย์ในแปลงเกษตรกร เพื่อเกษตรกรได้ใช้ในการสูบน้ำเป็นการลดต้นทุนการผลิต เป็นต้น

ตารางที่ 4.28 ข้อเสนอแนะของของเกษตรกรในการส่งเสริมเกษตรผสมผสานในเขตปฏิรูปที่ดิน

n = 354 ราย

ข้อเสนอแนะของเกษตรกร	ความถี่	ร้อยละ
การส่งเสริมการร่วมกลุ่มและสร้างตลาด	91	28.00
การให้ความรู้ด้านการเกษตร	124	38.20
การสนับสนุนปัจจัยการผลิต	188	57.80
การพัฒนาแหล่งน้ำ	117	36.00
การสนับสนุนและพัฒนาระบบน้ำในแปลงเกษตรกรรม	30	9.20
การพัฒนาถนนเข้าแปลงเกษตรกรรม	30	9.20

ตารางที่ 4.28 (ต่อ)

n = 354 ราย

ข้อเสนอแนะของเกษตรกร	ความถี่	ร้อยละ
การพัฒนาไฟฟ้าในแปลงเกษตรกรรม	36	11.10
อื่น ๆ	73	22.50
รวม	689	

หมายเหตุ: ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ missing data 29 ราย

4.11 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยในการส่งเสริมเกษตรผสมผสานในเขตปฏิรูปที่ดิน

จากการผลการศึกษาวิจัยถึงเหตุผลที่เกษตรกรไม่ทำเกษตรผสมผสานและยังไม่พร้อมที่จะปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตเป็นเกษตรผสมผสานเกิดจากทั้งปัจจัยที่เกี่ยวกับการผลิตที่เป็นเหตุผลด้านความพร้อมของพื้นที่โดยเฉพาะปัญหาและข้อจำกัดด้านแหล่งน้ำและความเพียงพอของน้ำเพื่อการเกษตร เกษตรกรไม่พร้อมด้านการเงินเพื่อการลงทุนเพื่อปรับเปลี่ยนการผลิต และปัจจัยข้อจำกัดของครัวเรือนเกษตรกรด้านแรงงาน ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนเป็นเกษตรกรสูงวัย ไม่มีเวลาในการทำเกษตร ประกอบกับการขาดแคลนแรงงานในการทำเกษตร และเกษตรกรไม่มีความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน คิดว่าการทำเกษตรผสมผสานเป็นเรื่องยุ่งยาก

เกษตรกรที่คิดว่าตนเองพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรผสมผสานภายในอีก 1 ปี เนื่องจากเกษตรกรต้องการที่จะลดรายจ่ายในครัวเรือนด้านอาหารและลดความเสี่ยงด้านความไม่แน่นอนของผลผลิตทางการเกษตร และ อยากจะทดลองทำและอยากทำตามเศรษฐกิจพอเพียงตามรอยพ่อหลวงรัชกาลที่ 9 ประกอบกับจากการที่เห็นเพื่อนบ้านทำแล้วปรับเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีขึ้น ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมีข้อเสนอแนะเพื่อการส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานในเขตปฏิรูปที่ดิน ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) การสร้างมาตรการในการสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรสู่การทำเกษตรผสมผสาน ควรมีการศึกษาและออกมาตรการในการกระตุ้น และช่วยเหลือให้เกษตรกรมีความต้องการที่จะทำเกษตรผสมผสานทั้งมาตรการทางด้านเศรษฐศาสตร์ กฎหมาย และมาตรการด้านอื่น ๆ ที่เหมาะสม นอกจากการส่งเสริมและสนับสนุนการอบรมให้ความรู้ และสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น การปรับลดดอกเบี้ยเงินกู้ หรือการพักชำระหนี้ตามลำดับขั้นของการปรับเปลี่ยน รวมถึงการสร้างช่องทางการเกษตรสำหรับผลผลิตจากการผลิตตามเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นต้น

2) การสร้างความร่วมมือภาคีการพัฒนา การปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรเชิงเดี่ยวสู่การทำเกษตรผสมผสานต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งด้านการพัฒนาพื้นที่ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การจัดการด้านการตลาด รวมถึงการพัฒนาเกษตรกรให้พร้อมและสามารถจัดการตนเองและชุมชนได้ ดังนั้น ส.ป.ก. จำเป็นต้องประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อลดความซ้ำซ้อนของงบประมาณและงาน รวมถึงเพื่อเกษตรกรได้รับผลประโยชน์สูงสุด

จากการดำเนินงานของผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในแต่ละด้าน โดยเน้นการทำงานบูรณาการและพัฒนา โดยยึดพื้นที่ (Area-Based Development)

3) การปรับปรุงกรอบการและกระบวนการส่งเสริม และพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนให้เป็นการส่งเสริมและพัฒนาตามลำดับ และตัวชี้วัดการดำเนินงานให้สอดคล้องกันของการพัฒนา เนื่องจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบเป็นการทำเกษตรผสมผสาน (เกษตรกรรมยั่งยืน) ต้องใช้ระยะเวลาในการปรับเปลี่ยนแบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้การส่งเสริมกิจกรรมเกษตรกรรมยั่งยืนประสบผลสำเร็จ ส.ป.ก. ควรที่จะปรับกระบวนการทำงานและเป้าหมายการทำงานให้สอดคล้องกับหลักการและแนวทางการทำเกษตรกรรมยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) การพัฒนาความรู้และทักษะเบื้องต้นด้านการเกษตร และความรู้พื้นฐานด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องให้กับเจ้าหน้าที่ของ ส.ป.ก. โดยเจ้าหน้าที่ของ ส.ป.ก. ต้องมีคุณสมบัติในการคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงและความคิดริเริ่ม เป็นผู้รับฟังที่ดีและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นโดยเฉพาะเกษตรกร สามารถเข้าใจสถานการณ์ที่ได้เป็นอย่างดี รวมถึงมีทัศนคติที่ดีต่อเกษตรกรและการพัฒนาสังคมชนบท เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐมีบทบาทหน้าที่เป็นสื่อในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสานให้กับเกษตรกร ผู้กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนา และเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการวางแผนพัฒนาและส่งเสริมการทำเกษตรกรรม รวมถึงเป็นผู้ชี้แนะและร่วมแก้ไขปัญหาให้กับเกษตรกรและชุมชน และที่สำคัญเจ้าหน้าที่ควรมีการออกติดตามผลการพัฒนาส่งเสริมเป็นระยะและต่อเนื่องเพื่อทราบถึงปัญหาของเกษตรกรในแต่ละช่วงเวลาและหาแนวทางแก้ไขได้อย่างเหมาะสมและทันเวลา อีกทั้งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเจ้าหน้าที่และเกษตรกร สร้างขวัญและกำลังใจให้กับเกษตรกร และโอกาสในการติดต่อสื่อสารกับเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง

2) ส.ป.ก. ควรเตรียมความพร้อมของพื้นที่ให้เหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรม โดยมีการสำรวจและจัดทำข้อมูลพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงในเขตปฏิรูปที่ดิน เช่น ข้อมูลดิน น้ำ สภาพภูมิอากาศ กิจกรรมการเกษตรลักษณะพื้นที่ ถนน เป็นต้น เพื่อวิเคราะห์และวางแผนการพัฒนาพื้นที่ตามความเหมาะสม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นหรือเกษตรกรในการสำรวจและวางแผนร่วมกัน จัดเตรียมข้อมูล/แผนเพื่อการทำงานบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนการพัฒนาดินร่วมกับกลุ่มพัฒนาที่ดิน แผนการพัฒนาแหล่งน้ำกับกรมพัฒนาที่ดิน/กรมชลประทาน/กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม แผนการพัฒนาเกษตรกรรมกับกรมประมง/กรมปศุสัตว์/กรมส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาด้านแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ และการลงทุนด้านปัจจัยการผลิต (พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ การลงทุนด้านแหล่งน้ำ และการปรับปรุงบำรุงดิน)

3) การพัฒนาความรู้และสร้างทักษะที่จำเป็นเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสานทั้งความรู้ด้านการผลิต กระบวนการผลิต การจัดการความเสี่ยง การจัดการผลผลิตหลังเก็บเกี่ยวและการจัดการด้านการตลาด

เนื่องจากเกษตรกรให้เหตุผลที่ไม่พร้อมจะทำเกษตรผสมผสานเพราะคิดว่าการทำเกษตรผสมผสานเป็นเรื่องที่ยุ่ยาก และเกษตรกรยังมีความคิดว่าผู้ที่ทำเกษตรผสมผสานต้องเป็นเกษตรกรที่มีความรู้ที่หลากหลายทั้งเรื่องพืชและสัตว์ การทำเกษตรผสมผสานต้องการพื้นที่จำนวนมาก ดังนั้น ส.ป.ก. จึงควรสร้างกลไก และกระบวนการแนวทางในการพัฒนาความรู้ และสร้างและปรับเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน

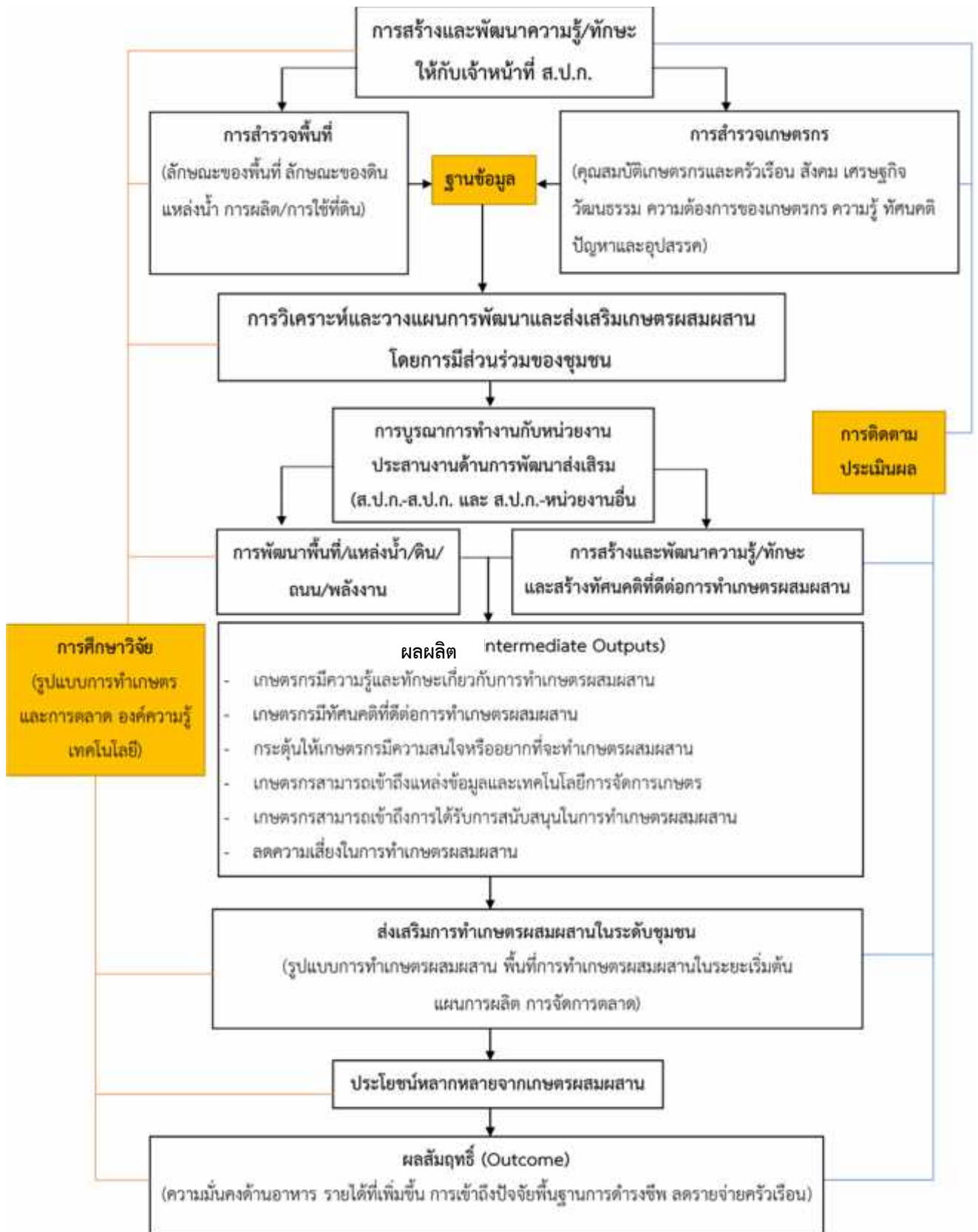
4) การวางแผนการผลิตและการจัดการผลผลิตจากแปลงเกษตรผสมผสาน แม้ว่าเกษตรกรจะมีทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับความหลากหลายของผลผลิตในแปลงเกษตรผสมผสาน ที่สามารถใช้บริโภคในครัวเรือนซึ่งเป็นช่องทางในการลดรายจ่ายของครัวเรือนได้ แต่เกษตรกรยังต้องการรายได้เพิ่มเพื่อใช้จ่ายในกิจกรรมอื่น ๆ และภาระหนี้สิน ดังนั้น ส.ป.ก. จึงต้องมีการวางแผนและสร้างกระบวนการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การวางแผนการผลิต การเลือกกิจกรรมที่จะเพิ่มเข้าไปในแปลง ซึ่งต้องอาศัยการสร้างกลุ่มเพื่อจัดการการผลิตและผลิตร่วมกันของเกษตรกร เพื่อให้ได้ผลผลิตที่เพียงพอและต่อเนื่อง โดยมีการวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่และเกษตรกร ความต้องการผลผลิตของชุมชน วิถีชีวิตของชุมชนเพื่อประกอบการวางแผนการผลิตและตลาดผลผลิตสินค้าจากแปลงเกษตรผสมผสาน โดยการส่งเสริมเกษตรผสมผสานต้องเป็นกระบวนการส่งเสริมที่ต่อเนื่อง มีการกำหนดชั้น/ระดับของการส่งเสริมกำหนดตัวชี้วัดในแต่ละขั้นตอน

5) การสร้างต้นแบบเกษตรกร ผู้นำ หรือผู้รู้ภายในชุมชนเพื่อเป็นการสร้างแรงกระตุ้นและความสนใจ รวมถึงเป็นแหล่งเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้กับเกษตรกรรายอื่นในชุมชน ซึ่งนอกจากการสร้างเกษตรกรให้มีความพร้อมทั้งความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการทำเกษตรผสมผสานแล้ว ต้องมีการสร้างและพัฒนาทักษะในการเป็นผู้นำที่พร้อมจะเสียสละ แบ่งปัน และมีทักษะในการชักชวนและเป็นมิตร รวมถึงการสร้างกลุ่มเกษตรกร/เครือข่ายเกษตรกรเพื่อสร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน และการขอรับการสนับสนุนมากขึ้น รวมถึงเป็นการสร้างโอกาสให้เกษตรกรในการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ การเข้าถึงแหล่งข้อมูลและโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเกษตรต่าง ๆ

6) การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี เครื่องมือ เครื่องจักรกลจัดการแปลง และจัดการผลผลิตหลังเก็บเกี่ยว เนื่องจากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ก้าวเข้าสู่เกษตรกรสูงวัยและมีแรงงานครัวเรือนภาคการเกษตรที่จำกัด ส.ป.ก. จึงควรที่จะศึกษาและพัฒนาเทคโนโลยี เครื่องมือ และเครื่องจักรที่เหมาะสมทั้งกับเกษตรกรและพื้นที่ เพื่อช่วยเพิ่มศักยภาพของเกษตรกรและผลผลิตภาพของพื้นที่ เช่น การพัฒนาและส่งเสริมเทคโนโลยีเกษตรแม่นยำสูง หรือเกษตรอัจฉริยะ (Precision Agriculture หรือ Precision Farming) เช่น การใช้เทคโนโลยี Internet of Things (IoT) ในการจัดการแปลง เช่น การควบคุมการใช้น้ำ การติดตามการเจริญเติบโตของพืช เป็นต้น รวมถึงการพัฒนาและสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อทดแทนเกษตรกรสูงวัย และการศึกษาหารูปแบบที่เหมาะสมในการทำเกษตรผสมผสานในแต่ละบริบทพื้นที่และชุมชน

7) สร้างกระบวนการติดตามและประเมินผลการพัฒนาส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่ต้นกระบวนการจนถึงการตลาดของเกษตรกร เพื่อนำข้อปัญหาอุปสรรคมาปรับแก้ไขและเพิ่มศักยภาพการส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสาน รวมถึงการขยายผลพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จจากการทำเกษตรผสมผสานไปสู่พื้นที่อื่นต่อไป

การส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนระบบเกษตรสู่ระบบเกษตรผสมผสาน ต้องมีการเตรียมความพร้อมของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมให้มีความรู้ ทักษะ ทั้งด้านการเกษตร ด้านการพัฒนาเกษตรและชุมชน มีการวางแผนการพัฒนาส่งเสริมบนพื้นฐานข้อมูลทางด้านภูมินิเวศและภูมิสังคมเพื่อให้สามารถพัฒนาส่งเสริมรูปแบบเกษตรให้เหมาะสมต่อชุมชน นอกจากการพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ให้เหมาะสมต่อการทำเกษตรทั้งด้านแหล่งน้ำ ดิน เส้นทางการขนส่ง ยังต้องสร้างทัศนคติที่ดีต่อการทำเกษตรผสมผสานให้กับเกษตรกร และสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรอยากที่จะทำเกษตรผสมผสาน รวมถึงให้ความรู้กับเกษตรกรควบคู่กันไปด้วย โดยกระบวนการพัฒนาส่งเสริมควรเกิดจากการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและชุมชนร่วมกันวางแผน จากนั้น ส.ป.ก. ประสานงานบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมดำเนินการ ซึ่งตลอดขั้นตอนการทำเกษตรผสมผสานทั้งการผลิตจนถึงการตลาด มีการพัฒนาการใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือที่เหมาะสมไปปรับใช้เพื่อเพิ่มศักยภาพ และประสิทธิภาพการผลิตและการตลาด ที่สำคัญจำเป็นต้องมีกระบวนการติดตามอย่างต่อเนื่อง สร้างการเรียนรู้และแก้ไขปัญหา ร่วมกันระหว่างเกษตรกรและหน่วยงานรัฐ ซึ่งสรุปข้อเสนอแนะเพื่อการส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานในเขตปฏิรูปที่ดิน ดังภาพที่ 4.4

ภาพที่ 4.4 กรอบข้อเสนอแนะการส่งเสริมเกษตรกรผสมผสานในเขตปฏิรูปที่ดิน

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล และข้อเสนอแนะการวิจัย

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

จากการเก็บแบบสัมภาษณ์เกษตรกรจำนวน 354 ราย เป็นเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน จำนวน 141 ราย และเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน จำนวน 213 ราย ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน ส่วนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 68.79 ส่วนใหญ่ ร้อยละ 30.50 มีอายุอยู่ในระหว่าง 41-50 ปี และร้อยละ 84.40 เป็นเกษตรกรที่สมรสหรืออยู่ร่วมกัน และเกษตรกรร้อยละ 74.47 จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา รองลงมาจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา/ปวช./ปวส. โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำเกษตรอยู่ในช่วง 21-30 ปี รองลงมาคืออยู่ในช่วง 31-40 ปี ที่ร้อยละ 27.54 และ 24.64 ตามลำดับ

เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 70.42 และร้อยละ 39.44 มีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 51-60 ปี ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่สมรสแล้วหรืออาศัยอยู่ร่วมกัน ร้อยละ 84.04 และเกษตรกรร้อยละ 72.77 จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา รองลงมาคือจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา/ปวช./ปวส. โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำเกษตรอยู่ในช่วง 21-30 ปี ที่ร้อยละ 25.35 รองลงมาคืออยู่ในช่วง 10-30 ปี และ 31-40 ปี ในอัตราที่เท่ากันคือร้อยละ 23.00 ส่วนระยะเวลาในการทำเกษตรผสมผสานเฉลี่ย 10.48 ปี และเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำเกษตรผสมผสานมาแล้วต่ำกว่า 10 ปี ร้อยละ 62.50

จากผลการศึกษาสรุปได้ว่า เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม มีข้อมูลทั่วไปหรือคุณสมบัติที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อยู่ในสถานะสมรสแล้วหรืออาศัยอยู่ร่วมกัน จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีประสบการณ์ในการทำเกษตรอยู่ในช่วง 21-30 ปี และเป็นเกษตรกรที่ก้าวเข้าสู่เกษตรกรสูงวัย

5.1.2 สถานะครัวเรือนเกษตรกร

เกษตรกรส่วนใหญ่ทั้งที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสานมีจำนวนสมาชิกครัวเรือนอยู่ในช่วง 3 – 4 ราย แต่มีจำนวนแรงงานเกษตรในครัวเรือนอยู่ในช่วงระหว่าง 1-2 ราย/ครัวเรือน โดยครัวเรือนที่ไม่ได้ทำเกษตรผสมผสานมีแรงงานภาคเกษตรในครัวเรือนเฉลี่ย 2.39 ราย/ครัวเรือน ส่วนครัวเรือนที่ทำเกษตรผสมผสานมีแรงงานภาคเกษตรในครัวเรือนเฉลี่ย 2.54 ราย/ครัวเรือน

ด้านรายได้ พบว่า เกษตรกรที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสานมีรายได้ด้านเกษตรเฉลี่ย 83,070.21 และ 95,520.47 บาท/ครัวเรือน/ปี ตามลำดับ ส่วนรายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 39,147.57 และ 31,262.74 บาท/ครัวเรือน/ปี ตามลำดับ ขณะที่เกษตรกรมีการลงทุนภาคการเกษตรเฉลี่ย 33,093.19 และ 34,006.18 บาท/ครัวเรือน/ปี ตามลำดับ ในครัวเรือนที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน

มีรายจ่ายครัวเรือนนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 65,514.46 บาท/ครัวเรือน/ปี ส่วนครัวเรือนที่ทำเกษตรผสมผสานมีรายจ่ายครัวเรือนนอกภาคการเกษตรน้อยกว่า โดยเฉลี่ยเท่ากับ 57,591.53 บาท/ครัวเรือน/ปี ในขณะที่เกษตรกรส่วนใหญ่มีภาระหนี้สิน โดยร้อยละ 89.40 ของเกษตรกรไม่ทำเกษตรผสมผสาน และร้อยละ 79.97 ของเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานมีภาระหนี้สิน ซึ่งเกษตรกรกู้ยืมเงินจาก ธ.ก.ส. เป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือ กองทุนหมู่บ้าน และพบว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานจะกู้ยืมเงินจากกองทุน ของ ส.ป.ก. ร้อยละ 11.76 ส่วนเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานกู้ยืมเงินจากกองทุนของ ส.ป.ก. เพียงร้อยละ 2.82 แต่จะกู้ยืมเงินจากสหกรณ์การเกษตรร้อยละ 13.62 ซึ่งสูงกว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานที่กู้เพียงร้อยละ 7.42

5.1.3 ข้อมูลด้านที่ดิน

เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสานถือครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเพียง 1 แปลง และถือครองที่ดินเฉลี่ย 20.99 และ 19.23 ไร่/ครัวเรือน ตามลำดับ ซึ่งเอกสารสิทธิในที่ดินเป็น ส.ป.ก.4-01 ร้อยละ 82.33 และร้อยละ 74.28 สำหรับครัวเรือนไม่ทำและทำเกษตรผสมผสานตามลำดับ รองลงมาคือ โฉนดที่ดิน และ นส.3 โดยลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 58 ของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มตัวอย่างมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบ รองลงมาคือเป็นพื้นที่ลาดเอียง และดินที่พบส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนเหนียว รองลงมาเป็นดินทราย และดินเหนียว ในขณะที่แหล่งน้ำทางการเกษตร พบว่า ร้อยละ 48.23 ของแปลงที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานไม่มีแหล่งน้ำ อาศัยเพียงน้ำฝนในการทำเกษตร ส่วนร้อยละ 75.50 ของแปลงที่เกษตรกรใช้ทำเกษตรผสมผสานมีแหล่งน้ำเพื่อทำเกษตร

การใช้ที่ดิน พบว่า ทั้งแปลงที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสานใช้พื้นที่ปลูกข้าว ร้อยละ 45.78 และ 47.68 ตามลำดับ รองลงคือใช้ปลูกยางพารา อ้อย และไม้ผล ส่วนกิจกรรมในแปลงผสมผสาน ร้อยละ 37.35 เป็นกิจกรรมปลูกพืช-เลี้ยงสัตว์-เลี้ยงปลา รองลงมาคือเป็นการผสมผสานระหว่างปลูกพืช-ปลูกพืช, ปลูกพืช-เลี้ยงปลา และปลูกพืช-เลี้ยงสัตว์ ตามลำดับ ซึ่งเกษตรกรมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมีทั้งในแปลงที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสาน รองลงมาคือเป็นการใช้ปุ๋ยอินทรีย์/ปุ๋ยเคมีและสารเคมี ในขณะที่เกษตรกรใช้เฉพาะปุ๋ยอินทรีย์ในแปลงเกษตรผสมผสานร้อยละ 18.95 และใช้เฉพาะปุ๋ยอินทรีย์ในแปลงที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานร้อยละ 9.17 ของแปลงที่ไม่ทำผสมผสาน

5.1.4 การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน

เกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสานผ่านทางโทรทัศน์ จากนิทรรศการเกษตร และผู้นำหมู่บ้าน/ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ นันดา รัศมีแพทย์ และสุพัตรา ศรีสุวรรณ (2560) ที่เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลการปลูกพืชเสริมรายได้ในสวนยางพาราจากเพื่อนเกษตรกร จากสื่อโทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต ในขณะที่เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานได้รับข้อมูลผ่านทางเจ้าหน้าที่รัฐมากที่สุด รองลงมาคือ การเข้ารับการอบรมและการศึกษาดูงาน/ทัศนศึกษา โดยแหล่งข้อมูลที่เกษตรกรให้ความน่าเชื่อถือที่สุด ได้แก่ เจ้าหน้าที่รัฐ

การอบรม และการศึกษาดูงาน/ทัศนศึกษา ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับการผลการศึกษาของ วนิตา สุจริต-
ธรรมา และจิตผดา ธนปัญญาธิวงศ์ (2553) พบว่า ความน่าเชื่อถือในตัวของผู้จำหน่ายที่ส่งเสริมการเกษตร
ความรู้เกี่ยวกับการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม และการไปทัศนศึกษา
มีอิทธิพลต่อการยอมรับการผลิตและการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกร ส่วนการได้รับการชักชวนให้ทำ
เกษตรผสมผสาน พบว่า ร้อยละ 72.20 ของเกษตรกร เคยได้รับการชักชวนให้มีการทำเกษตรผสมผสาน
ส่วนเกษตรกรที่ไม่ได้ทำเกษตรผสมผสานเคยได้รับการชักชวนเพียงร้อยละ 26.88 ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่
ได้รับการชักชวนจากเจ้าหน้าที่ ส.ป.ก. รองลงมาคือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานรัฐ และเพื่อนบ้าน ตามลำดับ

5.1.5 เหตุผลในการเลือกทำหรือไม่เลือกทำเกษตรผสมผสาน และการตัดสินใจปรับเปลี่ยน สู่เกษตรผสมผสาน

ผลการศึกษาพบว่าที่เกษตรกรไม่ทำเกษตรผสมผสาน เนื่องจาก น้ำในการทำเกษตรกรรมไม่
เพียงพอ เกษตรกรขาดเงินทุนในการปรับเปลี่ยน พื้นที่ทำเกษตรมีน้อย เกษตรกรไม่มีเวลา ประกอบกับ
ขาดแคลนแรงงานในการทำเกษตร ส่วนเกษตรกรทำเกษตรผสมผสาน เนื่องจาก การทำเกษตร
ผสมผสานให้ผลผลิตที่หลากหลายหลายเป็นการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ทำให้มีรายได้หมุนเวียนในครัวเรือน
 อีกทั้งยังช่วยลดความเสี่ยงของราคาผลผลิตเกษตรที่ไม่แน่นอน และการทำเกษตรผสมผสานช่วยลด
ต้นทุนการผลิต

เกษตรกรไม่ทำเกษตรผสมผสาน ร้อยละ 54.41 มีแนวคิดที่จะปรับเปลี่ยนทำเกษตร
ผสมผสานภายในระยะเวลา 1 ปี เนื่องจาก ต้องการลดรายจ่ายในครัวเรือน มีผลผลิตหลายไว้จำหน่าย
เป็นรายได้ สามารถลดความเสี่ยงด้านราคาได้ อีกทั้งอยากทดลองทำตามเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนเกษตรกร
ที่ยังไม่มีแนวคิดที่จะปรับเปลี่ยน เนื่องจาก คิดว่าการทำเกษตรผสมผสานมีความยุ่งยาก น้ำในการทำ
เกษตรกรรมมีไม่เพียงพอ เกษตรกรสูงวัย/ไม่มีเวลา/ขาดแคลนแรงงาน ขาดเงินทุนในการปรับเปลี่ยน
และขาดความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน

5.1.6 ทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน

ผลการศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน พบว่า ทัศนคติด้านความรู้
เกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน เกษตรกรทั้งไม่ทำและทำเกษตรผสมผสานเห็นด้วยมากกว่า การทำเกษตร
ผสมผสานจำเป็นต้องมีความรู้เรื่องที่หลากหลายด้านการเกษตร การทำเกษตรผสมผสานมีส่วนช่วยให้ดิน
อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งยังช่วยลดปริมาณการใช้ปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืช ช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน ทำให้
เกษตรกรมีรายได้หมุนเวียนทุกวันและมีรายได้สูงกว่าการทำเชิงเดี่ยว และเป็นการลดความเสี่ยงจาก
ราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน

ทัศนคติด้านการผลิต เกษตรกรเห็นด้วยมากกว่า การทำเกษตรผสมผสานทำให้มีงานทำทุก
วัน/ไม่ว่างงานการทำเกษตรผสมผสานจำเป็นต้องมีแหล่งน้ำที่เพียงพอจำเป็นต้องมีถนนเข้าถึงแปลง
เกษตรกรรวมได้อย่างสะดวก และจำเป็นต้องมีดินที่อุดมสมบูรณ์ แต่เกษตรกรมีความไม่แน่ใจว่าการทำ

เกษตรกรผสมผสานต้องใช้เงินทุนที่สูง ส่วนเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานไม่เห็นด้วยที่ว่าทำเกษตรผสมผสานต้องใช้พื้นที่มาก แต่เกษตรกรผู้ที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานกลับไม่แน่ใจเกี่ยวกับจำนวนพื้นที่ที่ต้องใช้ทำเกษตรผสมผสาน

ทัศนคติต่อการส่งเสริม เกษตรกรต่างเห็นด้วยมากกว่า การที่เกษตรกรได้มีโอกาสพบปะกับเจ้าหน้าที่ ได้รับปัจจัยการผลิต ได้เข้ารับความรู้ทั้งในรูปแบบการอบรม การเยี่ยมแปลง และทัศนศึกษาดูงาน ทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานง่ายและเร็วขึ้น

5.1.7 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยและการทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร

ผลการศึกษาค้นพบว่าทัศนคติมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน ดังนี้

- 1) ปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร ได้แก่ ประเภทเอกสารสิทธิในที่ดินที่เกษตรกรถือครอง และการมีหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกร
- 2) ปัจจัยด้านกายภาพของพื้นที่แปลงเกษตรกรรมที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร คือ การมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในแปลงเกษตรกรรม
- 3) ปัจจัยด้านจิตวิทยาที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม ความถี่ในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน การได้รับการชักชวนให้ทำเกษตรกรรม และทัศนคติของเกษตรกรด้านความรู้ เกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน ได้แก่ การทำเกษตรผสมผสานจำเป็นต้องมีความรู้เรื่องการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลายการทำเกษตรผสมผสานช่วยลดปริมาณการใช้ปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืชการทำเกษตรผสมผสานทำให้มีรายได้ทุกวันและมีรายได้สูงกว่าการทำเชิงเดี่ยว และการทำเกษตรผสมผสานเป็นการลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน/ราคาผลผลิตตกต่ำ ทัศนคติด้านปัจจัยการผลิต ได้แก่ การทำเกษตรผสมผสานต้องใช้เงินทุนที่สูง การทำเกษตรผสมผสานต้องใช้พื้นที่จำนวนมากการทำเกษตรผสมผสานทำให้มีงานทำทุกวัน/ไม่ว่างงานการทำเกษตรผสมผสานต้องใช้แรงงานจำนวนมาก และทัศนคติด้านการส่งเสริม ได้แก่ การมีโอกาสติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานง่ายขึ้นการสนับสนุนปัจจัยการผลิตทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานง่ายและเร็วขึ้นการที่เกษตรกรได้เข้าเยี่ยมแปลง/ทัศนศึกษาดูงานการที่เกษตรกรได้รับการอบรมเกี่ยวกับเกษตรกรรมแบบผสมผสาน ทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานได้ง่ายและเร็วขึ้น

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

ประเด็นที่ 1 ความพร้อมของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน จากวัตถุประสงค์ที่ 1 ที่ว่าเพื่อศึกษาทัศนคติและความพร้อมของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน ผลการศึกษาพบว่า เหตุผลของเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ ไม่มีน้ำที่เพียงพอต่อการทำเกษตรกรรม ไม่มีเงินทุนในการทำเกษตร ไม่มีเวลา และไม่มีแรงงาน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริจิต พงษ์หัว และคณะ (2541) เหตุผลที่เกษตรกรไม่ทำไร่นาสวนผสม คือ การมีที่ดินถือครองน้อย ร้อยละ 37.3 ไม่มีเงินลงทุนในการขุด

ร่อนน้ำทำไร่นาสวนผสม ร้อยละ 35.4 ไม่มีแรงงาน ร้อยละ 24.2 และ ไม่มีเวลา ร้อยละ 12.1 ตรงกับ เหตุผลที่เกษตรกรผู้ที่ยังไม่มีแนวโน้มที่จะทำเกษตรผสมผสาน เนื่องจากคิดว่าการทำเกษตรผสมผสานมีความยุ่งยาก/ต้องจัดการหลายกิจกรรมหลายอย่างในแปลง รองลงมาคือ น้ำไม่เพียงพอ เกษตรกรมีอายุสูง/ขาดแคลนแรงงาน/ไม่มีเวลา ขาดเงินทุน และไม่มีความรู้ในการทำเกษตรผสมผสาน ตามลำดับ

ส่วนเหตุผลของเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ เพื่อจะได้มีผลผลิตที่หลากหลายเพื่อไว้ใช้ไว้กินในครัวเรือน/ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน มีผลผลิตไว้ขายตลอด/มีเงินหมุนเวียนในครัวเรือน และเพื่อต้องการลดต้นทุนการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ นำพล คงพันธ์ (2561) ถึงเหตุผลที่เกษตรกรตัดสินใจเข้าร่วมโครงการทำการเกษตรผสมผสานเนื่องจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวมีรายได้ไม่สมดุลกับรายจ่ายในครัวเรือน ต้นทุนการผลิตสูง เกษตรกรจึงต้องการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีรายได้ที่สมดุลกับรายจ่าย มีผลผลิตทางการเกษตรที่ผลิตเองไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือน มีเงินไว้เก็บบ้าง และต้องการหลุดพ้นจากหนี้สินเกษตรกรที่ไม่ทำเกษตรผสมผสานมีความคิดที่จะตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานภายในระยะเวลา 1 ปี คิดเป็นร้อยละ 54.41 เนื่องจากเกษตรกรอยากที่จะมีผลผลิตไว้บริโภคในครัวเรือนเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน/ถ้าผลผลิตเหลือสามารถขายเป็นรายได้ รองลงมาคือ จะต้องมีผลผลิตที่หลากหลายไว้ขาย/ไม่ต้องเสี่ยงต่อราคาผลผลิต สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศิริจิต พุ่งหว่า และคณะ (2541) แนวโน้มที่เกษตรกรไม่ทำไร่นาสวนผสมจะตัดสินใจปรับเปลี่ยนสู่การทำไร่นาสวนผสมเนื่องจากส่วนใหญ่เห็นเพื่อนบ้านทำแล้วได้ผลดี และสามารถมีผลผลิตจำหน่ายได้ตลอดปี และเหตุผลอื่น เช่น อยากรที่จะทดลองทำ อยากทำตามคำสอนพอเพียงของพ่อหลวงรัชกาลที่ 9 เป็นต้น ตรงกับผลการศึกษาของ วัลลภ พรหมทอง และคณะ (2551) เกษตรกรร้อยละ 25.5 ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่เนื่องจากต้องการทดลองทำว่าจะดีจริงหรือไม่

ประเด็นที่ 2 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน จากวัตถุประสงค์ที่ 1 ที่ว่า เพื่อศึกษาทัศนคติและความพร้อมของเกษตรกรต่อการทำเกษตรผสมผสาน ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรทั้งที่ไม่ทำและทำเกษตรผสมผสานมีความคิดเห็นต่อการเกษตรผสมผสานไม่ต่างกันมากนัก โดยทัศนคติด้านความรู้ เกษตรกรเห็นด้วยมากกว่า การทำเกษตรผสมผสานจำเป็นต้องมีความรู้เรื่องการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลายมีส่วนช่วยในการบำรุงดิน/ทำดินสมบูรณ์ช่วยลดปริมาณการใช้ปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืชช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือนทำให้มีรายได้ทุกวันและมีรายได้สูงกว่าการทำเชิงเดี่ยวและเป็นการลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน/ราคาผลผลิตตกต่ำ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศิริจิต พุ่งหว่า และคณะ (2541) เห็นด้วยมากกว่า การทำไร่นาสวนผสมช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนทำให้มีรายได้สุทธิเพิ่มขึ้น ช่วยเพิ่มความสมดุลตามธรรมชาติ ทำให้ดินสมบูรณ์ขึ้น ช่วยลดความเสี่ยงจากการทำนาและจากราคาผลผลิตไม่แน่นอน รวมทั้งให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น ทักษะคติต่อการส่งเสริมเกษตรกรต่างเห็นด้วยมากกว่า การมีโอกาสติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของราชการสนับสนุนปัจจัยการผลิตการที่เกษตรกรได้เข้าเยี่ยมแปลง/ทัศนศึกษาดูงาน และการที่เกษตรกรได้รับการอบรมเกี่ยวกับเกษตรกรรมแบบผสมผสานทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานง่ายและเร็วขึ้น สอดคล้องกับผลการศึกษา

ของ ศิริจิต ทุ่งหว่า และคณะ (2541) ซึ่งการที่เกษตรกรมีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมด้านวิธีการส่งเสริมต่าง ๆ ที่มากกว่า ทำให้เกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมมีทัศนคติเกี่ยวกับการทำไร่นาสวนผสมที่ดีกว่าเกษตรกรที่ไม่ทำไร่นาสวนผสม และปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกษตรอินทรีย์มีความยั่งยืน ได้แก่ การได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ (วรวิทย์ เจียมปัญญาธิ, 2560)

ประเด็นที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยและการทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร จากวัตถุประสงค์ที่ 2 ที่ว่า เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยอิสระกับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน ผลวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจครัวเรือนเกษตรกรที่สัมพันธ์ต่อการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ การมีหนี้สินครัวเรือน และประเภทแปลงเอกสารสิทธิในที่ดินสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วัลลภ พรหมทอง และคณะ (2551) ที่ว่าการที่เกษตรกรเป็นเจ้าของพื้นที่และลักษณะการถือครองการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ นำพล คงพันธ์ (2561) เกษตรกรต้องมีพื้นที่ถือครองของตนเอง เพราะการที่เกษตรกรทำการเกษตรในที่ดินของผู้อื่น เกษตรกรจะไม่กล้าที่จะวางแผนลงทุนอย่างถาวร เนื่องจากเกรงว่าเมื่อทำการเกษตรไประยะหนึ่งแล้วจะถูกบอกเลิกได้

ปัจจัยด้านกายภาพของพื้นที่ที่สัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร ได้แก่ การมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรการใช้ปุ๋ยในการเกษตรสอดคล้องกับ ศิริจิต ทุ่งหว่า และคณะ (2541) ที่การมีแหล่งน้ำใกล้ที่นา มีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการทำไร่นาสวนผสม

ปัจจัยด้านจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับการตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมความถี่ในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรผสมผสานการได้รับการชักชวนให้ทำเกษตรผสมผสานความถี่ในการได้รับข่าวสารจากเพื่อนบ้าน จากเจ้าหน้าที่รัฐและจากสื่อมวลชนที่บ่อยครั้งกว่ามีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกร (ศิริจิต ทุ่งหว่า และคณะ, 2541) และทัศนคติของเกษตรกรมีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการจัดการสวน หรือฟาร์มเพื่อให้เป็นระบบเกษตรอินทรีย์อย่างสมบูรณ์ (วรวิทย์ เจียมปัญญาธิ, 2560)

5.3 ข้อเสนอแนะในการพัฒนางานวิจัย

1) งานการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เปรียบเทียบระหว่างเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานและเกษตรกรที่ไม่ได้ทำเกษตรผสมผสาน ในด้านการจัดการแปลงและผลผลิต การลงทุนและรายได้ ทัศนคติและการปรับเปลี่ยนของเกษตรกรจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวสู่การทำเกษตรผสมผสาน รวมถึงปัญหาในการทำเกษตรผสมผสาน เพื่อวิเคราะห์และถอดบทเรียนของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มในการทำเกษตรกรรม ตลอดจนรูปแบบการทำเกษตรผสมผสาน

2) การศึกษากระบวนการส่งเสริมการทำเกษตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรมยั่งยืนของ ส.ป.ก. เพื่อประเมินผลการส่งเสริม ปรับปรุงกระบวนการทำงานของ ส.ป.ก.

- 3) การศึกษาสำรวจพื้นที่และความต้องการของเกษตรกรต่อการปรับเปลี่ยนสู่การทำเกษตรผสมผสาน เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสาน
- 4) การติดตามและประเมินผลโครงการที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรผสมผสาน (กิจกรรมเกษตรกรรมยั่งยืน) ของ ส.ป.ก. เพื่อประเมินผลโครงการและหาแนวทางการปรับปรุงโครงการให้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรวินท์ กรประเสริฐวิทย์. 2557. **ทัศนคติความรู้ ความเข้าใจ พฤติกรรม และคุณลักษณะการใช้งานของเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการใช้เครื่องชำระค่าโทรศัพท์อัตโนมัติของประชาชนในกรุงเทพมหานครปี 2558.** วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- กองประสานงานโครงการพระราชดำริและโครงการพิเศษ. 2560. **คู่มือ โครงการขับเคลื่อนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน.** สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.
- จีรพร คำพันธ์น้อย. 2554. **ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจผลิตและเลิกผลิตข้าวแบบเกษตรอินทรีย์.** มหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จรีพร ภาษจนการุณ และวาสนา วงศ์ฉายา. 2553. **การยอมรับนวัตกรรมและเทคโนโลยีการเกษตรของชุมชนบ้านของแหละ.** วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร, 4(1): 92-101.
- เจษฎา อึ้งเจริญ. 2537. **การตัดสินใจ - Principle of Management.** (เอกสารออนไลน์).สืบค้นจาก <https://sites.google.com/site/aunripreya456/6-kar-tadsin-ci>
- ชิตชนก ทองไทย. 2556. **การรับรู้ และทัศนคติ ที่มีผลต่อความพร้อมในการเข้าสู่ตลาดแรงงานประชาคมอาเซียนของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ฐิติมา อิมรัตน์. 2558. **ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกนายกองค์การบริหารส่วนตำบลโขง อำเภอน้ำใหม่ จังหวัดจันทบุรี.** วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ดารณี พานทอง. 2542. **ทฤษฎีการจูงใจ.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 43. อ้างถึงในกรวินท์ กรประเสริฐวิทย์. 2557. **ทัศนคติความรู้ ความเข้าใจ พฤติกรรม และคุณลักษณะการใช้งานของเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการใช้เครื่องชำระค่าโทรศัพท์อัตโนมัติของประชาชนในกรุงเทพมหานครปี 2558.** วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ดุขฎี พรหมทัต. 2558. **พฤติกรรมการผลิตผักปลอดภัยของเกษตรกร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.** วารสารวิจัยสหวิทยาการไทย. ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 พฤศจิกายน - ธันวาคม 2558.
- เดโช สวานานนท์. 2512. **ปทานุกรมจิตวิทยา.** กรุงเทพฯ: อักษรบริหาร.

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

- ธงชัย สันติวงษ์. 2537. **องค์การและการบริหาร**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช (พิมพ์ครั้งที่ 9): 166-167 อ้างถึงใน กรวิวิท กรประเสริฐวิทย์. 2557. ทักษะคิดความรู้ ความเข้าใจ พฤติกรรม และคุณลักษณะการใช้งานของเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการใช้เครื่องชำระค่าโทรศัพท์อัตโนมัติของประชาชนในกรุงเทพมหานครปี 2558. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจ มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ): 1-12.
- นพมาศ พระทอง. 2536. **การพัฒนาชนบทในรูปแบบเกษตรผสมผสาน: กรณีศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและงานของมหาอยู่ สุนทรชัย เกษตรกรตัวอย่างแห่งจังหวัดสุรินทร์**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นฤมล สุวรรณคา. 2554. **ปัจจัยที่มีผลต่อความพร้อมของบุคลากรทางบัญชีเพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: กรณีศึกษา สถานประกอบการ จังหวัดสระบุรี (มหาบัณฑิต)**. หลักสูตรปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- นิตดา รัศมีแพทย์ และสุพัตรา ศรีสุวรรณ. 2560. **การปลูกพืชเสริมรายได้ในสวนยางพาราของเกษตรกร อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์**. วารสารเกษตรพระจอมเกล้า, 35(1): 117-124.
- นำพล คงพันธ์. 2561. **องค์ประกอบความสำเร็จการทำเกษตรแบบผสมผสานอย่างยั่งยืนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน**. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- นิตา อุบลทิพย์. 2554. **สภาพความพร้อมการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุญแถม ถาคำฟู. 2550. **ระบบเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงกับเกษตรทฤษฎีใหม่**. ประกาศนียบัตรชั้นสูง การบริหารงานภาครัฐและกฎหมายมหาชน รุ่นที่ 6. สถาบันพระปกเกล้า.
- บุษยา วงษ์ชวลิตกุล และคณะ. 2559. **ความรู้และทัศนคติของผู้ดูแลผู้สูงอายุ กรณีศึกษาผู้ดูแลผู้สูงอายุในสถานสังเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์โพธิ์กลาง และสถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์วัดม่วงจังหวัดนครราชสีมา**. วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2559. 74-92.
- ปฎิญา สระแก้ว. 2553. **ผลของการจัดการในระบบวนเกษตรต่อการเจริญเติบโตและผลผลิตของลองกองและยางพาราภายใต้ระบบการปลูกร่วม วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรดิน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์**.
- พิชิต ฤทธิจรรณ. 2549. **ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 3)**. กรุงเทพฯ: แฮสส์ ออฟเคอร์มีท์.

- พีรญา เรื่องกิจกัญญาณกุล. 2555. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกชมภาพยนตร์ในเครือโรงภาพยนตร์ เอสเอฟ.** บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาการประกอบการ มหาวิทยาลัยหอการค้า.
- พัชรพรรณ ยาโน. 2552. **วิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานในจังหวัดชุมพร.** ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พันธ์จิตต์ สีเหนียง. 2556. **การส่งเสริมเกษตรยั่งยืน (Extension of Sustainable Agriculture).** เอกสารคำสอน วิชา 02032413 ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.
- เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์, นิพนธ์ ตั้งธรรม และชุบ เข็มมาศ. 2534. **วนศาสตร์เกษตร (Agroforestry).** สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช: 6.
- พาลวิทย์ลินด์ซีย์. 2548. **การเกษตรไทย: อยู่ข้างน้ำข้ามสหัสวรรษ (แม่น้ำมาส จันลักขณา และคณะ; ผู้แปล)** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ภชพน เชื้อมทอง. 2556. **การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของนักศึกษา มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (มหาบัณฑิต).** หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชา บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ยุทธไถยวรรณ. 2549. **สถิติเพื่อการวิจัย.** กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ: 48.
- ยุทธพงษ์ชัยวรรณ. 2543. **พื้นฐานการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- เยาวพา ชูประภาวรรณ. 2547. **การยอมรับนวัตกรรมใหม่.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- เริงศักดิ์ ปานเจริญ. 2531. **ฝึกทักษะการชนะปัญหา** คาร์ล อัลเบิร์ต. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น. อ้างถึงใน ชิตชนก ทองไทย. 2556. **การรับรู้ และทัศนคติ ที่มีผลต่อความพร้อมในการเข้าสู่ ตลาดแรงงานประชาคมอาเซียนของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ปริญญาโท).** สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ถาวรณ เมฆจินดา. 2557. **การเตรียมความพร้อมของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา เพื่อมุ่งสู่ตลาดแรงงาน ในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ปี พ.ศ. 2558 (มหาบัณฑิต).** หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วนิดา สุจริตธุระการ และจิตผดา ธนปัญญาธิวงศ์. 2553. **ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการผลิตและใช้ ปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.** Suranaree Journal of Social Science Vol.4 No.1 June 2010 (29-44).

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

- วรากรณ์ รักวิชัย. 2535. **การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย**. กรุงเทพฯ: แสงศิลป์การพิมพ์: 54 อ้างถึงใน ภาชน เชื่อมทอง. 2556. การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของ นักศึกษามหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (มหาบัณฑิต). หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชา บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต: 45.
- วิรัชชัย เจียมปัญญารัช. 2560. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์ไทย: บทเรียนจาก เกษตรกรรายย่อย**.วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่ 20 ฉบับเดือน มกราคม - ธันวาคม 2560: 199-215.
- วัลลภ จันดาบัว, สุวัฒน์ ชีระพงษ์ธนากร และภูมิศักดิ์ อินทนนท์. 2556. **การศึกษาวนเกษตรในระดับ เกษตรกรและชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง**. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 9(2): 231-252.
- วัลลภ พรหมทอง และคณะ. 2551. **รายงานการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตร ทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- วิรัชิต แซ่จิ๋ว. 2530. **ศัพท์เกษตรกรรมทางเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสม**. เกษตรกรรมทางเลือกสมาคม เทคโนโลยีที่เหมาะสม 6(3-4) อ้างถึงใน รัศมี ศิริทวีป และพูลสวัสดิ์ อาจละกะ. 2534. ระบบ การทำฟาร์มผสมผสาน Integrated Farming Systems. สถาบันวิจัยการทำฟาร์ม กรมวิชาการ เกษตร: 112-123.
- วิไลวรรณ ศรีมันตะสิริภัทร. 2560. **พฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริหารและครูที่ส่งผลต่อการทำงาน เป็นทีมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี**. วิทยานิพนธ์. ค.ม. (การบริหารการศึกษา). จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- วิศา อุบลทิพย์. 2550. **สภาพความพร้อมการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน**. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วุฒิชัย ชมพู. 2557. **รูปแบบพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาศูนย์การศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ ในเขตภาคตะวันออกเฉียง**. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การบริหารการศึกษา). จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- แหวดาว พรหมเสน. 2554. **การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ Qualitative Research and Quantitative Research**. วารสาร มทร.อีสาน ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2554: 99.

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

- ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ศทส.) สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.). 2560. **สรุปผลการดำเนินงานจัดที่ดินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม** (เอกสารออนไลน์). สืบค้นจาก <https://www.alro.go.th/intranet/download/database/Land-Three/092562/all.htm>.
- สะอาด บุญเกิด. 2529. **หลักวนเกษตร**. คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อ้างถึงใน พันธุ์จิตต์ สีเหนียง. 2556. เอกสารคำสอน วิชา 02032413 การส่งเสริมเกษตรยั่งยืน (Extension of Sustainable Agriculture) ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.
- สุชา จันทน์เอม และ สุรางค์ จันทน์เอม. 2528. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แพรววิทยา, 18. อ้างถึงใน ชิตชนก ทองไทย. 2556. การรับรู้ และทัศนคติที่มีผลต่อความพร้อมในการเข้าสู่ตลาดแรงงานประชาคมอาเซียนของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ปริญญาโท). สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุชา จันทน์เอม. 2526. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 16. อ้างถึงใน ชิตชนก ทองไทย. 2556. การรับรู้ และทัศนคติที่มีผลต่อความพร้อมในการเข้าสู่ตลาดแรงงานประชาคมอาเซียนของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ปริญญาโท). สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุรจิต ภูักดี. 2549. **วนเกษตร (Agroforestry)**. ภาควิชาพืชไร่ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- สุวรรณ อุษยานนท์. 2539. **คัมภีร์มืออาชีพชุดไร่นาสวนผสม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- อาทิตยา พงษ์พรหมและคณะ. 2560. **การใช้ประโยชน์จากป่าหัวไร่ปลายนาในแปลงเกษตรกรรมของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. เอกสารวิจัย ฉบับที่ 244 กลุ่มวิจัยและพัฒนาการปฏิรูปที่ดิน สำนักวิชาการและแผนงาน สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.
- อำไพ ไชยแก้ว. มปป. **หลักการจัดการ-Principle of Management**. เอกสารคำสอน วิชา 3200-1002 สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ วิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่. (เอกสารออนไลน์) สืบค้นจาก <https://sites.google.com/site/aunripreya456/6-kar-tadsin-ci>.
- Claudio, O. D. 2006. **The Political Ecology of Deforestation of Thailand**. *Geography*, 90(3): 225-237.

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

VisutBaimai. 2010. **Biodiversity in Thailand**. The Journal of the Royal Institute of Thailand, 2: 107-118.

Yamane, Taro. 1973. **Statistics: An Introductory Analysis**. Third edition. New York: Harper and Row Publication.

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์

แบบสอบถามข้อมูลเพื่อการวิจัยเรื่อง

การสำรวจทัศนคติและความพร้อมของเกษตรกรในการปฏิบัติเกษตรแบบผสมผสาน

โดย กลุ่มวิจัยและพัฒนาการปฏิรูปที่ดิน สำนักวิชาการและแผนงาน

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

ชื่อ-สกุลผู้สอบแบบสอบถาม.....

ส่วนที่ 1 คุณลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร

1.1 ชื่อ – สกุล.....

1.2 ที่อยู่.....

.....

.....

เบอร์โทรศัพท์.....

1.3 เพศ () ชาย () หญิง

1.4 อายุ.....ปี

1.5 สถานภาพ () โสด () สมรส/อยู่ด้วยกัน () หย่าร้าง/หม้าย/แยกกันอยู่

1.6 ระดับการศึกษา () ไม่ได้เรียนหนังสือ () ประถมศึกษา () มัธยมศึกษา/ปวช.

() ปวส. () ป.ตรี () สูงกว่า ป.ตรี

1.7 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....คน

1.8 จำนวนแรงงานในครัวเรือน.....คน

ท่านได้จ้างแรงงานเพิ่มหรือไม่ () ไม่ได้จ้าง () จ้าง จำนวนแรงงานที่จ้าง.....คน/ปี

1.9 ประสบการณ์/ระยะเวลาในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม.....ปี

1.10 รายได้จากการทำเกษตรกรรม.....บาท/ปี

1.11 ท่านมีรายได้นอกจากการทำเกษตรกรรมหรือไม่ () ไม่มี () มี จำนวนบาท/ปี

1.12 รายจ่ายสำหรับการทำเกษตรกรรมบาท/ปี

1.13 รายจ่ายนอกภาคเกษตรกรรมบาท/ปี

ส่วนใหญ่ท่านใช้จ่ายเงินเพื่ออะไรบ้าง (ระบุ 5 อันดับแรก)

- 1).....
- 2).....
- 3).....
- 4).....
- 5).....

1.14 ท่านมีหนี้สินหรือไม่ () ไม่มี () มี (ระบุ...)

- () ธ.ก.ส. () สหกรณ์การเกษตร () นายทุน () ญาติพี่น้อง
() เพื่อนบ้าน () อื่น ๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 2 รูปแบบการทำเกษตรกรรม

2.1 ครอบครัวยุคของท่านถือครองที่ดินทั้งหมดก็แปลง.....แปลง

2.2 แปลงที่ 1 จำนวน.....ไร่

ประเภทเอกสารสิทธิ () โฉนด () นส.3ก () ส.ป.ก.4-01 () นค.1
() ไม่มีเอกสารสิทธิ () อื่นๆ ระบุ.....

ลักษณะพื้นที่ () ที่ราบ () ที่ลาดเอียง () ที่ลุ่ม () ที่ดอน () อื่น ๆ

ลักษณะดิน () ดินร่วน () ดินเหนียว () ดินทราย () ดินร่วนปนทราย
() ดินลูกรัง () อื่นๆ.....

แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร () น้ำฝน () สระน้ำประจำไร่นา/น้ำบาดาล ()ชลประทาน
() อื่นๆ ระบุ.....

ลักษณะการทำเกษตรกรรม () ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ () ใช้ปุ๋ยเคมี/สารเคมี () ใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมี
() ใช้ปุ๋ยอินทรีย์/ปุ๋ยเคมีและสารเคมี () ไม่ใช้ปุ๋ย
() อื่นๆ ระบุ.....

กิจกรรม: ระบุประเภทของกิจกรรมและขนาด/ปริมาณ

() ทำเกษตรแบบผสมผสาน ระบุกิจกรรม/ชนิดพืช/สัตว์

รูปแบบเกษตรแบบผสมผสาน:

ข้าว: ชนิดข้าวที่ปลูก/จำนวนพื้นที่ที่ปลูก.....
.....

ไม้ผล/ไม้ยืนต้น: ชนิดไม้ผล/ไม้ยืนต้น/จำนวนที่ปลูก.....

.....

พืชไร่: ชนิดพืชไร่/จำนวนที่ปลูก.....

.....

สัตว์เลี้ยง: () วัว.....ตัว () ควาย.....ตัว () หมู.....ตัว () แพะ.....ตัว
() แกะ.....ตัว () ไก่.....ตัว () เป็ด.....ตัว () อื่นๆ ระบุ.....

สัตว์น้ำ: () ปลานิล () ปลาดุก () ปลาช่อน () ปลาหมอ () ปลาตะเพียน
() กุ้ง () หอย () อื่น ๆ ระบุ.....

() ไม่ได้ทำเกษตรแบบผสมผสาน ระบุกิจกรรม/ชนิดพืช/สัตว์

() ทำนา จำนวน.....ไร่

() ทำไร่ ระบุชนิดพืช/จำนวนไร่

() มันสำปะหลังไร่ () อ้อย.....ไร่ () ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์.....ไร่

() สับปะรดไร่ () ยางพารา.....ไร่

() อื่นๆ ระบุ.....

() ทำสวนผลไม้ ระบุชนิดไม้ผล/จำนวนไร่

() เงาะ.....ไร่ () มะม่วงไร่ () ทุเรียน.....ไร่ () ส้ม.....ไร่

() มังคุด.....ไร่ () ลำไย.....ไร่ () อื่น ๆ ระบุ.....

() สัตว์เลี้ยง

() วัว.....ตัว () ควาย.....ตัว () หมู.....ตัว () แพะ.....ตัว

() แกะ.....ตัว () ไก่.....ตัว () เป็ด.....ตัว

() อื่นๆ ระบุ.....

() สัตว์น้ำ

() ปลานิล () ปลาดุก () ปลาช่อน () ปลาหมอ () ปลาตะเพียน

() กุ้ง () หอย () อื่นๆ ระบุ.....

2.3 แปลงที่ 2 จำนวน.....ไร่

ประเภทเอกสารสิทธิ () โฉนด () นส.3ก () ส.ป.ก.4-01 () นค.1
() ไม่มีเอกสารสิทธิ () อื่นๆ ระบุ.....

ลักษณะพื้นที่ () ที่ราบ () ที่ลาดเอียง () ที่ลุ่ม () ที่ดอน () อื่น ๆ

ลักษณะดิน () ดินร่วน () ดินเหนียว () ดินทราย () ดินร่วนปนทราย
() ดินลูกรัง () อื่นๆ.....

แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร () น้ำฝน () สระน้ำประจำไร่นา/น้ำบาดาล ()ชลประทาน
() อื่น ๆ ระบุ.....

ลักษณะการทำเกษตรกรรม () ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ () ใช้ปุ๋ยเคมี/สารเคมี () ใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมี
() ใช้ปุ๋ยอินทรีย์/ปุ๋ยเคมีและสารเคมี () ไม่ใช้ปุ๋ย
() อื่นๆ ระบุ.....

กิจกรรม: ระบุประเภทของกิจกรรมและขนาด/ปริมาณ

() ทำเกษตรแบบผสมผสานระบุกิจกรรม/ชนิดพืช/สัตว์

รูปแบบเกษตรแบบผสมผสาน

ข้าว: ชนิดข้าวที่ปลูก/จำนวนพื้นที่ที่ปลูก.....
.....

ไม้ผล/ไม้ยืนต้น: ชนิดไม้ผล/ไม้ยืนต้น/จำนวนที่ปลูก.....
.....

พืชไร่: ชนิดพืชไร่/จำนวนที่ปลูก.....
.....

สัตว์เลี้ยง: () วัว.....ตัว () ควาย.....ตัว () หมู.....ตัว () แพะ.....ตัว
() แกะ.....ตัว () ไก่.....ตัว () เป็ด.....ตัว () อื่น ๆ ระบุ.....

สัตว์น้ำ: () ปลานิล () ปลาดุก () ปลาช่อน () ปลาหมอ () ปลาตะเพียน
() กุ้ง () หอย () อื่น ๆ ระบุ.....

() ไม่ได้ทำเกษตรแบบผสมผสาน ระบุกิจกรรม/ชนิดพืช/สัตว์

() ทำนา จำนวน.....ไร่

() ทำไร่ ระบุชนิดพืช/จำนวนไร่

() มันสำปะหลังไร่ () อ้อย.....ไร่ () ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์.....ไร่

() สับปะรดไร่ () ยางพารา.....ไร่

() อื่นๆ ระบุ.....

.....

() ทำสวนผลไม้ ระบุชนิดไม้ผล/จำนวนไร่

() เงาะ.....ไร่ () มะม่วงไร่ () ทุเรียน.....ไร่ () ส้ม.....ไร่

() มังคุด.....ไร่ () ลำไย.....ไร่ () อื่น ๆ ระบุ.....

() สัตว์เลี้ยง

() วัว.....ตัว () ควาย.....ตัว () หมู.....ตัว () แพะ.....ตัว

() แกะ.....ตัว () ไก่.....ตัว () เป็ด.....ตัว

() อื่น ๆ ระบุ.....

.....

() สัตว์น้ำ

() ปลานิล () ปลาดุก () ปลาช่อน () ปลาหมอ () ปลาดตะเพียน

() กุ้ง () หอย () อื่น ๆ ระบุ.....

2.4 แปลงที่ 3 จำนวน.....ไร่

ประเภทเอกสารสิทธิ () โฉนด () นส.3ก () ส.ป.ก.4-01 () นค.1

() ไม่มีเอกสารสิทธิ () อื่นๆ ระบุ

.....

ลักษณะพื้นที่ () ที่ราบ () ที่ลาดเอียง () ที่ลุ่ม () ที่ดอน () อื่น ๆ

ลักษณะดิน () ดินร่วน () ดินเหนียว () ดินทราย () ดินร่วนปนทราย

() ดินลูกรัง () อื่นๆ.....

แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร () น้ำฝน () สระน้ำประจำไร่นา/น้ำบาดาล ()ชลประทาน

() อื่นๆ ระบุ.....

- ลักษณะการทำเกษตรกรรม () ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ () ใช้ปุ๋ยเคมี/สารเคมี () ใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมี
 () ใช้ปุ๋ยอินทรีย์/ปุ๋ยเคมีและสารเคมี () ไม่ใช้ปุ๋ย
 () อื่น ๆ ระบุ.....

กิจกรรม: ระบุประเภทของกิจกรรมและขนาด/ปริมาณ

- () ทำเกษตรแบบผสมผสานระบุกิจกรรม/ชนิดพืช/สัตว์

รูปแบบเกษตรแบบผสมผสาน

ข้าว: ชนิดข้าวที่ปลูก/จำนวนพื้นที่ที่ปลูก.....

ไม้ผล/ไม้ยืนต้น: ชนิดไม้ผล/ไม้ยืนต้น/จำนวนที่ปลูก.....

พืชไร่: ชนิดพืชไร่/จำนวนที่ปลูก.....

สัตว์เลี้ยง: () วัว.....ตัว () ควาย.....ตัว () หมู.....ตัว () แพะ.....ตัว
 () แกะ.....ตัว () ไก่.....ตัว () เป็ด.....ตัว () อื่น ๆ ระบุ.....

สัตว์น้ำ: () ปลานิล () ปลาดุก () ปลาช่อน () ปลาหมอ () ปลาตะเพียน
 () กุ้ง () หอย () อื่น ๆ ระบุ.....

- () ไม่ได้ทำเกษตรแบบผสมผสาน ระบุกิจกรรม/ชนิดพืช/สัตว์

() ทำนา จำนวน.....ไร่

() ทำไร่ ระบุชนิดพืช/จำนวนไร่

() มันสำปะหลังไร่ () อ้อย.....ไร่ () ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์.....ไร่

() สับปะรดไร่ () ยางพารา.....ไร่

() อื่นๆ ระบุ.....

() ทำสวนผลไม้ ระบุชนิดไม้ผล/จำนวนไร่

() เงาะ.....ไร่ () มะม่วงไร่ () ทุเรียน.....ไร่ () ส้ม.....ไร่

() มังคุด.....ไร่ () ลำไย.....ไร่ () อื่น ๆ ระบุ.....

() สัตว์เลี้ยง

() วัว.....ตัว () ควาย.....ตัว () หมู.....ตัว () แพะ.....ตัว

() แกะ.....ตัว () ไก่.....ตัว () เป็ด.....ตัว

() อื่นๆ ระบุ.....
.....

() สัตว์น้ำ

() ปลานิล () ปลาดุก () ปลาช่อน () ปลาหมอ () ปลาตะเพียน

() กุ้ง () หอย () อื่น ๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 3 ความพร้อมของเกษตรกรในการทำเกษตรแบบผสมผสาน

3.1 ท่านเคยได้รับคำแนะนำหรือชักชวนให้ทำเกษตรแบบผสมผสานหรือไม่

() ไม่เคย

() เคย: ใครเป็นผู้ชักชวน (ระบุ).....

3.2 ส่วนใหญ่ใครเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเกษตร.....

3.3 ท่านได้ทำเกษตรแบบผสมผสานหรือไม่

() **ไม่ทำ** ทำไมท่านจึงไม่ทำเกษตรแบบผสมผสาน(เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) (ข้ามไปข้อ 3.4)

() ไม่มีที่ดินหรือมีที่ดินจำนวนน้อย

() ไม่มีความรู้ในการทำเกษตรแบบผสมผสาน/ไม่รู้ว่าจะเริ่มต้นทำเกษตรแบบผสมผสานอย่างไร

() ไม่มีตลาดขายผลผลิต

() ไม่มีเงินทุน

() ไม่ชอบทำเกษตรแบบผสมผสาน/ทำเกษตรแบบผสมผสานมีความยุ่งยาก

() ไม่มีเวลา

() สภาพดิน/ลักษณะพื้นที่ไม่เหมาะต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน

() ไม่มีน้ำที่เพียงพอในการทำเกษตรแบบผสมผสาน

() ไม่มีแรงงาน

() อื่น ๆ ระบุ.....
.....

() **ทำ** ทำไมท่านจึงเลือกที่จะทำเกษตรแบบผสมผสาน(เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) (ข้ามไปข้อ 3.5)

() มีผลผลิตที่หลากหลาย ไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือน ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

() มีผลผลิตไว้ขายตลอดเวลา มีเงินหมุนเวียน

() ลดต้นทุนการผลิต

() มีที่ดินหลายแปลง

() มีที่ดินจำนวนมาก

() อื่น ๆ ระบุ.....

สำหรับเกษตรกรที่ **ไม่ได้ทำ** เกษตรแบบผสมผสาน

3.4 ภายในระยะเวลา 1 ปี ท่านคิดว่าที่จะปรับเปลี่ยนการทำเกษตรที่ทำอยู่ในปัจจุบันเป็นเกษตรแบบผสมผสานหรือไม่

() คิดที่จะปรับเปลี่ยน (ถามต่อข้อ 3.4.1) () ไม่คิดที่จะปรับเปลี่ยน (ถามต่อข้อ 3.4.2)

3.4.1 เพราะเหตุใดท่านจึงคิดที่จะปรับเปลี่ยน(เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

() เห็นเพื่อนบ้านทำแล้วประสบผลสำเร็จ

() อยากทำไว้กินเอง ลดรายจ่ายในครัวเรือน ถ้าเหลือสามารถขายเป็นรายได้ได้

() ขาดทุนจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว

() มีผลผลิตที่หลากหลายไว้ขาย ไม่เสี่ยงเรื่องราคาผลผลิตตกต่ำ

() อื่น ๆ ระบุ.....

3.4.2 เพราะเหตุใดท่านจึงไม่คิดที่จะปรับเปลี่ยน(เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

() การทำเกษตรแบบผสมผสานยุ่งยาก ต้องจัดการหลายกิจกรรม

() ไม่มีตลาดรับซื้อผลผลิต/ไม่รู้จะขายที่ไหน

() ปลูกเชิงเดี่ยวได้เงินเป็นก้อน

() ไม่มีน้ำที่เพียงพอ

() ไม่มีเงินทุน

() ไม่มีความรู้ในการทำเกษตรแบบผสมผสาน

() อื่น ๆ ระบุ.....

สำหรับเกษตรกรที่ ทำ การเกษตรแบบผสมผสาน

3.5 ท่านได้เริ่มทำเกษตรแบบผสมผสานตั้งแต่เมื่อ..... (ปี พ.ศ.)

3.6 ในครอบครัวของท่านใครเป็นผู้เริ่มการทำเกษตรแบบผสมผสาน.....

3.7 ท่านมีปัญหาหรืออุปสรรคในการทำเกษตรแบบผสมผสานหรือไม่อะไรบ้างและท่านมีวิธีในการแก้ไขอย่างไร

ปัญหา/อุปสรรคในการทำเกษตรแบบผสมผสาน	วิธีการแก้ไข
1)	1)
2)	2)
3)	3)
4)	4)
5)	5)

ส่วนที่ 4 การได้รับความรู้และการส่งเสริมเกษตรแบบผสมผสาน

4.1 ท่านได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรแบบผสมผสานหรือไม่ จากที่ไหน

() ไม่เคย () เคย(ระบุ)

() โทรทัศน์ () รายการวิทยุ () หนังสือ สิ่งพิมพ์ () ญาติหรือเพื่อนบ้าน

() เจ้าหน้าที่รัฐ () ผู้นำหมู่บ้าน/ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน () เข้ารับการอบรม

() นิทรรศการการเกษตร () การศึกษาดูงาน/ทัศนศึกษา () อื่นๆ ระบุ.....

4.2 ท่านได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรแบบผสมผสานบ่อยแค่ไหน

() ไม่เคยได้รับ

() หลายๆ เดือนครั้ง(มากกว่า 2 เดือนครั้ง)

() เดือนละครั้ง

() สัปดาห์ละครั้ง

() สัปดาห์ละ 2 - 3 ครั้ง

() ทุกวัน

4.3 ท่านเชื่อถือแหล่งข้อมูลที่ทำให้ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรแบบผสมผสาน จากแหล่งใดมากที่สุด (เลือก 3 อันดับแรก โดยใส่หมายเลขตามลำดับเรียงจาก 1 – 3 ตามลำดับความน่าเชื่อถือ)

- () โทรศัพท์ () รายการวิทยุ () หนังสือ สิ่งพิมพ์
 () ญาติหรือเพื่อนบ้าน () เจ้าหน้าที่รัฐ () ผู้นำหมู่บ้าน/ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน
 () การอบรม () นิทรรศการการเกษตร () การศึกษาดูงาน/ทัศนศึกษา

ส่วนที่ 5 ทัศนคติของเกษตรกรต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน

ท่านเห็นด้วยกับข้อความเหล่านี้มากน้อยเพียงใด

ทัศนคติต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง (1)	ไม่เห็นด้วย (2)	ไม่แน่ใจ (3)	เห็นด้วย (4)	เห็นด้วย อย่างยิ่ง (5)
ทัศนคติด้านความรู้					
การทำเกษตรแบบผสมผสานจำเป็นต้องมีความรู้เรื่องการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลาย					
การทำเกษตรแบบผสมผสานมีส่วนช่วยในการบำรุงดิน/ทำดินสมบูรณ์					
การทำเกษตรแบบผสมผสานช่วยลดปริมาณการใช้ปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืช					
การทำเกษตรแบบผสมผสานช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน					
การทำเกษตรแบบผสมผสานทำให้มีรายได้ทุกวันและมีรายได้สูงกว่าการทำเชิงเดี่ยว					
การทำเกษตรแบบผสมผสานเป็นการลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน/ราคาผลผลิตตกต่ำ					
ทัศนคติด้านปัจจัยการผลิต					
การทำเกษตรแบบผสมผสานต้องใช้เงินทุนที่สูง					
การทำเกษตรแบบผสมผสานต้องใช้พื้นที่จำนวนมาก					
การทำเกษตรแบบผสมผสานทำให้มีงานทำทุกวัน/ไม่ว่างงาน					

การทำเกษตรแบบผสมผสานต้องใช้แรงงานจำนวนมาก					
การทำเกษตรแบบผสมผสานจำเป็นต้องมีแหล่งน้ำที่เพียงพอ					
การทำเกษตรแบบผสมผสานจำเป็นต้องมีถนนเข้าถึงแปลงเกษตรกรรมได้อย่างสะดวก					
การทำเกษตรแบบผสมผสานจำเป็นต้องมีดินที่อุดมสมบูรณ์					
ทัศนคติต่อการส่งเสริม					
การมีโอกาสติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรแบบผสมผสานง่ายขึ้น					
การสนับสนุนปัจจัยการผลิตทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรแบบผสมผสานง่ายและเร็วขึ้น					
การที่เกษตรกรได้เข้าเยี่ยมแปลง/ทัศนศึกษาดูงาน					
การที่เกษตรกรได้รับการอบรมเกี่ยวกับเกษตรกรรมแบบผสมผสาน ทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรแบบผสมผสานได้ง่ายและเร็วขึ้น					

ส่วนที่ 6 ท่านคิดว่าหน่วยงานของรัฐควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนในการทำเกษตรแบบผสมผสานอย่างไรบ้าง

- 1).....
- 2).....
- 3).....
- 4).....
- 5).....
- 6).....